М. ГРУШЕВСЬКИЙ.

РОЗВІДКИ й МАТЕРИЯЛИ

ДО ІСТОРИЇ УКРАЇНИ-РУСИ.

IV.

Відбитки з „Записок Наукового Товариства імени Шевченка“ з р. 1898—1900 і „Жерел до історії України-Руси“ т. III.

У ЛЬВОВІ 1902.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарського.

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00938420 (Q)

201

В. 1029/4

М. ГРУШЕВСЬКИЙ.

РОЗВІДКИ й МАТЕРИЯЛИ

ДО ІСТОРИЇ УКРАЇНИ-РУСИ.

IV.

Відбитки з „Записок Наукового Товариства імени Шевченка“ з р. 1898—1900 і „Жерел до історії України-Руси“ т. III.

У ЛЬВОВІ 1902.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарського.

5р

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И-35390

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 26107

27827/4

Зміст.

I. Статї по археольогії.

1. Бронзові мечі з Турецького повіту (Галичина) (з рисунком).
2. Молотівське срібло (з рисунками й фототипією).
3. Печатки з околиць Галича (з рисунками).
4. Печатка з Ступниці під Самбором (з рисунком).
5. Ковтки в уживаню сучасних Кавказців (з рисунками).
6. Огляд праць Н. Кондакова з історії старорускої штуки.

II. Розвідки й материяли історичні.

1. До питання про правно-державне становище київських князїв XV в.
2. Материяли до історії козацьких рухів 1590-х рр.
3. До історії »руського обряду« в давній Польщі.
4. Сторінка з історії українсько-руського сїльського духовеньства (по самбірським актам XVI в.).
5. Кілька документів з життя Зобужської Руси XVI в.
6. Економічний стан селян в Сяніцькім старостві XVI в. на основі описей королївщин.

Бронзові мечі з Турецького повіта (Галичина).

Подав

М. Грушевський.

Як відомо, на більшій частині теперішньої українсько-руської території бронзова культура в тїснїйшім значінню того слова виступає досить слабо, а подекуди, видко, бронзової культури у властивім значіню того слова не було; тілько західне-полудньова її закраїна — гірські карпатські краї входили в круг богатої середне-дунайської чи угорської (очевидно — в ґеоґрафічнім, а не в етноґрафічнім розумінню) культури, що як раз на північно-східній закраїні середне-дунайської рівнини, на карпатськім підгірю розвинула ся особливо богато[1]). Одною з ілюстраций розповсюднення сеї культури на північнім згірю Карпатів служить інтересна сьвіжа находка бронзових мечів в Турецькім повіті, з котрою хочу ш. читачів познайомити в сїм моїм рефератї.

В маю сього (1899) року на ґрунтах с. Комарників (яких дві милї від угорської границї, на верхнім Стрию) на полї Ф. Пилипова, високо положенім при горі Кичера Каменка виорано плугом дванадцять мечів, що лежали купою: одинадцять один на однім, а дванадцятий, що мав нїби рукоять закінчену чоловічою головою, на них, навхрест; з сеї находки місцевий сьвященник-дїдич о. Саломон вирятував тільки два цїлі мечі,

[1]) Про бронзову культуру на українсько-руській території і про становище сього питання в сучасній науці див. мою Історию України-Руси I, гл. 1.

а третій в фраґментї (саме вістрє, Klinge, без ручки) і переслав їх на показ ц. к. консерватору старинностей дру І. Шараневичу, що був ласкав подати минї сї відомости про обставини сеї находки.

В дальшім я означаю сї мечі римськими числами: I і II цїлі, III — фраґмент третього.

Мечі I і II мали довжин більш меньш однакову — по 68 цм. (кінець II тепер надломаний трохи, і теперішня його довжина 64,5) і близько подібні до себе.

Меч II ріжнить ся від першого трохи формою свого вістря: воно насамперед ширше і тим часом як I має коло ручки 2,8 широкости, а в найширшій части доходить до 4,7 цм., II має коло ручки 3,2, а в найширшім місцї 5,2; обидва мають 4—4,5 цм. від ручки тупі, покарбовані боки, але тим часом як у I вістрє, переходячи в гостре з тупого, розширяєть далї, не змінюючи контура, у II вона зміняє контур, розширяючи ся нагло на які 0,2 цм., так що тут вістрє має начеб маленькі крила. Коло кінця вістрє I меча штриховано небогатьма (4) грубшими штрихами, у II тих штрихів більше (до 12), але вони зовсїм тонкі й дрібні, і творять поясок більш меньш тої самої широкости, що й ті великі штрихи I.

Ручки обох мечів I і II майже тої самої великости й форми, тільки ріжнять ся дещо фіґурою й орнаментом, як то видко з долученого рисунка.

Меч III був довший (вістрє було довше яких 4—5 цм. від мечів I і II, але уломане і має тепер 58,5 цм. довжини і ширший: коло ручки він має 4, в найширшім місцї 5 цм. широкости, отже фіґура вістря инакша; по середині вістрє має виразний горб (кант) з обох боків (в перекрою до 1,2 цм.), тим часом I і II мають заокруглену випуклість; штрихи воно має від ручки до кінця (1—2, з кождої сторони); ручка була зроблена зовсїм відмінно: держак не входив цїлий в ручку як у I і II, ребра його виступали з під ручки.

На долученім рисунку подано в натуральній великости ручки обох цїлих мечів і осібно рисунок їх головок, а меча I й загальний вид в великости 1 : 4.

Всї три мечі належать до типа широкорозповсюдненого і характеристичного для середне-дунайської бронзової культури, властиво — її пізнїйшого періода, того розцьвіта, що розвинув ся

особливо на карпатськім підгірю[1]). В великих скарбах полудневого згіря Карпатів, з комітатів — сусіднього Берегського, Мармароського, Земплинського, Ліптавського знайдемо до кождого меча зовсім подібні дублєти, що будуть подібні до кождого з них далеко більше, ніж сі три мечі подібні між собою — таж форма вістря (клінґа), тіж повздовжні штрихи на нім, таж ручка з характерним витинком форми місяця, що обхоплює цілий кінець вістря як у наших мечів I і II, або тої форми як у III, де на бронзову основу ручки мусіли набивати ся деревляні або инакші плиточки; навить орнамент ручки знайдемо такий самісенький — переглянути тільки прекрасне виданнє Гампеля, про угорську бронзу (A bronzokor emelékei Magyarhonban, I і II т., 1886—1892, I том також по нїмецьки: Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn, 1890, з декотрими відмінами), де ми маємо находки з ком. Мармароського (II, CXLXXIX, 3), Берегського (I, XC, 1—7, XCI, 8—14, CLXXI, 1—5), Земплинського (I табл. XX, 1), Абауйського (I табл. XXI, 3 і 5, CI, 1—5, CII, 1—3), Липтавського (I табл. XXII, 2, 5 і 7, CXX, 1—3, II табл. CLXVIII, CLXIX і CLXX).

І так характерний спиральний орнамент що на ручці I меча, маємо зовсім той самий на однім мечі з сусіднього Берегського комітату (XCI. 8) або на мечі з Спишу (XXII. 5); з рештою сей орнамент повтаряєть ся на масї мечів із ріжних — і дальших місцевостей (таб. XXIII, XXIV, XXV і т. и.). служачи дуже характерною прикметою сих бронзових мечів. Орнамент зубчастий нашого меча II маємо нпр. на кількох мечах з Абауйського комітата (CI. 4 і 5).

Три пояски на ручці — се широкоросповсюднений тип: ми стрічаємо його на масї підкарпатських мечів.

Орнамент головки трикутниками стрічаєть ся дуже часто — нпр. на згаданих абауйських мечах, або на липтавських (таб. CLXVIII—IX) і на иньших з ріжних місцевостей. Дальші фабрики — нпр. мечі дебречинських находок, або з Гемерського комітата, ріжнять ся вже й формою ручки, й схемою головки (див. табл. XXI, XXIII—V і т. и.).

---

[1]) Новійші дослїдники (як Szombaty) розріжняють раніїшу бронзову культуру, репрезентовану особливо західнею Угорщиною, де, як припускають — наслїдком скорого розповсюднення зелїза бронза була рано ним витиснена з уживання, — від пізнїйшої, репрезентованої східним і північним карпатським підгірєм.

Для типа меча нашого III з його зовсїм відмінною формою ручки можна вказати близькі паралелї в мечах з Берегського комітату (CX, CLXXI).

Одним словом в сїй новій находцї з Турецького повіта маємо як найбільше типові предмети бронзової культури полудневого карпатського підгіря; сфера розповсюднення її на північ зістаєть ся одною з інтереснїйших задач нашої археольоґії.

26. XI (8. XII). 99.

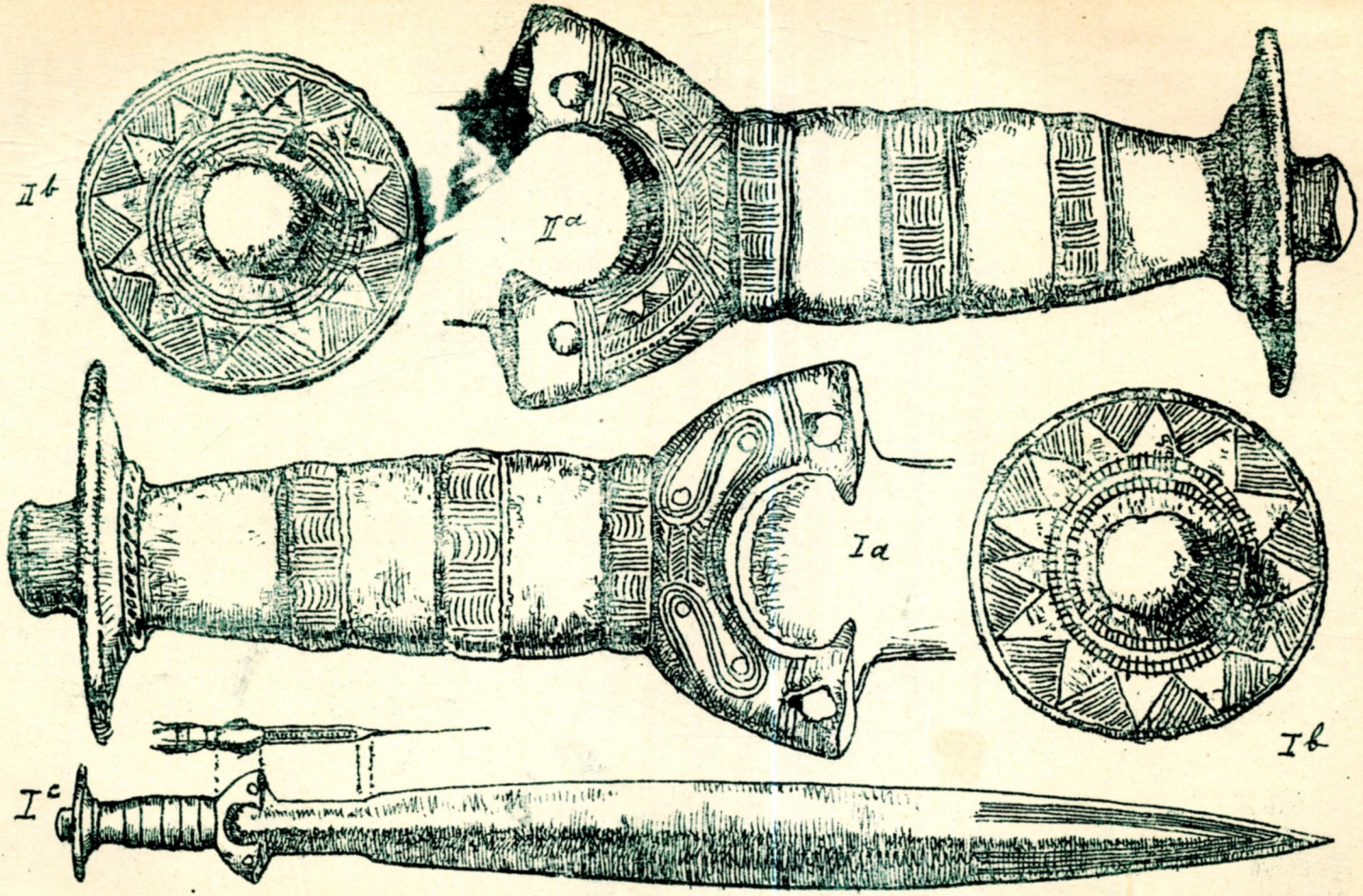
II b
II a
I a
I b
I c

МОЛОТОВСЬКЕ СРІБЛО.

Археольоґічна замітка М. Грушевського[1]).

Тому два роки в с. Демидові, філії села Молотова (недалеко Миколаєва над Дністром), на новім цвинтарі, на глубокости метра знайшов ся скарб у глинянім невеликім (півлїтровім, як менї писали) горнцї. Обставини находки і цїле се місце не виказали нїякого слїду, щоб тут була колись могила; се був скарб в повнім значїнню того слова. Горнець при копанню зовсїм знищив ся, срібнї-ж річи, що були в нім, перейшли до музею львівської Ставропиґії, де й переховуєть ся тепер сей скарб. Він складаєть ся з ось яких срібних (виключно) річей:

1) з одного наручника (брансолєти), зложеного з двох частин, злучених рядом обручок;

2—3) з пари наручників, зроблених з срібної стяжки, три рази зігнутої спирально;

4—5) з меньших наручників, подібно зроблених з срібної стяжки, зігнутої в $2^1/_2$ круга;

6 – 7) з пари подібних (але не однаких) кульчиків (каблучок) до висків з трома галочками;

8—9) з пари однакових кульчиків до ух, теж з трома галочками;

---

[1]) Тому рік подав я був коротку звістку в Записках (т. XV, Miscell.) про сей цїкавий скарб; тепер, завдяки дозволу хв. заряду Ставропиґійського інституту і його вп. сенїора проф. Дра Шараневича, можу опублїковати сї цїкаві річи; уважаю своїм обовязком висловити на сїм місцї подяку хв. заряду й його сенїору за їх ласкавий дозвіл, а пароху с. Молотова о. В. Соколовському за подані ним відомости про подробиці находки.

10—12) з трох перстенів з печатками;

13) одного перстеня з скрученого дрота;

14) одного перстеня з ґеометричним черненим рисунком на щитку;

15) одного перстеня, що мав камінець (камінця нема);

16—80) 65 чеських монет — грошей, широких і малих (minores et majores), з них 3 меньших Вячеслава II (1278—1305), а 21 більший і 38 меньших кор. Іоана I Люксембурського (1311—1346), по означенню віденської центральної археольоґічної комісиї, котрій сей скарб посилав ся; три монети не прочитано.

Ті предмети дуже інтересні самі по собі, а ще більше — завдяки тому, що мають дуже докладну дату в виді сих монет з першої половини XIV в.; на останку — дуже інтересне саме місце находки, бо взагалї галицькі находки досї майже не входили в круг студий над давньою руською штукою.

Перегляньмо їх за порядком.

На долученій фототипічній таблиці[1]) в горі подано наручник. Він досить делїкатної, але й нетрівкої роботи. Складаєть ся з двох симетричних половинок, закінчених рядом тонких срібних каблучок — шарнерів (всїх їх було пять або шість), що входять одні між другі; в каблучки сї встромлювалась затичка (бронзові дротики тепер) і звязувала обидві частини; разом взявши наручник має коло 23 цм. наоколо, отже вимагав руки досить замашистої[2]). Кожда половина наручника має в серединї гладку срібну бляшану поверхню, на зверхнїй частинї срібну бляшку з вирізьбленими (ґравірованими) рисунками; наложеною на сю бляшечку срібною рамою в формі аркад кожда половина поділяєть ся на три частини, на три поля. Середнє поле одної половини має схематично зроблену цьвітку (лїлію), середня бляшка другої — нефоремну фіґуру чоловіка — ловця, в гостроверхій (турецькій) шапцї, що в одній руцї має спис, а в другій — здобич (як думаю — схематично зроблену птицю). Бічні поля на обох половинах мають симетричні фіґури голубів: всї вони зроблені схематично, в однаковій позї: сидять, піднявши

---

[1]) З робітнї Тшемеского у Львові. Предмети, як видно з долученої до неї скалї, зменьшені на нїй на третину (в півтора раза); не подаю міри предметів, бо її видно з тієї долученої скалї.

[2]) Д. Кондаков (Русскіе клады I, с. 138) догадувавсь, що сї великі наручники носились поверх одїня.

голови, задерши крила в гору; обидві пари відріжняють ся деякими деталями. Береги (рами) половинок і трикутники між аркадами прикрашені випуклими точками; пробиті дірочки служили, очевидно, для якихось тепер затрачених окрас, може камінців; дві петлички на другій половинці очевидно служили для привішування якихось окрас (брельоків). Наручник був уже заношений і замочки заховались у фраґментах.

Сей тип наручників добре звістний і досить частий в нашій штуці княжого періода. Таж сама форма (дві половини, злучені шарнерами), розміщеннє декораций і теми рисунків повторяють ся в иньших находках. Зовсім подібний наручник, орнаментований теж трома наложеними на бляшку аркадами, з рисунками птиць і змії на полях сих аркад, знайдено в Київі 1893 р. (тепер переховуєть ся в петербурськім Ермітажі, віддїл „руських старинностей", шафа 5)[1]; зовсім подібна і половинка наручника з Чернигова (находка 1887 р.), що переховуєть ся тамже[2]), тільки вона дуже знищена: поля аркад на ній зовсім пропали. Мотив аркад в простїйшій формі, де сї аркади не наложені, а наґравіровані на самій бляшці, як і рисунки на полях, повторяєть ся на цїлім ряді иньших наручників; при тім часом сей основний орнамент дістає ще придатки, нпр. на наручнику з київської нахідки в оселї Раковського[3]) сей орнамент подвоюєть ся: аркади йдуть двома рядами; в парі наручників з Териховського скарба (Орлов. ґуб.) або на новонайденім володимирськім аркади займають верхню частину наручника, а під ними бачимо иньший, плетений орнамент[4]), але взагалї орнаментация аркадами (особливо трома)[5]) — се дуже трівкий мотив для сїєї річи, широко росповсюднений.

Що до орнаментациї самих полей, то чоловічі фіґурки, як на молотівськім наручнику, стрічають ся у нас дуже рідко. Натомісь дуже росповсюднені в нашій давнїй штуцї иньші орнаментацийні мотиви. Схематичну лїлїю вкажу на наручнику з оселї Раковського, де голубів заступають иньші улюблені форми руско-

[1]) Описаний у Толстого і Кондакова Русскія древности V, с. 123—4.

[2]) Вона видана у Кондакова Русскіе клады, табл. XI, ч. 1.

[3]) Виданий у Кондакова ор. с. с. 138.

[4]) Териховські видані у Кондакова Русскія древности V, с. 115, володимирський — Археологическія извѣстія и замѣтки 1896, с. 369.

[5]) Наручники, орнаментовані аркадами, але в иньших комбінациях (не по три) див. в московськім історичнім музею, саля IV, вітр. 8 (з м. Романова Могилівської ґуб.) і в володимирській находцї 1896 р.

византийського стилю — сирени; взагалї се орнамент дуже популярний. Схематично зроблених голубів бачимо на київськім наручнику з находки 1893 р., на тереховських наручниках, і взагалї — се улюблений мотив нашої юбілєрської штуки[1]).

Одже сей наручник з Молотова є дуже типовим взірцем давньої руської штуки, як що до своєї техніки, так і що до орнамента. Натомісь иньші молотівські наручники не звичайні. Сї дві пари наручників із срібної стяжки (на таблицї подано по одному предмету з кождої пари, внизу) повторяють в сріблї дуже старий тип спиральних наручників брѳнзових, росповсюднених і в середнєдунайській бронзовій культурі; для галицької Руси можу вказати бронзові наручники з вузшої стяжки нпр. з Висоцька і з Чехів[2]). Золоті наручники з спиральної стяжки, зовсїм подібні, але звичайно орнаментовані на кінцях головками, часто стрічають ся в чорноморських (елєнїзованих) находках (особливо порівняти наручник з Анапи в Ермітажі, піраміда I, ч. 216 h, де кінцеві орнаменти дуже слабі, сходять на нїщо. Срібних наручників сього типу в українсько-руських находках вказати не можу, тим молотовські наручники мають особливий інтерес.

Дві пари каблучок (більших і меньших — на таблицї подано обидва більші, а з меньших одну (в серединї), бо вони однакові), належать до варияций т. зв. київського типа, широко росповсюдненого в краях давньої руської держави. Він характеризує ся власне трома галочками, насадженими на дріт, що імітують три перлини або намиста на дротї; меньші з них могли носитись в усї, більші — носились або на усї, або причеплялись до волося чи якогось наголовного убраня (шапочки то що). Галочки орнаментовались ріжно; молотовські належать до катеґориї горошковатих: галочка вкрита як би горошком, що імітує галку, обсаджену дрібними перлами (ся імітация на трох з молотовських ковтків віддана дуже докладно і на ориґіналах і на фототипиї). Подібно орнаментовані ковтки стрічаємо поміж українськими; нпр. в роскішній колєкциї ковтків з оселї Єсикорського (Київ) маємо їх кілька, найблизше своєю техніком пригадує молотівські ковток виданий Кондаковим (Русскіе клады I)

[1]) Порівняти нпр. золоті ланцюхи з Київа — з Михайлівського скарба і з оселї Лєскова (Кондаков op. c. I табл. VI і X.

[2]) Zbiór wiadomości do antropologii krajowej XIV, c. 50; чеські находки ще неопубліковані.

на табл. IV, ч. 21, або між ковтками з Княжої гори видані Бобрінским (Курганы близъ Смѣлы II, табл. XX, ч. 9 і 11), тільки київські ковтки сього типа мають галочки більш цілїндричної форми. Дріт коло галочок обмотаний філїґрановим дротом, як звичайно.

Пара меньших молотовських ковтків мають галочки круглї, пара більших — овальні, бочілковаті; се характерна відміна, що не стрічаєть ся, скілько знаю, на українських ковтках сього типа, але подибуєть ся де инде — в східнїх находках, на Поволжу, на Кавказї[1]). Два більші молотовські ковтки мають той самий рисунок, тільки рїжнять ся виконанням: ковток поданий на таблицї з лївого боку має характер незручної схематизованої імітациї другого: майстер не розумів значіння тієї горошковатої — перлової орнаментациї. Середнї галочки на обох трохи більші від бічних. Характерні ще сї скобочки на середнїх галках обох ковтків: вони очевидно мали служити до протяганя через них нитки чи дротика з якимсь намистом, чи перлами, або до привішування ланцюжків з якимсь намистом, як бачимо на роскішних ковтках з Великого Болгара (Ермітаж, ib. шафа 2), де стрічаємо теж і ковтки з подібними скобочками на галочках.

Дуже інтересні три перстенї з печатками. Всї вони мають на печатцї рисунок птаха, дуже нефоремний і схематичний, а на-

около напись; на двох написи кирилицею, на однім: **ПЄЧЯТ+ ВЯНОВЯ**, печать Іванова (вона подана на фототипічній таблицї,

[1]) Такі овальні, бочілковаті, чи жолудковаті галочки, гладкі, не орнаментовані бачимо на ковтках з Камбулти (Кавказ) — Ермітаж, вітр. I (дві пари), гладкі і орнаментовані — на ковтках з Казанської ґубернії (Вел. Болгара), срібних і золотих (Ермітаж Рус. старини., шафа 2, оден з них див. у Кондакова Рус. древности, V, с. 97, тамже згадка про подібний ковток Ізабелї Католїчки в Мадридськім музею с. 138). Вкінцї тіж овальні галки, не орнаментовані, великі, бачимо на характерних ковтках з Симбирської ґуб. (з одною галкою) — Ермітаж ibid., шафа 4.

з боку, і на сій сторонї — самий щиток ії); на другім: **ПЄЧАТ+ СКОЧКОВА**, печать Скочкова; напись на трегім я не міг прочитати; деякі букви нагадують глаголицю, але глаголицькою азбукою я не міг написи розвязати.

Цїкаво, що написи зроблені на печатках просто, отже на відбитку імена читались би навиворіть.

З сих печаток Скочкова виглядає трохи підозріло; нїяких слїдів старини на собі не має, виглядає як сьвіжо вибілена мідна, зроблена дуже грубо, аби як прильотовано щиток до товстого дрота (тепер ії прильотовано на ново, бо відпав був щиток); насуваєть ся думка, чи се не фальзіфікат, але я не відважуюсь признати його рішучо фальзіфікатом — може се тільки сильно і незручно відчищений перстень?

На Украіні не можу вказати печаток з іменами з сього часу, хоч печатки з ріжними рисунками і значками стрічають ся досить часто (Кондаков Русскіе клады, I, с. 103, 107). Що на Руси широко уживались печатки, про се сьвідчить умова з Греками 944 р.

Четвертий перстень скручений з трох срібних шнурків, а з них кождий теж зсуканий з двох дротиків. Сей стиль — плетений дріт в ріжних варияциях дуже часто стрічаєть ся в нашийниках (гривнах), наручниках, рідше в перстенях „княжої“ епохи, одначе і тих не бракує — вкажу нпр. два перстені в колекції Поля (Каталогъ кол. Поль, I, табл. XII, ч. 49—50, пор. наручник з Княжої гори, виданий у Бобрінского II, таб. XX, ч. 5).

Два иньші перстені (14—15) не мають нїчого інтересного, для того я й не уважав їх потрібним публїковати.

Я мав нагоду піднести в своїй попередній замітці і тепер знову повторяю, вже вказавши на анальогічні предмети з иньших наших находок: молотівська колекция має дуже типовий характер; маємо в нїй цїлий ряд предметів характерних для старої руської, під византийськими і сусїднїми впливами розвиненої штуки, т. зв. княжої доби. Молотівська находка показує, з одного боку, ще раз, що й західня окраїна українсько-руської землї входила в круг сієї штуки, з другого боку — що ся штука була ще в силї у нас в XIV в. і загинула, мабуть, під новими впливами, що принесли з собою XIII—XV в.: се були східнї, але відмінні від давнїйших впливи і ще більше — перевага західньої культури.

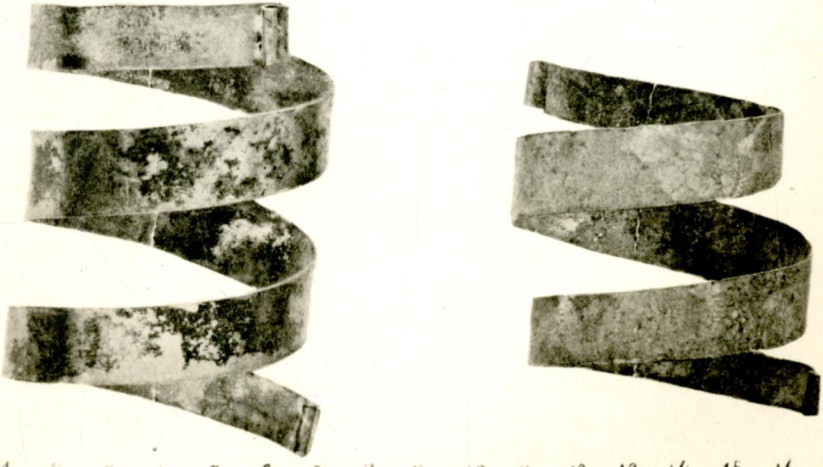

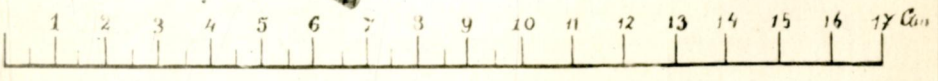
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 Cm

Печатки з околиць Галича.

Подав **М. Грушевський.**

Опублїковавши в XXXII т. Записок чотири оловяні печатки з Галичини: три з старого Звенигорода і одну з Ступниці під Самбором, хочу тепер опублїковати ще три звістні мині — знайдені в околицях Галича (на долучених рисунках їх великість побільшена меньше-більше у двоє).

1. Печатка оловяна — діаметра 2,2—2,5 цм., з одного боку має погрудний образок Богородиці з піднятими руками і з Христом на колїнах (отже образок зовсїм подібний до звенигородських печаток з іменем Василия), сильно стертий; з боку напись сильно стерта (на неґативі ретушована):

МР ΘΥ
СКЄПНС
МЄКОСМ(АN)
ГАЛНТ(Z)
НС

себто *Μητὴρ Θεοῦ σκέπης με Κόσμαν Γαλήτζης*. Мати Божа, сохрани мене Косьму епископа галицького. Косьма еп. галицький (пискуп Кузма) дійсно згадується в Київській лїтописи під 1165 р. (Іпат. л. с. 359) і нема нїяких трудностей уважати сю печатку його печаткою.

Знайдена ся печатка в фундаментах церкви св. Спаса за Луквою (див. Отчетъ археол. выставки 1888 р. с. 22), переховується в музеї львівської Ставропиґії.

2. Печатка оловяна, подібна до попередьої, але иньшими штампами вибита: з одного боку подібний образок Божої Матери з Христом (чи не був се патрональний образ галицької катедри?), лїпше захований, але гірше вироблений; коло нїмба Божої Матери *(МР)* $\overline{ΘΥ}$; з другого боку:

М(Р)[1]) *ΘΥ*
СКЄПОІС
МЄКОСМАN
ГАЛІТZ
НС ÷

[1]) Місце тут є властиво на дві букви, але вони не чіткі (може між МР і ΘΥ якась арабеска?).

Себто *Μητὴρ θεοῦ, σκέποις με Κόσμαν Γαλίτζης*, Матер Божа, сохрани мене Косьму епископа галицького — зміст отже той самий, але напись має деякі буквальні відміни: *σκέποις* зам. *σκέπης* (на грецьких печатках взагалї *σκεποις* річ звичайна, *σκέπησ* рідша, як помилка зам. *σκέποις* — бо читало ся однаково і те і се: скепіс, див. Schlumberger Sigillographie de l' empire byzantine с. 41) *Γαλίτζης* зам. *Γαλήτζης*. Вповнї правдоподібно, що маємо печатку того самого епископа.

Печатка ся знайдена в 1897 р. на ур. Крилосї коло Галича, першу звістку про неї подав проф. Шараневич в Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung der hist. Denkm., XXIII с. 229, але при тім хибно відчитав напись; о. Петрушевич в своїй книжцї: О соборной Богородичной церкви въ городѣ Галичѣ, вип. I, с. 20, 1899, дуже остро напавши на проф. Шараневича за його помилку, сам одначе зробив деякі помилки в відчитанню і не хоче бачити тут печатку, а медаль (!). Переховуєть ся печатка у о. Петрушевича; рисунок зроблено з фотоґрафії, даної о. Петрушевичом проф. Шараневичу.

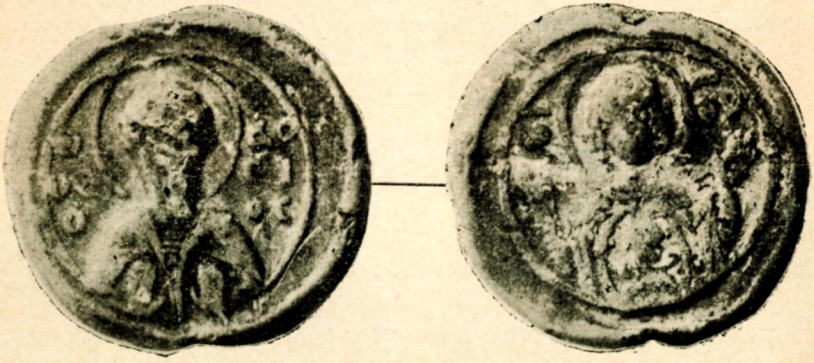

3. Печатка оловяна, діаметра 2—2,2 цм., з одного боку образок Божої Матери зовсїм того-ж типа, що й попереднї дві, тільки сей образок далеко тоньшої роботи (але значно стертий); коло нїмба $\overline{MP}$. $\overline{\Theta Y}$. З другого боку образок сьвятого в нїмбі, з довгою бородою, з двома оберненими долонями руками і написею:

O	*Δ O*
Θ C	*C I*
O	*O C*

отже сьв. Теодосий; цїла печатка, як сказано, визначаєть ся дуже гарною роботою, але значно стерта.

Львівська державна наукова бібліотека № _____

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР № И- 35390

Знайдена ся печатка на ур. Крилосї коло Галича (Отчетъ археол. выставки 1888 с. 22), переховуєть ся в музеї львівської Ставропіґії; була відфотоґрафована в числї иньших предметів виставлених на виставі Ставропіґії 1888 р. на табл. I, під ч. 72, але в незвичайно малім, мікроскопійнім розмірі (самі таблиці були зроблені в 5 примірниках)[1]).

[1]) За ласкаве вижиченнє печаток і фотоґрафій до сеї публїкації складаю подяку сенїору Ставропіґії дру Іс. Шараневичу.

Печатка з Ступниці під Самбором.

Реферат **М. Грушевського.**

Кілька років тому — 1895 р. знайдена в Ступниці коло Самбора (коло милї від міста) дуже інтересна й досить загадкова оловяна печатка (молїбдобуля), дияметра 2,8 до 3 цм., грубости 2—3 мм., тепер переховуєть ся вона в музеї львівської Ставропиґії.

Як видко з долученого рисунка (з дияметром побільшеним у двоє) вона має з одного боку фіґуру в византийських імператорських інсиґнїях, в коронї з хрестиком і перловими привісками, з скиптром в одній руцї, з мечем у другій; лїва сторона

фіґури потерпіла від малої розколини і якогось удару; ще більше потерпіла напись, невиразна, а до того іще знищена часом. З правого боку фіґури, коло скиптра є слїди двох букв, з котрих верхню можна-б уважати за **N**, нижня знищена до непізнання, з лївого можна-б припустити таке:

O
K ?
?
Σ+*T* або *T*
H

одначе верхнє О скорше має вигляд моноґрами, нпр. О з малим *α* в серединї[1]).

Друга сторона заховала ся зовсїм добре і читаєть ся без всякої трудности:

+ΚЄ ΒΟ
ΗΘЄΙΤѠ
ЄѠ⊥UΛ
ΚѠΝ

себто *Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Κωνσταντήνῳ.*

На перший погляд — найбільше просте й легке поясненнє, що само йде в голову, — що маємо перед собою печатку византийського імператора Константина. Така гадка насунула ся минї, коли глянув я на сю печатку, такуж гадку висловила віденська центральна комісия старинностей, такий же погляд дав і вп. Ґюстав Шлюмберже, до котрого я звернув ся з своїми гадками у сїй справі. Коріфей візантийської сфраґістики звернув мою увагу на те також, що форма імператорської корони — сї перлові привіски вказували-б на XI вік, що з рештою і сам по собі a priori представляв ся одиноко можливим. З трох імператорів Константинів XI в. печатки Константина Мономаха і Константина Дуки мають иньші типи, отже полишало ся-б признати сю печатку печаткою византийського імператора Константина VIII (1025—1028).

---

[1]) Написи сеї не могла відцифрувати й віденська центральна комісия, котрій посилано печатку, а добродїю Шлюмберже, на жаль, не міг я, не бувши власником печатки, післати ориґінала.

Византийська цїсарська печатка XI в. — се була-б на нашій териториї новина дуже цїкава, але власне се й насуває ріжні непевности й сумнїви. Що мала робити цїсарська грамота з 20-х рр. XI в. під Самбором? Саме се місто не звістне в сих віках, а й иньшого в сусїдстві його нїякого не знаємо. Окрім того сї двадцяті роки — найтемнїйший час в істориї Галичини, коли про неї нїчого не знаємо. Припускаєть ся досить правдоподібно, що Галичину треба розуміти в тих Червенських городах, котрі забрав Болеслав в 1018 р., а привернув назад до Київа Ярослав 1031 р.[1]), але безпосереднїх вказівок на се нема, як і взагалї нїяких звісток про Галичину не маємо. Далї, чи мав час Константин VIII, сей нездарний і взагалї пасивний володар, під час свого короткого панования запускати ся в якісь льокальні галицькі відносини...? Чи припустити, що печатка попала сюди припадково, що вона призначала ся якомусь иньшому більшому володарю?

Супроти всяких таких непевностей насуваєть ся гадка, чи не маємо ми тут якусь инакшу, не цїсарську печатку? Прецїнь напись коло портрета можна-б читати і **Oᴬ KѠNCTH | HQ** та уважати образком сьвятого Константина Великого, патрона незвістного власника печатки (печатки з його образком звістні — див. Schlumberger Sigillographie byzantine p. 17, а й таке читаннє написи з права на лїво хоч рідко, але стрічаєть ся на написях). Тодї-б ми могли сю печатку прийняти за печатку руського митрополита або й місцевого епископа галицького чи перемишльського, з XI—XIII в., і се було-б зовсїм натурально, бо таких грецьких печаток руських епископів маємо подостатку.

Одначе такому толкованню на перешкодї стає одна трудність — брак нїмба коло образка, що дуже рідко стрічаєть ся. Зі сторони археольоґічної, себто сфраґістичних прикмет печатку сю правдоподібнїйше треба уважати цїсарською[2]), тільки що до

---

[1]) Про се див. мою Історию України-Руси, II, с. 9 і 15, тамже про русько-византийські відносини с. 24—6.

[2]) В останнїм листї до мене, на гадку про апріорну правдоподібність якоїсь епископської печатки, д. Шлюмберже пише: L' absence de nimbe me parait indiquer qu'il ne s'agit point de Saint Constantin. Je crois beaucoup plus á un sceau impérial, cependant l' absence de tout titre est inquiétante.

обставин — як ся печатка могла сюди потрапити, прийшло ся-б поставити великий знак запитання або запустити ся в ріжні гіпотези, в тім роді, що мовляв цїсарське византийське правительство шукало якоїсь опори на Підкарпатю для угорської полїтики, як то було столїтє пізнїйше, або що небудь подібне, не неможливе, але й не дуже правдоподібне.

Ковтки „київського типа“ у сучасних Кавказців.

подав

М. Грушевський.

В своїм рефератї про Молотівський скарб[1]) я між иньшим застановив ся над так званим київським ковтком (дротяний обручик з трома металїчними насадженими на нього і прикрученими галочками); я вказав на варияції сього типа, його розповсюдженнє та розвій, який можемо слїдити на підставі більш або меньш докладно датованих находок. Я спімнув там і про кавказький вариянт старих осетинських могил: срібні, гладкі галочки, форми жолудя, одначе не міг ще щось близше сказати про ковтки сього типа, які й тепер ще уживаютьсякавказькими тубильцями.

Перший раз я побачив на виставі одного азиятського золотника у Владикавказі ковтки сього типа в 1896 р. Літом минулого року удало ся менї купити пару таких ковтків, срібних і позолочених, доброї роботи, за сьмішну цїну півтора рубля. Коли показав я їх одному виднїйшому українському археольоґу, він на хвилю не вагав ся признати в них предмет нашої старої штуки, новий вариянт київського ковтка з якоїсь київської розкопки. І дїйсно, ся пара ковтків як би що йно вийшла з якої київської робітнї XI—XII в.

На долученім рисунку подано один такий ковток в натуральній великости. На срібний дротяний кружок посаджені три

[1]) Записки т. XXV і XXXI.

однакові галочки; ріжниця тільки в тім, що вони не нанизані на дріт, а присаджені (прильотовані) до нього: се ослабленнє первісного типа, котрого слїд заховав ся в тоненькім дротику, що обвиває дріт між галочками: коли галочки насажували ся на дротяну обручку, він мав на метї примоцувати сї галочки (що сидїли на нїй зовсїм свобідно), аби не їздили по дротї; тепер, коли галочки й без того прильотовані до дротяної обручки, сей дротик властиво безпотрібний, се пережиток давнїйшого типа.

Галочки ажурні, кожда з них зложена з двох половинок — чашочок, прильотованих до себе, а знову кожда половина зложена з шести листків; листок складаєть ся з бляшаної дужечки, заповненої звитком филїґранового дротика, в формі цифри 8; кожда галочка закінчена срібною перлинкою, всадженою в гнїздо, зроблене з филїґранового дротика.

Серед ріжнородних варияций ажурних ковтків староруських находок можемо вказати типи й досить зближені до сього кавказького ковтка. Нпр. між ковтками переяславської нахідки 1885 р. маємо оден, котрого галочки зложені з чашочок вправдї не з двох, але з трох, з котрих кожда зложена з шести листків— дужечок, з перлинкою посередині (Кондаков,— Русскіе клады I таб. XII. 10); з другого боку підходить сюди широко розповсюднений тип галочки, що складаєть ся з очків, з котрих кожде знову зроблене з кількох звитків филїґранового дротика (нпр. Кандаков op. c. таб. IV 1, 2, 4, 5, 9, 10). Галочки кавказького ковтка розвивають далї сї варіянти.

По словам золотника, такі ковтки досї уживають ся гірняками околиць Владикавказа (правдоподібно — Осетинами); що

маємо до діла з предметом і технікою дуже розповсюдненою, показує й сьмішно мала ціна сеї — як бачимо, дуже скомплікованої й досить делікатно виробленої окраси.

Її детайлї не стоять одиноко: в виробах місцевого золотництва можна на кождім кроці стрінути подібні. Наприклад, головка сього ґудзика (від осетинського станика, подана в натуральній великости) в меньшій і трохи простїйшій формі повторяє галочку ковтка. Головки аґрафа (що нашивають ся на грудях станика осетинських дам), з котрих подаю тут одну — меньшу, дають модіфікацию тогож типа: чашочка з шести листків, заповнених філіґрановим звитком, що кінчить ся срібною перлинкою, і т. и.

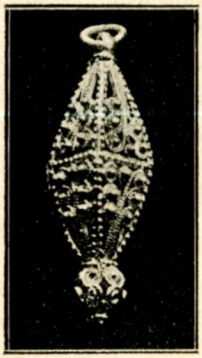

Тепер само собою насуваєть ся питанне, як пояснити собі се істноване на далекім Кавказї нашого київського ковтка?

Припустити, що предмет староруської штуки, якийсь руський винахід перейшов і так сильно загнїздив ся на північнім Кавказї, досить трудно: стичність північно-кавказької культури з київською (через Тмуторокань) не була дуже трівка й інтензивна; з другого боку, як ми бачили, кавказький ковток не стоїть одиноко в місцевім золотництві, тим часом як для ажурних галочок наших давніх ковтків не богато знайдемо паралєлїв в староруськім золотництві. Тож правдоподібнїйше думати, що на Руси й на Кавказї сей ковток — взагалї, й специяльно — ажурний явив ся з одного спільного джерела. Якого?

Два спільні джерела можуть бути а ргіогі прийняті для Руси й Кавказу, одно — Византия, котрої культура якийсь час сильно вливала на грузинську й осетинську, друге — Схід:

Персія, Сирія. З сих двох джерел в данім разї я уважав би більш правдоподібним се друге — східне.

Се вже, розуміють ся, я схожу на ґрунт здогадів і гіпотез, бо для аналізи орієнтальних впливів у нашій давній культурі й штуці зроблено ще небогато, але мині здаєть ся вповні правдоподібною гадка, що нпр. в так улюбленім в староруській штуці дрібно-перлястім орнаментї, в різблених круглих бляшечках маємо ми орієнтальні мотиви. Супроти того й гадка, що трехгалочний ковток взагалї й ажуровий — спеціяльно, прийшов до нас зі сходу, здаєть ся менї зовсім можливою.

На закінченнє піднесу, що в сучаснім кавказькім золотництві можна знайти й більше паралєль для нашої старої штуки. От хоч би той осетинський ґузик — чи не пригадує він нам (відкинувши головку) київських ґузиків (що правда — далеко простійших) з нахідки 1880 р. (Кондаков ор. с. таб. II), або ще більше — ґузиків рязанського скарба 1822 р., де боки ґузика вже заповнені, які і на сім кавказькім, філіґрановими звитками, що правда завитками — більш штучними, нїж більш примитивний рисунок кавказького ґузика.

10 (22). I. 900.

Огляд праць Н. Кондакова з історії староруської штуки.

Русскія древности въ памятникахъ искусства, издаваемыя графомъ И. Толстымъ и Н. Кондаковымъ, выпускъ IV: Христіанскія древности Крыма, Кавказа и Кіева, Спб., 1891, ст. 176, вел. 8°.

Теж — выпуск V: Курганныя древности и клады домонгольскаго періода, Спб., 1897, ст. 163+II.

Теж — выпускъ VI: Памятники Владиміра, Новгорода и Пскова, Спб., 1899, ст. 186+VIII.

Византійскія емали, собраніе А. В. Звенигородскаго. Исторія и памятники византійской емали, сочиненіе Н. Кондакова, ст. VII+394+28 табл. 4° (вийшло в 1892 р.).

Русскіе клады. Изслѣдованіе древностей великокняжескаго періода Н. Кондакова, т. I, Спб., 1896, ст. 214+20 табл. 4°.

Н. П. Кондаковъ — О научныхъ задачахъ исторіи древне-русскаго искусства (Памятники древней письменности и искусства, кн. CXXXII), Спб., 1899, ст. 1—47.

Істория староруської штуки — річ зовсім нова. Давнійше що появляло ся в сій сфері — се були або зовсім ділєтантські річи, або моноґрафійки, присьвячені одиночним явищам, предметам, а й таких було дуже небогато. Праці з ширшим закроєм починають появляти ся властиво від 70-х років тільки. Така була студия (в формі критичної статї) староруського рукописного орнамента, зроблена Буслаєвим (1879), ще важнійша й цінній ша — моноґрафія пок. Лашкарьова (1874—78) про київські церкви, що стала підвалиною в студиях староруської архітек-

тури — галузи староруської штуки, що, з огляду на самий характер своїх памяток, перше від усіх була науково оброблена, хоч і досі не обійняла всього матеріяла. Пізнійше появляють ся ще дві праці, також широко і систематично зачеркнені, але меньш важні по своїм результатам — монументальне видане київських монет Толстого (1882) — праця дуже важна, але для історії староруської штуки тільки дальшого значіння, і прекрасна збірка орнаментів Стасова (1884—7), але без заповідженої, а й по сей час не зробленої розвідки автора.

З кінцем 80-х років починає свою незвичайно важну й многосторонню діяльність в сій сфері Нїкодим Кондаков, професор одеського, потім петербурського університету. Свої студиї він розпочав від історії византийської штуки (Исторія византійской штуки на підставі мінятюр, Царгородські церкви, й т. и.), потім перейшов до студий над її східною галузею — штукою грузинсько-вірменською (ряд статей викликаних в значній части тифлиським археольоґічним з'їздом 1881 р. і по части зібраних у книзі Статьи по исторіи и древностямъ Грузіи, 1887). Від сих студий переходить він, як я сказав — з кінцем 80-х р., до студий над староруськими памятками: в 1888 р. в Записках петербурського археольоґічного товариства появила ся його розвідка О фрескахъ лѣстницъ Кіево-софійскаго собора, що зазначила зворот у студиях автора до памяток староруських (властиво території европейської Росиї).

Попередні студиї д. Кондакова як найлїпше приготували його до праць коло староруської штуки: византийська штука була одним з найважнїйших чинників в її розвою, а студиї над грузинсько-вірменською штукою, що розвивала ся в анальоґічних обставинах як і руська — під сполученими впливами штуки византийської й орієнтальної — могли як найлїпше вияснити характер і способи мішання й сполучення сих елєментів, що мало місце, з деякими відмінами, і в давній Руси. Коли додати ще широке обзнайомленнє д. Кондакова з західною романською штукою, а также обставину, що займаючи місце кустоса „середновічних колєкций" Ермітажа — м. и. найлїпшої й найбогатшої збірки предметів староруської штуки, він мав під очима найважнїйші колєкциї її, то ми зрозуміємо, що д. Кондаков мав все для успішних студий над староруською штукою, а його наукові здібности дали йому спромогу дійти в них до дуже важних результатів і зробили його праці підвалиною науки староруської штуки.

Уже згадана студия д. Кондакова про фрески софійських сходів була важною вкладкою в літературу київських памяток, бо не вважаючи на великі прогалини в сих фресках — вказала одноцільний плян у них, а то опись новорічних царгородських забав і церемоній, і поставила об'ясненнє їх тем на вповні науковий ґрунт. Статя ся позбавила всякого значіння всю попередню літературу сих фресків, а заразом, як висловили

ся ученики д. Кондакова в своїй монографії про мозаіки й фрески св. Софії — „в богатьох точках вповні вичерпала інтерес фресків“ (Айналовъ и Рѣдинъ Кіево-софійскій соборъ с. 102).

Тодї-ж д. Кондаков у спілці з звістним видавцем монографій про київські й новгородські монети Ів. Толстим задумав дуже важну публікацию про памятки штуки з території Росиї п. з. Русскія древности въ памятникахъ искусства. Перший випуск вийшов в 1889 р. і розійшов ся від разу, так що зараз треба було дати другий наклад, а й сей другий наклад розійшов ся за кілька років і скоро став бібліографічною рідкістю, як і другий, виданий в 1889 році (тепер заповіджені нові видання їх). Причиною такої зовсім незвичайної популярности сього видання був з одного боку — дуже привабний зверхній вигляд видання, маса рисунків, переважно (особливо в перших випусках) дуже добре виконаних, з другого — дуже низька ціна. Завдяки сьому виданнє (слїдом переложене й на французьку мову — перші випуски) широко розійшло ся по за тісними кругами спеціялістів в ширшій публіці, популяризуючи богатий, зведений в нім науковий материял, а також і важні спостереження та загальні виводи автора, котрими се виданнє, при деяких слабших сторонах, взагалї досить богате.

До слабших сторін, про котрі я згадав, належить передо всім неясність і непевність самого пляна.

Автор в передмові до першої книжки виходив зі становища, що „старинности Росиї творять одну цїлість, бо в них історично сформувала ся народня штука, що не досягаючи індивідуальности в творчости, живе традициєю, й звязуючи ріжноплеменні форми побуту хлїборобського і кочовничого, міського й сїльського, розкриває перед нами загальну, неперервану спадщинність (преемственность)“. Цїлею праці автор ставить: представити історичне сформованнє й розвій староруської штуки, в докладних рисунках артистичних памяток русскої старини“.

Але тут є богато неясности й основних непорозумінь. Насамперед автор не пояснив, що він розуміє під „руською“ або „староруською штукою“. Аж тепер, коли вийшли його остатні праці: VI. вип. Рус. древностей і статя „О научных задачах“, знаємо ми се: студиї автора ведуть до висьвітлення початків великоросийської, або ще тїснїйше — суздальсько-московської штуки. Розуміють ся, автор мав право вибрати собі таку мету дослїдів, нема що казати; але при тім, як то часто буває в науцї росийській (а і взагалї в суспільностях з сильно розвиненою державною централїзациєю), він очевидно — несьвідомо для себе мішає понятє етнографічне (старинности, що служать до висьвітлення великоросийської штуки) і понятє політичне — старинности з території теперішньої Росиї. Тільки зрозумівши се основне непорозуміннє,

зміркуємо, чому автор напр. так богато місця дав старинностям грузинсько-вірменським, котрих звязок з великоросийською штукою дуже проблєматичний, а в усякім разї — дуже незначний, чому трактує рівнорядно штуку античну й т. зв. скитсько-сарматську чорноморського побережа — з суздальською XII—XIII в., або чому так богато дає місця т. зв. ґотському стилю, хоч як раз підносить, що не можна вказати нїякої стичности його з штукою староруською: очевидно, сї всї партиї зроблені у нього зі становища територияльного — що всї сї культури розвивали ся на териториї теперішньої Росиї.

З другого боку виходячи з етноґрафічного становища автора натрапимо на деякі несподївanки. І так в остатнїх своїх працях дійшовши нарештї до штуки великоруської, він так висловляє свій принципіяльний погляд на неї: „Руська штука має не тільки ориґінальний артистичний тип, але дає визначне історичне явище, сотворене роботою великоруського народа при участи ряда іноплеменних і східних народностей, покликаних сим (великоруським) народом до державного житя і артистичної дїяльности“ (Рус. древн. VI с. 3 = О научныхъ задачахъ с. 2), а на иньшім місцї (VI с. 1) поясняє: „Майже одинокий (?!) в своїм культурнім значінню Київ завдячав, очевидно, своє значіннє стільки-ж полїтичній ролї, скільки й позициї — передового руського міста на західнім (?!) краю, куди приливала для робони й обміну східня й західня культура. На місце (?) Київа в Суздальськім краю з'явило ся більш як десять міст, що богатїли торговлею й промислами, і край се був центральним, де культура розвинула ся власними силами народа“. Такий Standpunkt мусить здивувати кождого, трохи обзнаємленого з історичною еволюцією східньої Европи. Чи поднїпрянська Україна X—XII в. не була таким же „центром, де культура розвинула ся власними силами народа“, і де Київ не був одиноким, а оден „з більше як десяти міст, що богатїли торговлею й промислами“ (пригадати собі хоч би такий другорядний Канїв з невичерпаними скарбами Княжої гори!). І де-ж поділо ся значіннє в еволюциї великоруської штуки, штуки української, що передавала її змодифіковані вже на руськім ґрунтї елєменти штуки східньої й византийської? Чому в сформованню великоруської штуки згадано співдїланнє тих іноплеменних (финських?) і орієнтальних народів, „покликаних ним“ (а може й не ним, тільки Київською державою, утвором українсько-руської народности?) до державного й культурного житя, а зовсїм промовчано значіннє культурної роботи українсько-руських племен?

Поруч таких неясностей і непорозумінь в самім плянї видання, треба піднести значні хиби і в його переведенню. Материял трактовано дуже нерівномірно: автор має улюблені партиї, де він спиняєть ся ширше й довше, і знов иньші — які він збуває як найлекше, або й зовсїм по-

минає. Його курс зближаєть ся властиво до серії епізодів з історії штуки на території Росиї, і хто зна, чи не було-б лїпше, як би він, не силкуючи ся на загальний курс (може для такого загального курса й час ще не насьпів), дав натомість збірник моноґрафій; принаймні, як то ще будемо бачити низше, його моноґрафічні роботи стоять з кождого погляду вище від сього загального, нїби на широку публїку обчисленого курса.

Ясности, прозорости, консеквентної систематичности викладу, яких мусимо жадати від такого курса, ми також в нїм не знаходимо. Суха аналїтична опись, що часом переходить в просте катальоґованнє предметів, виступає часом на перший плян й заберає значні частини праці, знужуючи читача своїми детайлями, серед котрих губить ся всяка синтеза досліду. Автор не вяжеть ся дуже предметом і залюбки відбігає від річи задля якої небудь інтересної подробиці або анальоґії; часто вводить він також у свій виклад екскурси історичного характера, слабо зроблені і слабо з властивим предметом досліду звязані. Уклад праці клясично-примитивний; автор не знає нї глав, нї якихось розділів; переходів від одної части до другої, від одного предмета до другого (хоч би й зовсїм осібного, далекого) дуже часто зовсїм не уживає; взагалї якихось загальних поглядів, виводів, сумовань дає мінїмально, хиба десь принагідно, в дорозї. При тім поруч дрібязковости в детайлях він дуже часто, раз у раз показує голословний аподектизм у своїх твердженнях і характеристиках. Стиль взагалї незвичайно неясний, нескладний, хаотичний: автор мов би оминає всякі докладнїйші прецизованнія; в значній мірі се, очевидно, залежить і від недбальства, але також мабуть — і від браку всякої стилїстичної здібности; навить і там, де автор має улюблену загальну максиму й хоче її піддати читачу, він нудить x разів вертаючи ся й повторяючи її на рїжні способи — звичайно все принагідно, побіжно, — але майже нїколи не спромогаєть ся на ясне, докладне сформулованнє. Всї отсї хиби значно обнижають вартість цїнних дослїдів, вложених в сю працю, а спеціяльно — їх популяризованнє. Треба великого завзяття, аби уважно прочитати том Русских древностей і не згубивши ся в детайлях, виробити собі загальний суд на підставі поданого автором (а дуже часто — позбавленого загальнїйшого осьвітлення матеріялу); тому я певний, що з розкуплених в такім великім числї, завдяки дешевій цїнї й численним рисункам, примірників Р. Древностей дуже незначна частина була перетравлена читачами й спопуляризувала вложені в них спостереженнія автора.

Досї, як зазначив я в горі, вийшло шість книжок Р. Древностей. Перша присьвячена „античним старинностям полудневої Росиї“; титул сей тільки в певній мірі відповідає змісту, бо з одного боку книга не обіймає всїх античних старинностей сеї території, з другого боку

входить в сферу мішанини античних елєментів в культурі і штуці з варварськими, що властиво належить до другої книжки, присьвяченої „старинностям скитсько-сарматським“. Тому зміст і сфера сеї другої книжки не відграничені докладно від першої, ріжниця тільки в тім, що автор в другій книжці бере під розвагу не тільки мішану варварсько-античну штуку, а й чисто варварську. Неясність назви „скитсько-сарматський“ (взагалі зовсім ненаукової) була причиною, що в представленню автора не відграничено докладно сї дві сфери — штука варварська елєнїзована і штука азиятська, а в сій знову дві течиї — північно-азийська, звязана з сибирською, й іранськo-туркестанська; автор і не пробував сього зробити, але важною його заслугою було те, що він вказав сї всї елєменти в „скитсько-сарматській“ штуці й звязки її з тими иньшими культурами. В II кн. він головно займаєть ся варварською елєнїзованою штукою, варварська властива приходить під розвагу в III. кн., присьвяченій „старинностям з часу руху (мандрівки) народів“, але тут поруч азийської штуки, анальоґічної з варварською „скитсько-сарматською“, приходить і т. зв. меровінґський, або ґотський стиль, зовсїм чужий її; при тім головну увагу автор присьвячує старинностям північного Кавказа, і не тримаючи ся вже зовсїм якихось певних партий чи стилїв, трактує найріжнїйші находки, які тут стрічають ся. З иньших екскурсів треба зазначити екскурс у сибирські старинности (на початку), екскурс про срібні пермські тарілї, нарештї — вкінцї: про орнаментацию кольоровим камінцем і кольоровим шклом, котру автор виводить з передньої Азиї.

Як можна бачити вже з сього перегляда, сї три книжки дуже кульгають що до свого пляна; автору треба було — або тримати ся на становищі історика штуки й слїдити ґенезу, розпросторенне й впливи певного стиля, манєри, течиї, або виходити зі становища історика культури — тримати ся певних культурно-історичних явищ, скажім керченських некрополїв, середньопровських могил чи осетинських находок, і слїдити їх елєменти, впливи, звязки з иньшими культурами; а так його книжки, хоч як цїнні материялом і спостереженнями, своїм хаотизмом значно обнижають свою наукову вартість.

З IV книжкою ми приходимо уже на Украйну, не тільки територияльну, а й етноґрафічну. Книжка присьвячена „християнським старинностям Крима, Кавказа й Киева“. Найбільше повно розроблена тут церковна архітектура і церковні памятки грузинсько-вірменські (хоч ся частина книги як раз до неможливости загромаджена катальоґічними описями), з кримських старинностей автор зайняв ся головно херсонськими, з українських памяток християнської штуки, як сказано в титулї вже, обмежив ся він тільки Київом, пожалувавши труду познаємити ся з иньшими українськими памятками, а і з київських властиво зайняв ся

тільки св. Софією: з 62 стор. присьвячених Україні, 52 заняті маленькою моноґрафією про київську Софію (кажу — маленькою, бо $^2/_3$ того займають образки), а до неї вкінці прищеплено по кілька слів про образ евхаристиї в Михайлівськім монастирі, про кирилівські фрески й про монети київських князів, так що вартість має лише та опись Софії, хоч коротка, але цінна; доповненнєм її служить видана 1889 р. моноґрафія учеників д. Кондакова — Айналова і Рєдіна: „Кіево-софійскій соборъ, изслѣдованіе древней мозаической и фресковой живописи", написана по вказівкам Кондакова. Але, розуміють ся, ні сей епізод про св. Софію, ані тих кілька побіжних заміток, доданих до нього, зовсім не вичерпують „памяток християнської штуки" Київа, чи властиво: — його памяток монументальних, й істория византийського будівництва на Україні· Руси зістаєть ся прогалиною в сім курсї д. Кондакова; розвідки Лашкарьова про церковну архітектуру України і по виходї книжки д. Кондакова зістають ся головною працею в сій сферї.

Кн. V, присьвячена „старинностям з могил і скарбів передтатарських часів", в значній части (с. 1–48, 101–146) містить в собі скороченнє його працї „Русскіе клады, I". Над сими частями я не буду тут спиняти ся, відкладаючи се до обговорення тої ширшої працї. Між ними вставлено (с. 49—100) перегляд могильних розкопок в ріжних частях Росиї — один з тих сухих, катальоґічних переглядів, які я вище вказав як одну з недостач курса д. Кондакова: він переходить розкопки поодиноких ґуберній европейської Росиї, без якоїсь системи, навить без ґеоґрафічного порядку, не відріжняючи територий словянських від не-словянських, описує похоронний тип, вичисляє предмети знахідок (при тім описи не визначають ся ані відповідною повнотою, ані не вказують джерел), подекуди дає цікаві замітки про характер знайдених поодиноких предметів, але стрічаємо також і катеґоричні, неумотивовані вискази, в роді того що багацтво дорогоцінних тканин і різблених з кости предметів в могилах українського Подніпровя підсуває анальоґію з скитсько-сарматською епохою (с. 71), або що срібні ковтки мерянських могил — були київського привозу (с. 88). Взагалї ся частина робить вражіннє поверховного огляда материяла, самим автором не перетравленого. Додані при кінцї книги маленькі студийки про деякі предмети юбілєрства — фібули, гривни, наручники з срібної бляхи, привіски — інтересні, але дуже коротенькі й далеко не вичерпують материяла: їх треба уважати наче за тимчасові комунікати з студий автора заповіджених ним на II. т. „Русских кладів".

Далеко більше одноцільний характер має VI. кн., присьвячена „старинностям Новгорода й Пскова". Книжка поділяєть ся на дві рівні частини — перша присьвячена памяткам ростовсько-суздальсько-володи-

мирського краю, друга — північно-західного (Новгород, Псков, Полоцьк), таким чином до історії староруської штуки книжка має лише посередній інтерес: вказуючи анальоґічні форми византийської штуки в північних землях давньої Руської держави, та ще подаючи деякі спостереження автора загальнійшого характера. Головний інтерес книжки полягає на студиях автора церковного будівництва, а ще спеціяльнійше — архитектур-різьби Суздальського краю (с. 5—60); сю річ автор проробив основно й самостійно й con amore її обробляє, але, як то часто у нього, на пункті загального осьвітлення ані руш не може прийти до якогось ясно-сформулованого виводу — під якими впливами оригінальні прикмети сеї архітектури сформували ся. То він a priori признає романський вплив, то налягає на брак близьких анальоґій на заході й висуває самостійне користанне романської й суздальської штуки зі спільного — східнього джерела, вагаєть ся між сими двома об'ясненнями, *x* разів висловляє загальні максими, *x* разів їх модифікує, і вкінці читач питає себе: що властиво — чи автор признає західній вплив чи заперечує? Скільки я міг звести до одного знаменника зібрані автором анальоґії, спостереження й доводи, він бачить в суздальських різьбах місцеву роботу, що йшла за романськими взірцями, але самостійно домішувала до них елементи східньої штуки.

Ся справа о стільки інтересна й для нас, що на точці західніх впливів суздальська архітектура XII—III в. дає дуже інтересну анальоґію з нашим архитектурним типом XII—III в., котрий можемо назвати „галицьким“ (див. Історию України-Руси III с. 424 - 6). Д. Кондаков готовий навить припускати певне значінне Галичини в розвою суздальської архитектури (нпр. с. 38: „Дуже можливо, що прототипи суздальських церков належали споконвіку православним краям — Галичу, землям карпатським і дунайським“), або згадує про романські впливи на галицьку архітектуру (с. 55, 57), але сї згадки так побіжні, що не можна навить зміркувати з них, чи автор дійсно знає що про галицький архитектурний тип, а не теоретизує тільки. Тим часом знаємість з галицькими памятками дужеб придала ся автору: вона вказалаб йому, що галицькі церкви, стоячи під романськими впливами, і завдяки тому маючи деякі дуже близькі анальоґії з суздальськими, не мають всього того богацтва, чи властиво — накопичення різьби, що становить оригінальну прикмету суздальських церков, і се з свого боку промавляє за гадкою автора, що маємо тут вплив орієнтальний. Подорозі в иньшій праці (О задачахъ изученія с. 30) кинена автором анальоґія суздальського орнамента з орнаментом грузинським варта була би, аби її розробити трохи докладнійше: правдоподібно, д. Кондакову не було звістно, що в другій половині XII в. ми маємо вказівки на дуже розвинені звязки руської княжої ди-

настиї, суздальських спеціяльно, з Кавказом — Грузиєю й Осетиєю (див. Історию Украіни-Руси II с. 274). Супроти того анальоґії суздальських декораций з грузинськими (різблені плити, вкладувані в стіни церков, і подібности в орнаментациї — порівняти напр. різьбу порталя церкви в Юриєві з орнаментом Хахульської ікони, виданої у Кондакова IV с. 89 і далї) набирають важного значіння.

Друга половина книжки, присьвячена Новгороду і Пскову, не визначаєть ся такою одноцїльністю й старанністю оброблення. До новгородсько-псковських старинностей доданий тут звістний полоцький хрест св. Евфрозини, і се дає причину побоювати ся, що сим і скінчить ся позір автора на памятки білоруські, й вони так само зістануть ся по за курсом, як зістали ся чернигівські, волинські й галицькі.

Окрім VI кн. Р. Древностей орнаментикою суздальських церков займаєть ся автор у своїм рефератї „О научныхъ задачахъ древне-русскаго искусства“: се епізод, введений потім, майже без змін, в VI кн. Р. Древностей, тільки з додатком деяких вступних заміток до істориї студий старорускої штуки, так що самостійного інтереса ся статя тепер майже не має.

Натомість незвичайно важні дві иньші в горі названі моноґрафиї автора: про византийську емалію й про нахідки староруських скарбів. Тому що перше з сих двох видань, виконане з вибагливою роскошею в 600 прим. (200 по росийськи, 200 по французьки, 200 по нїмецьки), коштом аматора Звенигородського, в продажу не пускалось і дуже мало приступне, не буде зайвим сказати про нього на сїм містї кілька слів.

Розвідка д. Кондакова подїляєть ся на чотири роздїли. В першім (с. 1—101) застановляєть ся він над істориєю емали і технїкою її в Византиї; вказавши на шкляні інкрустациї Египта, як прототип гороженої емали й початки сеї технїки в иньших землях, автор, не дуже ясний і систематичний в сій частинї, як звичайно з ним буває, — повздержуєть ся від рішучих виводів і більш гипотетично (с. 69) висловляєть ся про перехід емальової технїки зі сходу на захід (що й перед тим зауважив Linas Les origines de l' orfevrie cloisonnée), спеціяльно з Персиї „або з котрої середнеазийської землї, що завдячала свою культуру Персиї“, в Византию і звідти в західню Европу. Час, коли в Константинополї розвиваєть ся горожена емаль, — VI в., найвищий її розцьвіт — X—XI вв. Автор закінчує роздїл докладною описею технїки гороженої емали на основі історичних відомостей і детального студиювання захованих виробів, а в просторім другім роздїлї (105—250) переходить заховані вироби византийської емали, головно застановляючись над їх хронольоґією; не можна не пожаловати, що уставляючи сю хронольоґію на основі технїки, стиля, фарб, автор робить се досить голословно, не

уставивши сих критеріїв наперед і через те — не давши можливости читачу оцінити степень їх сили.

Третій розділ (с. 253—303) присьвячений детальній описи византийських емалій колєкциї Звенигородського, не має для нас особливого інтереса, натомість незвичайно інтересний останній (с. 307—367), присьвячений руським і грузинським емалям тоїж колєкциї: розділ сей властиво містить дуже інтересну моноґрафію про емальовані руські заушниці форми мошонки, котрі автор зве старою назвою „колтами“ — наші ковтки. Автор вказує для них, як на вихідну точку, на ріжні привіски для перфуми, росповсюднені на сході; прототипом їх форми уважає він черепашку, і з неї виводить і ковтки і окраси в формі місяця. Його об'ясненнє треба признати дуже правдоподібним, і вказані ним зовсім анальоґічні річи, як античний ковток з Кипра (с. 313 і иньші в працї Perrot і Chipiez, з Етрурії, Сардінії), ковтки з Таганрогського скарба (с. 317), ковток з Ставропільщини (с. 321) і особливо ковток з Самарської ґуб. (с. 319), показують справді, що ми маємо в руських ковтках один з варіянтів сього широко росповсюдненого типа, котрого вітчиною з значною правдоподібністю можна за автором уважати передню Азию. При тім одначе, додамо, треба зауважити, що наші ковтки становлять вже, при всїх відмінах, осібний скінчений, кристалїзований тип, для нього в иньших находках маємо лише анальоґії, і се, як і його широке розповсюдненнє у нас (на се вказує і численність находок), кидає сьвітло на розмірно довгу еволюцию золотарської штуки на нашім ґрунті.

Оглянувши відомі досї нахідки руських ковтків (великі ковтки рязанські д. К. уважає привісками для образів, призначеними на те, аби висїти по обох боках нїмба), автор переходить до аналїзи руських находок і доводів руської роботи в більшости емальованих річей; не будемо застановлятись над сим, бо в своїй другій моноґрафії автор сю справу розбирає ще ширше і докладнїйше; занотуємо лише екскурс про райську птицю — сирина — сирену в орнаментї (виводить зі сходу — с. 343—51) і короткі, по дорозї дані уваги про ознаки руської емали (с. 354 і 356): важкий стиль, брак елеґанциї і помилки в рисунку, незручність в виробі контурів (з золотих полосок), брак ясних, глубоких тонів в красках і грубі верстви емали — через незручність в топленню фарб.

Нарештї ще про саму колєкцию Звенигородского. Вона складаєть ся з кількох медальонів з Грузиї, що, як показалось тепер, належала до окладу ікони в Джуматськім монастирі (с. 255), кількох дрібних образків і орнаментів з Кавказу, і з київських находок: трох ковтків і фраґментів

ланцюха (ковток з скарбу Чайковського, решта з розкопок Анненкова); річи сї опубліковані на таблицях I—XXI, справдї дуже добре.

Друга монографія, очевидно, має на метї на матеріялї „скарбів" висліджити історию староруського юбілєрства (автор своїм звичаєм не дав нїяких докладнїйших пояснень в сїй справі). На вступі автор зачінаєть ся з археольоґами, що вони легковажать собі скарби, скуплюючи всю увагу на могильних розкопах, але чому сам д. Кондаков также односторонно схотїв обмежити ся на скарбах — се лишаєть ся його секретом, тим більше що в своїх дослїдах у тексті він нераз мусить вийти в сферу могильних находок. В пляні роботи знову сполучено до купи дві зовсїм відмінні задачи — опись скарбів, себто того, що в них знайшло ся, без ріжниці, чи буде се продукт штуки руської чи чужої, й слїдженнє руського юбілєрства. В першім томі автор дає загальний погляд на впливи, які можна слїдити на староруській штуцї, і спеціяльно про техніки емалєрську й філїґранову (I глава с. 1—82), хронольоґічний перегляд находок українського Подніпровя, до котрих одначе долучені анальоґічні находки з Рязани, Володимира й деяких иньших місць (II гл., с. 83—144) і спеціяльні розслїди про київську діядему, нагрудні медальони і ланцюхи, ковтки-мошонки, до котрих долучені ще дрібнїйші замітки про деякі предмети — перстенї, ланцюшки низані з лїлїй і пів-цилиндриків (гл. III, с. 145—211). На другий том автор заповідає огляд находок воронїзьких, курсько-орловських, горішнього Днїпра (Ґнєздово), країв волзьких і камських, спостереження над впливами культури нового орієнтального стиля — „арабського" і мішання їх з попереднїми елєментами в руській штуцї, й спеціяльні розслїди про різблені наручники, ковтки й привіски форми зьвізди й т. и.

Що до загальних впливів на староруську штуку, то автор у вступній главі вказує їх три: орієнтальний, корсунський і царгородський; в сих його спостереженнях є богато справедливого, але вони подані в такій формі, що лишають місця для богатьох непорозумінь і непевностей. І так те що автор каже про східній вплив, в високій мірі заплутане й неясне; очевидно, автор хоче відріжнити передне-азийську штуку, до X в., і пізнїйшу — „арабську" в тїснїйшім значінню; як приклад впливів такої старшої штуки описує він детайлїчно пару чернигівських рогів, з могил X в.; близшого роз'яснення поглядів автора мусимо чекати в II т., де буде мова про впливи арабські.

Вплив царгородський в руській штуцї автор датує половиною XI в. — перед тим, по його гадцї, на Руси панував вплив корсунський — херсонський. Одначе сей вплив представляєть ся мині дуже апокрифічним. Я, розумієть ся, признаю важне культурне значінне Херсонеса в руськім житю (див. Історию України-Руси I с. 171), але — по перше безпосе-

редні зносини Руси з Царгородом, дуже живі й інтензивні, почали ся далеко скорше ніж в XI віці, по друге — ми взагалі не знаємо ще спеціяльної корсунської (місцевої) штуки чи промисла (д. Кондаков також не винайшов його), отже поки що для нас Корсунь — тільки посередник між Русию й штукою византийською, сирийською, передне-азийською, і тому про якусь корсунську манєру, стиль говорити здаєть ся мині передчасним. Що правда, д. Кондаков хоче сконстатувати, що на Руси і в землях великоросийських відріжняли „корсунське дїло“ від царгородського, але ся дефініция належить часам значно пізнїйшим, опираєть ся на традиції про вивезені Володимиром з Корсуня річи, й далеко не певна (пригадати хоч би звістні новгородські „Корсунські двери“). І коли автор невважаючи на те говорить про корсунські енколпіони і т. и. на Руси, то робить се довільно і не зовсїм науково: той факт, що київські енколпіони подібні до корсунських — се ще дуже мало для того.

Те що автор потому говорить (с. 47—9) про емалєрську техніку, не має інтереса по його спеціяльній праці про емаль, але за неприступністю її богатьом прийдеть обмежити ся на поданім у Р. кладах короткім витягу. Доповненнєм до нього служить вся II глава: переглядаючи „скарби“, автор спеціяльно займаєть ся емалєрськими виробами, головно коло них спиняєть ся, а ще і в III гл. дає спеціяльні досліди над деякими предметами емалєрської техніки, так що руська емаль в сих двох його працях — Виз. емалї й Р. кладах розібрана д. Кондаковим незвичайно основно. Що правда, можна закинути йому, що всього материяла він не вичерпав (напр. поминув панаґії з Княжої гори, видані д. Біляшевським ще в 1896 р. в К. Старинї); належало йому напр. ввести в круг дослїдів Р. кладів і руські емалї кол. Звенигородського; — але се будуть уже зовсїм другорядні хиби в порівнянню з тим, що д. К. дав і зробив.

Окрім емалєрства він в Р. кладах дав значне місце також филїґрану (с. 49—80); дуже цінні його спостереження і в сій сфері, але руським филїґраном тут займаєть ся він небогато, давши більшу частину місця (с. 60—75) оборонї византийського початку т. зв. Мономахової шапки (памятки сумнівної, котру й по обороні Кондакова иньші уважають арабською, й пок. Филїмонов зробив дуже основну студию в сім напрямі, против поглядів д. Кондакова) і західнім памяткам давнього филїґрану (с. 58—60, 75—80); незвичайно богатий материял для істориї сеї техніки на Руси зістав ся зовсїм не визисканим і те що зроблено д. Кондаковим в сім екскурсї треба уважати тільки вказівками для будущого дослїдника, що схотів би сю сторону руського юбілєрства спеціяльно обробити.

З спеціяльних дослїдів III глави головно інтересні ексурси автора про нагрудні медаліоні й ланцюхи; екскурс про ковток-мошонку мало що додає до сказаного в Византийських емалях, а иньші замітки короткі й мають другорядне значіннє.

Зі зверхнього вигляду мусимо піднести прекрасні кольорові таблиці, додані до Р. кладів; натомість рисунки в текстї часом дають богато місця до жадань (взагалї в остатнїх публїкациях д. Кондакова замість рисунків занадто беруть перевагу фотоґравюри, зроблені невиразно й темно). При тім книга, видана петербурською археольоґічною комісиєю царським коштом, пущена в продажу по досить дешевій цїнї (10 р.), але видана в такім малім числї примірників, що вже до двох років стала рідкістю.

Тим кінчу свій огляд. Колиб попробувати підсумувати головнїйші результати д. Кондакова в істориї староруської штуки, то я піднїс би отсе: він піднїс значіннє східнїх впливів в нїй, при тім вказавши ріжні джерела сього впливу — середню Азию, Персию, Сирию; він виказав домашність ріжних виробів і взагалї розвій техніки на руськім ґрунтї в таких розмірах, як нїхто перед тим; спеціяльно він вислїдив незвичайно основно емалєрську техніку на руськім ґрунтї; з ще спеціяльнїйших його дослїдів важні й дуже щасливі його розслїди про софійські фрески сходів і про ковтки-мошонки.

В сумі проф. Кондаков зробив дотепер для істориї староруської штуки більш нїж хто иньший. Се підсуває кождому інтересованому бажаннє, аби він ще як найдовше не кидав сього поля. З особливою нетерпеливістю приходить ся чекати II т. його Русских кладів, заповіджених ще в 1896 р.

1(14). XII. 900. *М. Грушевський.*

До питання про правно-державне становище київських князів XV в.

Дві грамоти в. кн. Казимира з часів київського князя Олелька.

подав

М. Грушевський.

Становище удільних князів супроти великого князя в в. кн. Литовськім належить до тих невияснених місць, якими, на жаль, досі так богата історія державного права сеї руcько-литовської держави. Знову одним з найбільше цікавих і найменьше вияснених питань в сій сфері зістаєть ся становище князів київських — династиї Володимира Ольгердовича, найбільших з удільних володарів сього періода, найінтереснійших своїм становищем — на столі давнього руського політичного центра, а при тім так мало звістних нам в характері своєї власти, в напрямах своєї діяльности. Так нпр. зістаєть ся невиясненим, о скільки власть сих князів в своїй землі була ограничена властию в. князя, инакше о скільки вони були самостійні в своїй управі? В літературі є погляд, що сі князі, специяльно Омелько Володимирич, „роспоряджав ся в землі як повноправний володар“;[1]) сей погляд опираєть ся на тім, що кн. Олелько титулує себе „государем-отчичем“ київським, роздає землї монастирям і служебним князям.[2]) Незвичайно скупий запас наших відомостий про

[1]) Любавский Областное дѣленіе и мѣстное управленіе в. кн. Литовскаго с. 39, Леонтович Очерки изъ исторіи литовско-русскаго права I с. 185; инші праці, що говорили про Олельковичів, не застановляли ся близше над сим питанням: Антоновича Монографии I с. 237—9, Ясинского Уставныя грамоты в. кн. Литовскаго с. 67.

[2]) Акты Историческіе I ч. 259, Акты Зап. Россіи I ч. 28, мої Кілька київських документів XV і XVI в. в Записках т. XI ч. 1 і 2. Archiwum Sanguszków і непевне наданнє Олелька Половцю у Руліков-

діяльність Олелька й його сина Семена та брак докладнійших студий над становищем удільних князів в. кн. Литовського взагалї — вповнї оправдують такі погляди. Але вони показують ся хибними супроти документа, що минї пощастило знайти торік серед пізнїйших документів т. зв. Руської Метрики московського архива міністерства справедливости (Записки коронні кн. 12 л. 45). Се облята документів Криштофа Дорогостайского: він предложив до вписання в книги королївскої канцелярії дві грамоти в. кн. Казимира з 1453 року, яко документи на свої київські маєтности; по словам потвердження обидві сї грамоти були писані на папері і хоч від частого уживання в судових справах „надветшели“, але мали цїлі печатки і взагалї не мали нїчого підозрілого. Вони то й мають дуже важне значіннє для зазначеної вище справи.

Перша грамота — се наказ в. кн. Казимира кн. Олельку Володимиричу, аби він вернув Івану Юршиному сину його отчину. Видана вона 1453 р. (19/V), два роки перед смертию Олелька (вона має тільки індикт, але що Олелько в Київі з'явив ся після 1440, а вмер 1455 р., тож в датї не може бути вагання); сей Іван був очевидно сином „пана Юрші“, київського воєводи з руки Свидригайла, найважнїйшого з його бояр, що звістний нам на сім уряді в р. 1437—8,[1]) і правдоподібно був попередником Олелька в управі Київщиною; його маєтність — „отчизна“ його сина Івашка, що про неї йде мова в грамотї, се превелика лятіфундія (як бачимо з другої грамоти), що займає спору пайку теперішнього Київського повіта — по р. Стугнї й Красній, на полудень по р. Гороховатицю (теп. Гороховатка, приток Роси), на північи — кінчачи порічєм Бобриці, притока Ірпеня (вище Білгородки). Олелько, ставши київським князем, очевидно — забрав сї ґрунти, чи зараз, чи по смерти самого Юрші (тут можна б добачати натяки на емуляцию його з попередником); Івашко удав ся в тій справі до Казимира, і той з початку устно казав про се Омельку, а коли се не помогло, видає письменний наказ, аби Омелько вернув ту отчину „конечно по нашому приказаню со всѣм с тымъ, што к тым селом слушало.“ Такий категоричний (трохи може навить

ского Opis powiatu Wasylkowskiego c. 34, зрівняти грамоти Семена Олельковича: Кілька київських документів ч. 3 і 4, Грамоты в. кн. литовских Антоновича і Козловского ч. 9.

[1]) Codex epistolaris s. XV т. I ч. 92, Акты Зап. Россіи I ч. 36.

в роздражненім тоні) наказ осягнув своє: Олелько сповнив його, як бачимо з другої грамоти Казимира.

Ся друга грамота видана чотири місяці пізнійше (21/IX 1453 р.)[1]) З неї довідуємо ся, що Івашко, здобувши завдяки великому князеви назад свою отчину, просив його, аби видав йому на неї свою грамоту-потвердженнє, і Казимир дійсно „оправив" його — дав йому потвердженнє, де згадує про приверненнє Івашку отчини кн. Олельком „по нашому приказаню" і забезпечує Івашку дідичне володіннє нею, нічим не згадуючи про права і компетенції київських князів.

Обидві грамоти — і сей категоричний, нецеремонний наказ в. князя київському князеви в місцевих київських справах і королівське наданнє на маєтности в Київщині з поминенням київського князя — показують виразно, що дотеперішній погляд на київських князів Володимиричів як на вповні самостійних володарів — хибний: самостійними володарями вони не були, у внутрішніх справах своєї землі вони підлягали в. князеви і його власть обмежала дуже значно їх власть.

Наказ в. кн. Казимира київському князеви Олельку Володимиричу, аби вернув Івашку Юршиному сину його отчину. 19 мая 1453 р.

В. кн. Казимир потверджає дідичні права Івашка Юршиного сина на його маєтности в Київщині. 21 вересня 1453 р.

Кор. Жиґимонт III приймає до книг королівської канцелярії сі грамоти на проханнє вел. маршалка Криштофа Монвида Дорогостайского. 21 марта 1600 р.

Вписанъе листов короля Казимира пановъ Дорогостайскихъ.

Жикгимонт третий etc.

Ознаймуем etc. нинешнимъ и на потом будучим: покладал перед нами велможный Крыштофъ Монвид Дорогостайский маршалокъ навышший великого князства Литовского, староста волковыский, державца мстибоговский, шерешовский, тивонъ въ землѣ Жомоитский, велюнский, кгондинский и бойякголский, два листы папѣровые с печатми продка нашого светобливое памети короля его милости Казимира, один до князя Александра Володимеровича писаный в справе продка его Ивашка Юршина сына з стороны именей отчизны его, под Киевом лежачих, а другий

[1]) Грамота датована індиктом другим, але що кн. Олелько називаєть ся небіжчиком, тож не може бути сумніву, що се 1454 р. (вересневий, отже його вересень = 1453 сїчневому).

листъ тогож короля Казимера тому жъ Ивашку Юршину сыну даный, воставуючи его жону, дѣти и потомков его вѣчне при имѣнях его отчизных у Киевском повѣти над рѣчкою Лукавицею, Стугною, Красною и Бобрицею лежачих, которые же про давност часу показуючи у розных судов надветшели, про то просил нас, абыхмо то до вѣдомости нашое господарское припустивши, оные до книгъ канцелярые нашое коронное вписати казали.

Перший тогды такъ ся в собѣ мает:

Казимер, Божю милостю король полский, великий княз литовский и руский и жомоитский и иных. Сам король.

Брату нашому князю Александру Володимеровичу.

Што есмо тобѣ сами очевисто говорили о пана Юршина сына о Ивашка, што там село его отчизна под Киевом, и ты бы тые села всѣ его отчизну Ивашку Юршину вернулъ конечно по нашому приказаню со всѣм с тым, што к тым селомъ слушало. А писан у Городне мая девятогонадцат, индикть перши.

У того листу печат королевская.

Другий за се в тые слова:

Казимер, Божю милостю корол полский и иных.

Што по нашом приказаню княз Александер Володимировичъ пану Ивашку Юршину сыну отчину его у Киевском повѣте над рѣчкою Лукавицею, Стугною, Красною и Бобрицею вернул со всими кгрунты, по Гороховицу, и бил нам чолом, што быхмо при той его отчизне зоставили, што мы то вделали и при той отчизне его оправили: мает он, жона его, дѣти и щадки его то вѣчне держати и какъ хотячи шаповати. Писан у Вилне сент. двадцат первый день, индиктъ вторый.

У того листу печать королевская.

Которой прозбы яко слушной мы господарь ласкаве ся прихиливши а видячи их быти цѣлы и неподозрѣны, до книгъ канцелярыи нашое коронное вписати, а для лѣпшое вѣры, сведецтва и твердости тое рѣчи сес листъ нашъ названый видимус под печатю коронною урожоному Павлови Монвидови Дорогостайскому, дворянинови нашому, выдати есмо велѣли, хотячи то мѣти, абы на кождомъ мѣстцу яко и самые орыгиналы при зуполной моцы держаны и хованы были. Писан у Варшаве на сойме валномъ коронномъ лѣта Божого нароженя тисяча шестсотного месяця марца двадцат первого дня, а панованя кролествъ нашихъ полского тринадцат а шведского семого року. Petrus Tylicky, epus cul., r. P. vicecancellarius. Справа того ж. Zachariasz Jełowicky.

Матеріяли до історії козацьких рухів 1590-х рр.

Подав *М. Грушевський.*

Перебуваючи в Москві лїтом 1897 р., впав я на гадку поглянути, чи в книгах так званої Руської Метрики Московського архива мінїстерства справедливости не знайдеть ся якого відгомону козацьких рухів 1591—6 рр. Дїйсно в книзї L (по теперішнїй нумерациї 11), що містить документи 1595—8 рр., знайшло ся цїлий ряд документів звязаних з рухом Лободи й Наливайка — переважно акти королївського — асесорського чи задворного суду в справах конфіскованого майна участників козацьких рухів. Додавши до сього ще кілька близьких часом, хоч не належних як раз до сих рухів документів, пускаю їх тепер у сьвіт, як причинок до історії рухів 1590-х рр., а ще більше — до вияснення взагалї початків козачини.

До історії самих подій 1590-х рр. сї документи дають не багато. З сього погляду на першому місцї стоїть тут королївське наданнє Станїславу Жолкєвскому Боришполя і Горошина (ч. 13, 20/II. 1597): маємо тут коротеньку, але дуже важну, бо урядову, на підставі, очевидно, реляций самого Жолкєвского [1]) подану звістку про війну 1596 р., специяльно про битву під Білою Церквою і облогу під Лубнами. По словам його, 1596 р. „лотровства козацкого“ зібрало ся „до килькунадцати тисечей людей своволных, народов розмаитых, в ремесле рыцерскомъ добре вышвычоныхъ а одважныхъ“; тим часом як Жолкєвский був тільки „з малою частью войска“. Милю від Білої Церкви він „о таборы тых людей своволных и о стрелбу ихъ густую сам з голою бронею своею, чинечы доброе серце войску нашому, с тим козацтвом старлсе“. Як доказ особливої відваги підносить

[1]) Пор. його лист з Бїлої Церкви — Listy Stan. Żółkiewskiego ч. 52.

ся, що Жолкевский потім заглубив ся з малим військом за Дніпро, під Олександрів, „при самій границі татарській“, на „Шоломицы“. Тут він козаків „вколо обогналъ а не давшысе имъ роспострети, всѣ фортели ихъ военные справою, делностю а чулостю своею, не без наторгнення здоровя свого, до земдленя и стрвоженя привелъ, оные за божою помочью розгромилъ, побилъ и звитежилъ, а старших ихъ живо споймавши, з дѣлы и зо всѣмъ нарядомъ военнымъ до нас привелъ и отдалъ“. Се все, хоч не додає нїчого нового до суми наших дотеперішнїх звісток (зачерпнених з Гайденштайна і Бєльского, та перехованої кореспонденції Жолкєвского), але як урядова верзия, повторяю, має своє значіннє.

Деякі дрібні, але завсїгди інтересні подробиці маємо про проводирів руху. І так бачимо, що Гр. Лобода мусїв стояти в близьких зносинах з київськими монастирями: була поголоска, що в Никольськім, Пустинськім і в Печерськім монастирях переховане було його ріжне майно, а хоч монастирі й заперечували се, може бути, що щось і було в тій поголосцї, а в усякім разї не могла вона з'явити ся без якихось близших відносин між сими монастириями і Лободою (ч. 5, 7). Безперечно, Лобода мусїв бути богатим чоловіком: на се вказують численні справи про його спадщину, котру шукали по монастирях, у Жидів (якогось Левона Перцовича) і у земян (Семена Бутовича, київського войського) — ч. 11 і 12; се ж доказує й закупно ним маєтностей, про що говоримо низше.

Про Шаулу (документи потверджують, що треба писати „Шаула“, а не Савула, як деякі пишуть) маємо натяк, з котрого можна догадувати ся, що він був черкаським міщанином: жовнїр Коморовский, дїставши право на його майно, позивав черкаських міщан Василя Шаулу й Радка Городчанина, що вони мають у себе майно того Шаули; правдоподібно, той Василь Шаула був якимсь близшим вояком Шаули-козака. Про нього теж казали, що його майно сховане було в Печерськім монастирі, а хоч чернцї то заперечили, але доведено було, що Шаула дїйсно був позичив 100 кіп сьому монастирю й за то дїстав у заставу якісь монастирські ґрунти (ч. 8 і 9).

Маємо згадку, що між ватажками козацького руху був і Полоус (ч. 14) — се був очевидно той самий Полоус, що слїдом (1598 р.) виступив як проводир радикальнїйшої частини козаків супроти покірного Байзуби (Listy St. Żółkiewskiego ч. 60). З сього документа можна би догадувати ся (хоч тільки гіпоте-

тично), що він 1595 р. — може при кінці сього року, тоді як Наливайко пустив ся на Білу Русь, господарив на Поліссю, ходив по Брагинській волости — принаймні там чуємо його сотника Гришка Халепського.

Про полковника Саська довідуємось, що він був жонатий з пасербицею якогось шл. Остроуха (ч. 6.).

Бачимо, що в участи в повстанню винуватили навить ріжних шляхтичів, і між ними такого визначного як Матвій Немирич, син київського земського судиї (ч. 14, 15, 16).

Нарештї бачимо, що повстанне потягнуло за собою численні конфіскациї: сконфісковано козацький Терехтемиров, рухомі й нерухомі маєтности Лободи, Шаули й иньших замішаних у повстанне, а процеси про сконфіскованє майно тягли ся звиш року. Між тими, що випрошували собі майно „зрайців — козаків", бачимо не тільки звичайних жовнірів, як от якийсь Коморовский, але й людей на вищих становищах, як королівський секретар Фльориян Олешко, що випросив був собі майно якогось Андрія козака (ч. 16). При тім „козакованне" інкримінувало ся від останньої конституциї про козаків — 1590 р.

Стільки можна витягнути до істориї самих рухів.

Далеко важнійше те, що дають нам сї документи для вияснення суспільного й економічного становища участників повстання, а тим кидають інтересне сьвітло на сучасне козацтво. Я пічну від звісток, що вказують на звязки проводирів повстання Лободи й Шаули з київськими монастирями. Хоч в документах мова тільки про звязки грошеві, маєткові, але вони мусїли йти в парі з иньшими — моральними. Хронольоґічно взявши, се найраннїйші вказівки на такі звязки, що відограю́ть таку важну ролю чверть віка пізнїйше.

Перехожу до найбільш важного.

Цїкавий дуже факт — се істнованне серед сучасних козаків більших власників; такі факти були відомі вже. Кілька років тому в тій же Руській Метриці знайшов я королївсьі грамоти (1571 і 1574 р.) козаку-земянину шляхетному Омеляну Івановичу на великі ґрунти на р. Ворсклї [1]). Д. Каманїн знайшов теж кілька документів про козацьку більшу власність: показуєть ся, що Григорий Лобода, бувши козацьким гетьманом,

[1]) Документ сей передав я д. Каманїну, що й видрукував його в своїй збірці „Материяли до істориї козацького володіння землею", в VIII Чтеній київ. іст. тов. ч. 2.

купив собі село Сошники від Адама Волчковича; що чигиринський козак Тимко Волевич у 90-х рр. мав великі ґрунти в Чигиринщинї, його „предком за гроши здавна набитіе“, що иньший чигиринський козак Максим Михайлович на початку XVII в. мав значні ґрунти на верхівю р. Інгульця [1]).

До сих ранійше опубликованих фактів можемо долучити тепер кілька нових з сеї колєкциї документів. І так з надання Жолкєвскому довідуємо ся, що за повстанне 1596 р. сконфісковано від одної „козацької особи“ Баришпіль із селищем Іванківським, від другої городище Володарецьке (с. Володарка) на Роси і селище Розволодє (теп. Антонів на р. Березанцї) [2]), від третьої Рокітну на р. Рокитній (на устю в Рось) [3]); королївська грамота дає дорозуміватись, що сї великі маєтности ті козацькі особи дістали були за королївськими наданнями, а стратили їх за участь в козацьких рухах 1595—6 р. На жаль, імен сих козацьких осіб не знаємо. Правда, в тійже Руській Метрицї знайшло ся королївське наданнє Баришполя і селища Іванківського якомусь Войтїху Чановицкому за службу на Україні, з 1590 р., потверджене 1593 р. його стрієчному брату [4]), але з огляду, що імена сих Чановицких вказували б скорше на польську національність, не будемо спішити ся бачити в сих Чановицких „козацьких осіб“, бо можливо, що окрім них, були до тих земель ще иньші реальні і теж привілєґіовані власники-тубильцї, як то часом бувало, хоч не виключена можливість, що й сї Чановицкі були в рядах козаків.

Далї, бачимо, що козацький гетьман Шаула мав якусь маєтність печерського монастиря в заставі (ч. 9). В козацьких рядах стрічаємо земян Гришка і його (відай) сина Яська Халепських, власників с. Халепа над Днїпром, а Гришко мав бути навить козацьким сотником: білоцерковські земяне й міщане з війтом, Жиди і Вірмени сьвідчили перед білоцерковським старостою про Гришка і Яська Халепських, „же они за Косинского и за Лободы старшихъ козацкихъ козаками были“, а Адам Вишневецький писав, що вони козаковали з Полоусом, і Гришко умер у Брагинї 1595 р., бувши сотником — обпив

[1]) Матеріялы для ист. коз. земл. с. 13—16, 18.

[2]) Див. Похилевича Сказанія о насел. мѣст. Кіев. губ. с. 234.

[3]) Так очевидно треба подїлити між тими трома власниками маєтности, вичислені в королївськім наданню — ч. 13.

[4]) Сей документ входить в зібрану мною колєкцию актів до істориї кольонїзациї Подніпровя в 2-ій пол. XVI в.

ся горілки. Правда, потім Гришків брат Федір, щоб охоронити майно від конфіскати, вистарав ся посьвідчення від ріжних впливових вельмож і від київських земян, що Халепські не брали участи в козацьких рухах, але хоч суд і став по сторонї Федора, нам відкинути тих відомостей, які маємо в сім документї про козакуваннє Халепських, нїяк не можна — не з вітру ж вони були схоплені.

Як бачимо, в наших дотеперішнїх, дуже припадкових і бідних, саме в останнїх роках віднайдених джерелах можемо вже начислити між козацтвом при кінцї XVI в. з десятьох власників більших маєтностей; з того можна судити, що в дїйсности істнували їх великі десятки. При тім богато з них були не прості nullo jure possidentes в очах уряду, а привілєґіовані, за грамотами королїв. Належучи до козачини, займаючи в козацьких рядах визначні або звичайні, рядові становища, сї особи заразом належали до привілєґіованої верстви, до земян-шляхти. Ми бачили, що такий Омелян Іванович, або Халепські й називають ся шляхетними земянами (сюди ж можна долучити шлюб полк. Саська з пасербицею шл. Остроуха). Певно, що й иньші ті козаки-властителї фіґурували б перед нами з титулами шляхетних, як би вони не стріли ся нам в ролї „здрайцїв річи посполитої“. Таким чином і на Поднїпровю бачимо серед козачини численні й значні елємепти земянські — анальоґічні з тим дрібним земянством, що з нього рекрутовало ся козацтво на Побожу, тільки на Поднїпровю се земянство часом і не так то дрібне.

Істнованнєм козаків-земян поясняють ся зносини, які істнували в дїйсности чи в поголосках (а поголоски мусїли виходити бодай з правдоподібности їх в сучасних поглядах) між козачиною й визначними репрезентантами українського шляхецтва. Так про Лободу казали, що він позичав гроші й полишив ріжне майно у Семена Бутовича, войського київського; так київського судїча Немирича, як ми бачили, підозрівали, що він брав участь в козацьких рухах.

Друга суспільна верства, яку ми помічаємо серед козаків, розуміть ся — далеко численнїйша, се міщанство. Відома вже річ, як тїсно звязане було з козацтвом міщанство Канева і Черкас в XVI—XVII в., де попросту трудно часом потягнути границю між міщанином і козаком і де на початку XVII в. козаки в урядових актах виступають під назвою „непослушних міщан“. (Пригадаю до річи, щосьмо бачили і в моїй колєкциї актів — що Шаула був по всякій правдоподібности черкаським міщанином).

Тепер починають збирати ся материяли, що виказують козачину й серед київського міщанства. Недавно д. Істомін надрукував документ з першої чверти XVII в. (1624), де жінка козака Путивльця, „обивателя київського“ продає свій дім у Київі иньшому козаку і обивателю київському Тимофею Александровичу[1]). В колєкциї документів, що тепер друкую, маємо кілька таких фактів, раніїшої дати. І так король надає Ів. Лозці „пляц пустый в Киеве по нияком Луполовзе (?) зрайцы нашом“ (ч. 10); в иньшім наданню (ч. 17) бачимо конфісковані доми аж трох козаків-Киян: „по козакахъ яко зрайцох речи посполитое“ — „одинъ по Басянском, другий подле тогож дому о стену козацкий же, в котромъ Янко кравець мешкаетъ, третий по Ивницку“. Небогато воно ніби тих фактів, але для справедливої оцінки знову пригадаймо собі загальну бідність і припадковість иньших джерел[2]).

Сї факти — звязків козачини з місцевим міщанством і шляхтою — знову потверджують тезу, що козачина в своїх початках була результатом не так соціяльних, як кольонїзацийно-господарських факторів, що вона з початку не була осібною верствою, а зайнятєм, подібно як наприклад чумацтво в XVIII—XIX вв., і що тілько згодом вона виробляєть ся в осїбну верству, головно під впливом ідеї козацького імунітету, як то я доводив у своїх Причинках до істориї козачини в XXII т. Записок (с. 4—6).

---

[1]) Чтенія київ. іст. тов. т. XII с. 28.

[2]) Цїкаво, що випрошувати собі пляци по „зрайцях“ у Каневі або Черкасах охочих, видко, не було богато — принаймні того не видно з судових актів.

I.

Королівський суд зносить рішення комісарів в справі претензій низових козаків до переяславських міщан, як постановлене неформально, під пресивю козаків. 18 січня 1592 р.

Знесене декрету комисарского з мещанъ переяславскихъ.

Жикгимонтъ третий.

Ознаймуемъ тым листомъ etc., иж кгды ся приточила справа перед нас и суд нашъ за отосланемъ уроженыхъ Якуба Претфица старосты нашого трембовелского, Никодема Косаковского дворанина нашого и Яна Кришовского, комисаровъ нашихъ, которие на узнане шкодъ вшелякихъ и кривдъ, особамъ которымъ колвекъ украинным через козаки низовые починеныхъ, назначоны и через нас депутованы были, межи тыми ж козаками низовыми з одное а мещаны переяславскими з другое сторон, якобы тые то мещаны переяславские козаковъ низовыхъ побити и речей ихъ немало побрати мели, и кгды помененые комисаре наши до местечка Василкова на узнане тое справи и чинене справедливости зъехалисе были, тые то козаки, которыхъ на тотъ часъ килка сотъ особъ тамже з стрелбою было, не помнечы на срокгость права посполитого такъ противъ комисаровъ яко пристоитсе не заховали, але и другую сторону свою противную кгвалтовне прочъ отстрихнули и отгрозили, зачимъ тые ж комисари наши, яко козаки хотели, полторакротъ сто тисячей копъ грошей литовских на мещанех переяславских за шкоды якиесь кром вшеляких доводовъ шкрутинѣй и стопнев правныхъ учинити мусели, што есмо з реляцыи устное тых то комисаровъ нашихъ достаточне зрозумели, — на року тогды теперешнемъ, который за отосланемъ помененыхъ комисаровъ наших на день пятнадцатый месяца генваря в року теперешнемъ деветдесят второмъ перед нами припалъ, мещане переяславские через умоцованых своих урожоныхъ Яна Свентославского и Мартина Грабковича, слугъ ясневелможного Констентина княжати Острозского, выводы киевского, маршалка земли Волынское, старосты нашого володимерского, помененыхъ козаковъ по три кротъ до права приволати дали, нижли они сами через себе не стали ани через умоцованого своего такъ стороне яко и судови ничого ведити не дали. В далшомъ поступку умоцованые мещанъ переяславских, выводечи кгвалтовный и примушоный сказ комисарский, просили, абы з них знесен былъ. Мы тогды вырозумевши з устное реляцыи помененыхъ комисаровъ нашихъ декретъ ихъ за примушенемъ от козаковъ и за острыгненемъ от права другое стороны, такъже без доводу от потомков побитых и теж

без шкрутинѣй, з несносною сумою пенежною, которая в такой справе не идетъ, быт учиненый, яко кгвалтовный и неправный касуемо, умораем и в нивечъ оборочаем, а видечи такъ великую своюволю и зухфалство тыхъ козаковъ, которые и на тот часъ от чиненя великих кривдъ и шкодъ обывателемъ тамътыхъ краевъ непереставаютъ, от справы тое все волными чинимо тымъ декретомъ нашимъ, покой и вечное милчене от стороны другое закладаючы. Де которого для лепшое веры и печат наша коронныя естъ притиснена. Писанъ у Вислицы месяца генвара осмогонадцать дня року божого тисеча пятсот деветдесятъ второго, а панованя нашого року пятого. Joan Tharnowsky, г. P. vicecancell. Справа того ж. Jan Nowosielsky.

Записи В. кн. 10, л. 62.

II.

Кор. Жиґимонт посьвідчає, що кн. Константин Острозький постачив сьвідоцтв про спустошенє його волинських маєтностей Татарами і козаками, і відкладає справу його київських маєтностей. 2 лютого 1596 р.

Декрет знесеня винъ с княжати его милости пана воеводы киевского за учинене досит побору с певных мест при(се)гами[1]) подданых своих на спустошенью ихъ.

Жикгимонт третий.

Ознаймуем тым листомъ нашим всимъ посполите и каждому зособна нинешнимъ и напотомъ будучим, иж з декрету нашого судового в Кракове, в року теперь минуломъ деветдесят пятомъ месеца октебра третегонадцать дня учиненом, кгды дня второго месеца февраля в пятницу в року нинешнем деветдесять шостомъ припал рокъ перед нас и суд наш господарьский ясневелможному Костентину княжати Острозскому, воеводе киевскому, маршалку земли Волынское, старосте володимерскому, до указаня и выведеня се перед нами и судом нашым, учинилъ ли досыть тому декретови нашому з стороны ставеня войтов и атаманов ку присязе на рочках в Кремянцу з мест своих, то есть Костентинова, Любартова, Острополя, Кузмина, Красилова и з селъ до тыхъ местъ прислухаючих, въ воеводстве Волынскомъ лежачих, яко от Татаров тые маетности попалены и от козаков попустошены, для чого побор в року деветдесят третем не ест з них выдан, так засе до плаченя побору и чопового з маетностей непопустошоных и с которых бы атаманове прислати не хотели, яко о томъ ширей и достаточней в декрете том нашом описано и доложоно было, — теды на року нинешнемъ з выроку нашого

[1]) Тут і низше надорвано картку з краю.

припалом умоцованый княжати его милости шляхетный Мартинъ Грабковичъ, у суду нашого постановившысе, а выводечи досыт учинене декретови нашому, показал квит скарбу нашого коронного под печатю скарбовою и с подписом руки подскарбего нашого надворного, в котором ясне и достаточне описано было, иж с помененых мест Костентинова, Любартова, Острополя, Кузмина и Красилова бурмистров, людей присяглых, а з селъ семдесят атаманов в Кремянцу на рочках ку присязе ставил и присяги их на попаленю тыхъ маетностей от Татарына и спустошенью от козаков сознане вряду кгродского кремянецкого в скарбе нашом коронномъ указовалъ. (З)а которимъ таковымъ досыть учиненемъ декретови нашому скарбъ нашъ пречоные мѣста княжати его милости от даваня побору и чопового вольным учинил, якож и мы задосыт учиненье то принемши, с того даваня побору и чопового, в року деветдесят третем уфаленого, и з вин в декрете описаных, под которые вже затым подпадати не может, также зо всего переводу права кгродского кремянецкого, от вин з заруками всказаных велможного воеводу киевского волным чинимо на вечные часы. А што се дотычет з ынших мест княжати его милости непопустошоных и з ласки божое от Татарына не попаленых въ воеводстве Киевскомъ, а не у Волынскомъ лежачих, то есть з места Киева, з Белогородки и Вилска, яко то в декларацыи соймовой (вільне місце) Витовский поборца и киевский далъ знать, и самъ княжа его милость через умоцованого своего на оном же сойме прошломъ краковском перед депутатми, личбы с поборовъ слухаючими, призналъ, а на сес час ведле декрету нашого с тых местъ побору и чопового до скарбу нашого не прислалъ и квитов, отдал ли з них до належного поборцы воеводства Киевского, яко в скарбе нашомъ справу давалъ, же отдал, умоцованый его не указал, и для того о узыченье часу далшого на показане тых квитовъ насъ просилъ. А такъ мы господарь за тою прозбою до нас учиненою и абы тымъ порядне се то показало и отправило, дозволили есмо дыляцыи на показане таковых квитовъ по зачатю сойму близко пришлого у Варшаве ве две недѣли: на он час велможный воевода киевский повиненъ будетъ безъ жадное вымовки певную речь в скарбе нашом показати и досыт той дыляцыи яко на року завитом у суду нашого за квитом скарбовым учинити, наказуемы тымъ декретомъ нашымъ, до которого и печать наша коронныя ест прытиснена. Писан в Кракове року тисеча пятсот деветдесят шостого месеца февраля второго дня, а панованя кролевствъ наших полского девятого а шведского второго року. Joan Tharnowski, vicecancell. Справа велебного Яна Тарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробоща, подканцлерого коронного.

Записи В. кн. 11 л. 52.

III.

Канцлер Ян Замойский заявляє, що під час козацького нападу на Браславський замок загинули там документи на його маєтности в Браславщині. 16 мая 1596 р.

Оповедане пана канцлера и гетмана коронного о погиненье листовъ.

Жикгимонт третий Божю...

Ознаймуемъ тым листом нашим... Ставши дни сегоднешнего шестнадцатого месяца мая у книгъ канцлереи нашое коронное меншое ясневелможный пан Ян Замойский зъ Замостя, канцлер и гетман нашь наивышший коронный, белзский, манборский, кнышинский, межирецкий, дерптский, яворовский, кгродецкий и кгарволский etc. староста, светчил се, иж тых недавно прошлых часов люди своволные украинные козацство, на место и замок нашь Браславский наехавши, шляхту тамошнюю, которая се была на роки, подъ тот час наеханья ихъ припадлые, зъехала, розгромивши, немало кгвалтов и шкод починили, книги земские и кгродские тамошние показили, а некоторые и побрали, въ которых то книгах пречоный гетманъ нашъ коронный маючы введеные справы свои, меновите листы головные, купна, записы Стенки, Скиндеровщины и Бушое, иж выписов введеня там тых листовъ головных такового купна и записов, также сознаня возных — увяжчое в тые маетности с книгъ тамошних, побраных и покажоных, для тое причины мети не может, про то обовяючысе, жебы на потомъ хтож колвек помененых справ, которые онъ былъ в тамтые книги земские и кгродские браславские вывел, вь вонтливость не приводилъ и затым несправности якое оным або теж затрудненя в тых справах на часы пришлые не задавал, прихиляючисе до права посполотого перед книгами канцляреи нашое светчилсе, просечы абы тое осветчене было принято. Которое мы приняти росказавши, с книгъ канцлереи нашое помененому ясневелможному гетманови нашому под печатю нашою коронною выдать росказали есмо. Писан у Варшаве лет. Бож. нарож. 1596 месяца мая 16 дня. Joan Tharnowski. r. P. vicecancell. Flor. Olessko.

Записи В. кн. 11 л. 76 v.

IV.

Королівський асесорський суд відкладає справу кн. Януша Острозького з кн. Кириком Ружинським, проте що Ружинський, бувши черкаським і канівським підстаростою, покинув замки, затративши дві гармати. 8 липня 1596 р.

Декрет меж кашталяном краковским а княземъ Кирикомъ Ружинскимъ.

Жыкгимонт третий, Божю милостю.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всимъ вобецъ и кождому зособна, кому того ведати належытъ, иж кгды прыточила се передъ нас и судъ нашъ нинешний задворный справа с позву задворного межы инстыкгаторомъ нашимъ за деляцыею ясневелможного Януша княжати Острозского, кашталяна краковского, старосты черкаского, каневского, белоцерковского и богуславского яко поводами — з одное, а межы урожонымъ княземъ Кирикомъ Ружынскимъ яко позванымъ — з другое стороны о то, иж недавного часу будучы дей позваный подстаростимъ черкаскимъ и каневскимъ и отобравшы под певным инвентаромъ и реестромъ речы замковые, зъехалъ зъ замку, речей замковых такъ, яко их был отобралъ до верныхъ рукъ, не отдалъ, а меновите две дела с Канева не ведати где ся за уряду пречоного позваного подели, которых то речей неотдане инстикгатор нашъ з деляторомъ немалою сумою ошацовавшы, пречоного князя Ружинского ку праву притягнули, — теды на року нинешнемъ месяца июля осмого дня року деветдесятъ шостого, кгды ся справы судовые задворные оправовали, умоцованый деляторов шляхетный Янъ Пулковский, попираючы жалобы, через возного двору нашого Крыштофа Чижевского, сторону позваную по тры дни ку праву прыволывать давалъ. На третемъ дню яко на завитомъ умоцованый от стороны позваное шляхетный Шымон Витунский озвавшы се, домавялсе, абы умоцованый деляторовъ напрод пры пленипотенцыи своей ведле права волынского оселост свою показалъ; которое иж не указал, Витунский просилъ волности от речы позву и року. А теж суд нашъ асесорский, заховуючисе водлугъ права посполитого, поневаж Полковский при умоцованю оселости своее не показалъ, с тых прычинъ князя Ружинского позваного от року и позву нинешнего волным учинил, а инстыкгаторови нашому волное и цалое право зоставилъ моцю того декрету нашого, до которого на болшую твердость и печать наша короннаа прытиснена естъ. Писанъ у Варшаве лет. Бож. нарож. 1596 месяца июля осмого дня, а панованья королевствъ наших полского девятого, а шведского третего року. Joanes Tharnowsky, R. P. vicecancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробоща, подканцлера коронного. Flor. Oliessko pisarz.

Записи В. кн. 11 л. 83.

V.

Рішенє королївського асесорського суду в справі Лавріна Лозки з черцями Микольського Пустинського монастиря про річи по неб. Григорию Лободї, нїби то сховані тими черцями. 19 вересня 1596 р.

Декрет меж Лозкою жолнеромъ а меж игуменомъ манастыра Миколского пустынского Михайломъ Зарецкимъ и всѣми чернцами.

Жикгимонт третий.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашим всимъ вобецъ и кождому зособна нинешнимъ и на потомъ будучимъ, ижъ кгды приточилосе перед насъ и суд нашъ асесорский справа с позву задворного межи инстикгаторомъ нашимъ за деляцыею урожоного Лаврина Лозки жолнера нашого яко поводомъ — з одное, а межи игуменомъ манастыра Миколского Пустынского Михайломъ Зарецкимъ и всими чернцами менованого манастыра Миколского яко позваными — з другое стороны, о то иж будучи упомненными мандатомъ нашимъ пререченые позваные, абы вшелякие добра лежачие и рухомые по Григорью Лободе козаку, яко по зрайци нашомъ, от нас деляторови тое справы отданые, были ему пусчены и зуполне отданы, которых то речей по Лободе позваные верху речоные не признавали и о нияких у себе быти не поведили, зачимъ на две тисечи грошей делятор тое справы положивши, позвалъ их о то ку праву, — на року теды нынешнемъ за тымъ позвомъ припаломъ и до того часу стегаючомъ се дня нинешнего месяца сентебра девятогонадцат, кгды обе стороне на першомъ приволаню, не ждучи водле права волынского третего дня, озвавши се, напервей сторона поводовая — инстикгаторъ нашъ и деляторъ урожоный Лаврин Лозка доводечи на игумена и черницовъ миколских, ижъ при нихъ речи Лободины зостали, показалъ листъ урожоного Якуба Претвича кашталяна каменецкого, в которомъ пишет, ижъ он слышалъ же яко бы при них речи Лободины зостат мели. Противко тему сторона позваная черници миколские Иона Чернобылецъ и Варламей сами от себе и именемъ игумена своего и всих черницовъ боронечисе, же жадных речей Лободиных не брали ани о них ведали и в них не скорыстили, бралисе ку отводу и просили, абы им присега наказана была. А такъ суд нашъ асесорский прислухавшисе добре споромъ обое стороны, бачечи с права посполитого, же в речах вонтпливых близший завжды обвиненый ку отводу бывает, про то менованых черницовъ ку отводу в той справе припустивши, присегнути само-третему игумену з двома черницами наказалъ на томъ, яко жадныхъ речей Лободиных не брали, в себе их не мели, в манастыре не ховали и в них не скорыстили. Которую присегу сторона позваныя повинни будутъ выконати от даты сего декрету нашого за шесть недель на рочкахъ кгродскихъ киевских, которые напервей по выштью тое шести недель сужоны будутъ, и тамъ уже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будутъ, такъ позваная ку выконаню тое присеги, яко и поводовая ку прислуханю се, за моцю того декрету нашого, до которого и печать наша коронная прытиснена есть. Писан у Варшаве лет. Бож. нарож. 1596 месяца сен-

тебра 19 дня, а панованя кролевствъ нашихъ полского девятого, а шведского року третего. Joan Tharnawsky r. P. vicecancell. Справа велебного Яна Тарнавского краковского, иновлоцлавского и ленчицкого пробосча, подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 93.

VI.

Рішенє королївського асесорського суду в справі Еразма Коморовского з шл. Олександром Остроухом та його пасербицею Богданою Саськовою про майно козака Саська, нїби сховане Остроухом. 20 вересня 1596 р.

Докрет меж Комаровскимъ а Александром Остроухомъ и Сасковою пасербицею его Богданою.

Жикгимонт третий.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всимъ вобец и кождому зособна нинешнимъ и напотомъ будучимъ, иж кгды приточилосе перед нас и суд нашъ асесорский справа с позву задворного межи инстикгаторомъ нашим за деляцыею урожоного Еразма Коморовского жолнера нашого яко поводомъ — з одное, а межи шляхетнымъ Александромъ Остроухомъ и Сасковою, пасербицою его, Богданою яко позваными — с другое стороны, о то иж будучи упомненими мандатомъ нашимъ пречоные позваные, абы вшелякие добра лежачие и рухомые по Сасъку козаку, яко по зрайци нашом, от нас деляторови тое справы отданые, были ему пусчоны и зуполне отданы, которых то речей по Саску позваные верху речоные не признавали и ни о яких у себе быти не поведали, за чимъ на осмъ тисечей копъ грошей делятор тое справы положивши, позвалъ ку праву, — на року теды нинешнемъ за тымъ позвомъ припаломъ и до того часу стегаючомсе дня нинешнего месеца сентебра двадцатого кгды обе стороне на першомъ приволаню, не ждучи водле права волынского третего дня, озвавшисе, напервей умоцованый стороны поводовое шляхетный (вільне місце) Витовский, доводечи на Остроуха, яко речи Сасковы при нем зостали, показовалъ листы сведечные подвоеводего и городничого, урядников киевских, в которых пишет, иж нияки Миско, сестренец Сасков, поведает речи вуя своего при Остроуху зосталые. Противко тому сторона позваная пречоный Остроухъ, самъ от себе и от пасербици своее справуючисе того, ижъ жадные речи Сасковы в дому его не зостали ани он в них корыстил, боронилсе высветченьем и листами никоторых обывателев и месчан киевских, над то бралсе ку присязе, же жадных речей Сасковых не брал, ани их в себе маеть и в дому своемъ не ховалъ. А такъ суд нашъ асесорский прислухав-

шесе добре спором обоее стороны и листомъ сведочнымъ от обое стороны показованымъ припатривши се, бачечы с права посполитого, же в речах вонтливых близший завжды обвиненый ку отводу бывает, про то Александра Остроуха с пасербицею его Богданою ку отводу в тей справе припустивши, присегнути самотретему з шляхтичами собе ровными наказалъ на томъ, яко жадных речей Сасковых не брали, в себе их не мели и в дому своемъ не ховали. Которую присегу сторона позваная повинни будет выконати от дати сего декрету нашого за шесть недель на рочках кгродских киевских, которые напервей по выштью шести недель сужоны будут, и тамъ уже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будуть: такъ позваная ку выконаню тое присеги яко и поводовая ку прислуханю се, за моцю того декрету нашого, до которого и печать наша коронная притиснена есть. Писан у Варшаве лет. Бож. нарож. 1596 месеца сентебра 20 дня, а панованя кролевствъ наших полского девятого а шведского року третего. Joan Tharnawsky, r. P. vicecancell. Справа велебного Яна Тарнавского краковского иновлоцлавского и ленчицкого пробосча, подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 94.

VII.

Рішеннє королівського суду в справі Лаврина Лозки з печерським архимандритом Никифором Туром про річи Григория Лободи, нїби сховані у Тура. 20 вересня 1596 р.

Декрет межи Лозкою а архимандрытом киевскимъ.

Жикгимонт третий etc.

Ознаймуемы тымъ листомъ нашимъ нинешним и напотом будучимъ, ижъ кгды приточилосе перед нас и суд нашъ нинешний асесорский справа с позву задворного межи инстыкгатором нашимъ з донесенья шляхетного Лаврина Лозки жолнера нашого яко поводом — з одное, а межи велебнымъ Никифоромъ Туромъ архимандритомъ киевскимъ манастыра Печерского и капитулою, чернцами того манастыра, яко позваными — з другое стороны о то, ижъ будучи позваные упомнены, абы речи лежачие и рухомые нияκого Григоря Лободы зрайци речи посполитое и нашого поводови тое справы, яко донаторови, отдали, которых то таковых речей позваные иж у себе их быти не поведали и не прызнали, инстыкгатор нашъ з деляторомъ на две тисечи копъ для того шкод положывши, о то их до права притегнулъ, — на року теды нинешнемъ за тымъ позвомъ прыпаломъ кгды ся справы судовые задворные порядкомъ своимъ отправовали, дня девятогонадцать месяца сентебра року девятдесятъ шостого за першимъ прыволаньемъ через возного двору нашого сторона позваная, не ждучи водле права волынского третего прыволаня,

отпоръ на жалобу чинечы, поведила, иж жадных речей Лободиных не брала ани их у себе ховала, и высветчалисе листомъ кашталяна каменецкого урожоного Якуба Претвица, в которомъ указовали сведецство его, же жадных речей козацких у них не нашлося. Противъ тому сторона поводовая указала листъ тогожъ кошталяна каменецкого з датою последнею, которымъ сознавалъ кашталянъ каменецкий, же слышалъ от людей, иж некоторые речы Лободины пры архимадрите зостат бы мели, и прошоно затымъ от повода, абы подлугъ того сезнанья кашталяна каменецкого архимандрите таковы речы Лободины отдать наказано. Суд нашъ асесорский, прыпатрывшысе сведецством от обоей стороны показованымъ, а бачачи быт в том вонтливость, сказал архымандрите отводъ на томъ, яко речей Лободиных не бралъ и у себе их не ховалъ, не мел и не маетъ, а сторона поводовая, не прыймуючы того декрету асесорского, до насъ апелевала. А кгды тая справа на реляцыях наших дни сегоднешнего месяца октебра первого дни реферована была и стороне обе иж тые жъ обороны своѣ, яко се первей щытили, вносили и повторали, а такъ мы господаръ с паны радами нашими пры боку нашомъ на сес час будучими нарадившысе, декрет асесоров наших утвердили есмо, наказуючы, абы архимандрыт киевский самъ-трет з двема черницами, а от черницовъ икон[ом][1]) их з двема черницами также само-треть в Киеве от даты сего декрету нашого по выйштю шести недел на перших рочках кгродскихъ присегнули на томъ, яко жадныхъ речей Лободиных не брали и у себе их не ховали, не мели и не мают, и тамъ уже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будутъ, такъ позваная ку выконанью тое прысегы, яко и поводовая ку прыслуханью се за моцъю того декрету нашого, до которого на болшую твердость и печать наша коронная прытиснена естъ. Писанъ у Варшаве року 1596 месяця октебра первого дня, а панованья королевствъ наших полского девятого а шведского третего року. Joan Tharnowski, vicecancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробощa, подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 95.

VIII.

Рішенє королівського асесорського суду в справі Еразма Коморовского з міщанами черкаськими Радком і Шаулою про конфісковане майно козака Шаули. 7 жовтня 1596 р.

Декретъ меж Коморовским а Радкомъ и Шаулою мещаны черкаскими. Жикгимонт третий.

[1]) Так я доповняю се слово.

Ознаймуемы тым листом нашим кождому, кому бы то вѣдати належало, иж кгды приточилосе перед нас и судъ нинешный асесорский справа с позву задворного межи инстыкгатором нашимъ за деляциею урожоного Еразма Коморовского жолнера нашого яко поводомъ з одное а меж славетным Радком Городчанином и Васильемъ Шаулою мещаны черкаскими подданными нашими яко позваными — з другое стороны, о то иж позваные нинешные будучи упомнены о добра ниякого Шаулы козака здрайцы речи посполитое и нашого, абы поводови нинешнему таковые добра отдали, о чом ширей и достаточней в позве тое справы описано и доложоно есть, — на року теды нинешнем месяца октебра семого дня в року деветдесят шостомъ кгды се справы судовые задворные порядком своимъ звыклом отправовали, инстыкгаторъ нашъ з деляторомъ тое справы вышей реченое, давши по три дни сторону позваную мещан черкаских через возного двору нашого Крыштофа Чижевского до суду приволат, иж се прерченые мещаны черкаские так на першом дню и на остатнем яко завитом не озвалисе и никоторое ведомости о собе судови и стороне своей противной знати не дали, за которым нестанемъ и непослушенствомъ инстыкгаторъ нашъ з делятором на упадъ в нестаном их здавши, домовилсе, абы сума пенезей чотыри тисечи копъ литовских, в позве описаная, на них всказана была. А так судъ нашъ асесорский, заховуючися водлугъ права посполитого, мещан преречоныхъ Радка и Шаулу яко непослушныхъ здати на упадъ во всем том, о што позвани были допустивши, суму пенезей в позве описаную чотыри тисечи копъ грошей литовских на особахъ и на маетностях всказалъ и присудилъ тымъ декретомъ нашимъ и тую справу зовсѣм ея скутком до вряду и староства належного, в которых бы добра якие тых позваных показали, на отправу екзекуцию порядком статутовым отослал, до которое речы на болшую твердость печать наша коронная притиснена есть. Писан у Варшаве лѣта божого нароженья тисеча пятсот деветдесят шостого месеца октебра семого дня, а панованя кролевствъ нашихъ полского девятого а шведского третего року. Joan Tharnowsky r. P. vicecancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского краковского, влоцлавского и ленчицкого пробосча, подканцлерого коронного. Florian Oleszko. *Записи В. кн. 11 л. 96 v.*

IX.

Королівський суд зобовязує печерський монастир позичені ним від козака Шаули 100 кіп виплатити Еразму Коморовскому. 7 жовтня 1596 р.

Декретъ меж Коморовскимъ а архимандрытомъ киевскимъ и черницами тогож монастыря.

Жикгимонтъ третий.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашим всѣмъ вобецъ и каждому зособна нинешним и напотом будучимъ, иж кгды ся приточила перед насъ и судъ нашъ нинешний асесорский справа с позву задворного меж инстыкгаторомъ нашимъ за деляцыею урожоного Еразмого Коморовского жолнера нашого яко поводом — з одное, а меж велебными Никифором Туром архимандрытом киевскимъ и черницами печерскими — капитулою монастырскою, также попомъ воскресенскимъ того ж манастыря Печерского яко позваными — з другое стороны, о то иж дей будучи позваные упомнены, абы речи лежачие и рухомые и гроши на долгахъ зосталые никого Шаулы козака зрайцы речи посполитое и нашого, поводови тое справы от нас даные, ему яко донаторови отдали и уистили, которыхъ то таковыхъ речей позваные иж у себе их быти не поведали и не признали, инстыкгаторъ нашъ з деляторомъ на осмъ тисечей копъ грошей шкоды для того положивши и о то все их до права притегнулъ,— на року теды нинешнемъ за тымъ позвомъ прыпаломъ и до того часу стягаючимся, месяца октебра семого дня року девятдесят шестого за третимъ проволанемъ через возного двору нашого от стороны позваное умоцованый ихъ Матей Важинский озвавшисе, высветчилъ ся листом кашталяна каменецкого урожоного Якуба Претвица, же жадных речей Шаулиныхъ позваные не брали, ани ихъ у себе маютъ, над то ку отводу бралсе. А инстыкгатор нашъ з деляторомъ доведечи того, же архимандритъ ста копъ литовских у Шаулы позычилъ, и показалъ опис архимандрычий, где познавает с черницами, же Шаула такъ великое сумы позычившы, певные добра церковные в той суме заставилъ. На то отъ архимандрыта поведено, иж о именье церковное идетъ, которые былъ Шаула певнымъ правемъ до часу певнего пустилъ, таковыхъ добръ церковныхъ иж ему утрачати до неког[о] не годитсе, прошоно от того волности. А инстыкгаторъ такъ то ему выводилъ, же ся деляторъ тое справы не упоминаетъ, имел ся одно сумы ста копъ, которая никому иному по Шауле одно ему яко донаторови належит. Суд нашъ асесорский, припатрившисе записови архимандрычому, в котором иж ясней се долгъ Шауле служачий показалъ, про то декретомъ своимъ сказалъ, абы архимандрытъ с попом воскресенскимъ вышей реченымъ самотрет присегнули на томъ, яко речей Шаулиных не брали, у себе ихъ не ховали, не мели, а ни ихъ мают; а кгды присягнутъ, теды архимандрыт с черницами сто копъ, которую былъ Шауле виненъ, Еразмови Коморовскому заплатити мает и повиненъ будетъ под заруками такъ великое ж сумы, винами, в праве посполитомъ описаными, где бы тое сумы не заплатилъ або в чомъ сему декретови нашому досыт не учинилъ. Которой заплате сту копамъ к присязе рок складаемъ в кгроде киевскомъ от даты сего

Львівська державна наукова бібліотека
№ 26107

декрету нашого по выйштю шести недель на першихъ рочках кгродских киевских: тамъ на он час стороны обе будутъ мети рокъ завитый, такъ позваная ку выконаню присеги и заплаченю ста копъ, як поводова, Еразмий Коморовский — ку прислуханю се и браню тое ста копъ за моцю того декрету нашого; до которого на болшую твердость и печат нашу коронную притиснути есмо казали. Писанъ у Варшаве лѣта Божого нароженя тисеча пятсот деветдесят шостого месяца октебра семого дня, а панованя кролевствъ нашихъ — полского девятого, а шведского третего року. Joan Tharnowsky r. P. vicecancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарнавского, влоцлавского и ленчицкого пробосча, подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 96 v.

X.

Король надає київському підчашому Івану Лозцї ур. Халеп і порожній пляц у Київі, сконфісковані від участників повстання. 19 вересня 1596.

Привилей Лозце на Халеблъ и на плацъ пустый у Киеве.

Жиктимонтъ третий.

Ознаймуемъ тым листом нашим всим вобец и кождому з особна, кому тое ведати належит тепер и напотом будучим, иж мы маючи ласкавый взгляд на службы урожоног[о] Ивана Лозки подчашого киевского, которими он есче за продков наших королей их милостей полских так и за нашого счасливого панованя верне и зычливе на Украине служилъ и служити не переставает з нелитованемъ кошту и здоровя своего, и хотечи то ему ласкаве вызнат и впередъ сего охотнейшого ку службе нашой господарской и речи посполитое учинит, дали есмо ему правомъ кадуковымъ урочисче над Днепром Халеплъ по Гришку и по Яску Халепскихъ, яко по зрайцах р[е]чы посполитее и наших, до того пляц пустый в Киеве по нияком Луполовзе[1]), таковом же зрайцы нашом, — якож и тым листом нашим пречоному Лозце подчашому киевскому, ему самому, жоне, детем и потомком его пречоные добра яко спадковые вечными часы даемо: волен онъ будет тыми добры яко своими властъными шафовати, отдати, продати, заменити и где хотечи их подети алъбо обернути, а то ему самому, жоне, детем и потомком его от нас и отъ наяснейшихъ потомковъ нашихъ королей их милостей полъских варовно, непорушно, держано и ховано быти мает. И на то дали есмо поменоному Лозце сес нашъ листъ с подписанъем руки нашое короловъское, до ко-

[1]) Кінець сього слова не ясно написаний.

торого и печат нашу коронную притиснути росказали есмо. Писанъ у Варшаве року нароженя сына Божего тисеча пятсот деветдесят шостого мѣсяца сентебра дванадцатого дня, а панованя королевствъ наших полского девятого, а шведского третего року. Sigismundus Rex. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 100 v.

XI.

Королївський асесорський суд засуджує Жида Левона Перцовича, аби виплатив Лавріну Лозцї 2000 коп за перехованї у нього грошї й річи Григория Лободи. 1 жовтня 1596 р.

Декретъ межъ Лавриномъ Лозкою а меж Левоном Перцевичом Жидом.

Жикгимонтъ третий.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому того ведати належит, иж кгды приточилосе перед нас и суд нашъ нинешний асесорский справа с позву задворного межы инстыкгатором нашымъ за деляциею урожоного Лаврина Лозки жолнера нашого яко поводомъ — з одное, а меж Левономъ Перцевичомъ Жидомъ яко позваным — з другое стороны о то, иж нинешний позваный будучи дей упомиеный о добра прехованые у себе ниякого Григорья Лободы козака, зрайцы нашого и речы посполитое, абы оные яко сумы пенежные и речы рухомые также на долгахъ листами уищоные пречоному Лозце яко донаторови отдал и во всем ся уистил, чого ижъ позваный не услухалъ и таковых речей отдати не хотел, инстыкгатор нашъ з деляторомъ на две тисечи копъ литовскихъ таковые речи ошацовавши, шкоды засе также много за то положилъ и о то все ку справедливенью се нинешнего позвалъ, — на року теды нинешнемъ за тымъ позвомъ припаломъ а до того часу стегаючомся месяца октебра семого дня року деветдесятъ шостого кгды ся справы судовые задворные порядкомъ своимъ звыклым отправовали, инстыкгаторъ нашъ з деляторомъ тое справы вышей речоное, давши по три дни сторону позваную Жида Левона до суду приволати, леч ижъ се пречоный Жидъ на першомъ дню и на остатнемъ третемъ яко на завитомъ не озвалъ се и никоторое ведомости о собе судови и стороне своей противной знати не далъ, теды инстыкгаторъ нашъ з деляторомъ доведши в той справе положеня позву реляцыею возного, пречоного Жида в нестанномъ яко права непослушного на упад во всем, о што позван был, в зыску здал, и домовялсе, абы за речы Лободины при позваном осталые две тысячи копъ литовскихъ и засе особно за шкоды также две тысечи копъ ведле позву на

маетности позваного и на особе его всказаны были. А такъ судъ нашъ асесорский, заховуючисе ведле права посполитого, пречоного Левона Жида яко непослушнаго права посполитого здати на упадъ во всемъ томъ, о што былъ позванъ, допустивши, суму пенязей в позве описаную чотыри тисечи копъ грошей на маетности его, а в недостатку маетности и на особе его всказалъ и присудилъ тымъ декретомъ нашимъ, и тую всю справу со всѣмъ ее скуткомъ до вряду и староства належного, в которых бы добра пречоного позваного были, на отправу и екзекуцыю порядкомъ статутовымъ ведле конституцыи о отправах речей осужоных написаное и под винами на врядниковъ недбалых в праве и в констытуции описаномъ отослалъ моцью того декрету нашого; до которого на болшую твердость и печат нашу коронную притиснути есмо казали. Писан у Варшаве лѣта Божого нароженя тисеча пятъсот деветдесятъ шостого месяца октебра семого, а панованя кролевствъ наших полского девятого, а шведского року третего. Joan Tharnowsky r. P. vicecancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробосча, подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 103 v.

XII.

Королівський асесорський суд засуджує війського київського Семена Бутовича, аби виплатив 2000 коп за річи Григория Лободи Л. Лозцї. 7 жовтня 1896 р.

Декретъ меж Лавриномъ Лозкою а межъ Семеномъ Бутовичомъ войскимъ киевскимъ.

Жикгимонтъ третий.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашымъ всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому того ведати належитъ, иж кгды приточилосе перед нас и суд нашъ нинешний асесорский справа с позву задворного межы инстыкгаторомъ нашымъ за деляцыею урожоного Лаврина Лозки жолнера нашого яко поводомъ з одное а меж урожонымъ Семеномъ Бутовичомъ войскимъ киевскимъ яко позванымъ з другое стороны о то, иж нинешний позваный будучи дей упомненый о добра прехованые у себе нияко Григорья Лободы козака зрайцы нашого и речы посполитое, абы оные яко сумы пенежные и речы рухомые также на долгахъ листами уищоные пречоному Лозце яко донаторови отдалъ и во всем ся уистилъ, чого иж позваный не услухал и таковых речей отдати не хотѣлъ, инстыкгатор нашъ з деляторомъ на две тисечи копъ литовскихъ таковые речы оцацовавши, шкоды засе также много за то положили, и о то все ку

справедливею се нинешнего Бутовича позвали, — на року теды нинешнемъ за тымъ позвомъ припаломъ и до того часу стегаючомся месяца октебра семого дня року деветдесят шостого кгды ся справы судовые задворные порядкомъ своимъ звыклымъ отправовали, инстыкгаторъ нашъ з деляторомъ тое справы вышъ речоное, давши по три дни сторону позваную Семена Бутовича до суду приволати, леч иж се преречоный Бутовичъ на першумъ дню и на остатнемъ третемъ яко на завитомъ не озвалсе и никоторое ведомости о себе судови и стороне своей противной знати не далъ, теды инстыкгаторъ нашъ з деляторомъ, доведши в той справе положеня позву реляцыею возного, преречоного Бутовича в нестанномъ яко права непослушного на упадъ во всемъ, о што позван был, в зыску здалъ и домовялсе, абы за речы Лободины при позваномъ осталые две тисечи копъ грошей литовских, засе особно за шкоды также две тисечи копъ ведле позву на маетности позваного и на особе его всказани были. А такъ судъ нашъ асесорский, заховуючися водле права посполитого, преречоного Семена Бутовича, яко непослушного права посполитого, здати на упадъ во всемъ томъ, о што былъ позванъ, допустивши, суму пенезей в позве описаную чотыри тисечи копъ грошей литовскихъ на маетности его, а в недостатку маетности и на особе его всказал и присудилъ тымъ декретомъ нашимъ, и тую всю справу со всѣмъ ее скуткомъ до вряду и староства належного, в которых бы добра преречоного позваного были, на отправу и екзекуцию порядкомъ статутовым ведле констытуцыи о отправахъ речей осужоныхъ написаное, и под винами на врадниковъ недбалых, в праве и в конституцыи описаном, отослалъ моцею того декрету нашого; до которого на болшую твердость и печать нашу корунную притиснути есмо казали. Писанъ у Варшаве лѣта Божого нароженья тисеча пятсот деветдесят шостого месяца октебра семого дня, а панованя кролевствъ нашихъ полского девятого, а шведского року третего. Joan Tharnowsky r. P. vicecancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробосча, подканцлерого кокоронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 104.

XIII.

Король Жиґимонт надає Баришпіль і Горошин Станїславу Замойскому за його заслуги, спеціяльно в останній війні з козаками. 20 лютого 1597 р.

Данина урочищъ Барышъполя и Горошына на вечность пану гетманови полнему.

Жикгимонтъ третий.

Во имя Божое стансе. Мы Жикгимонтъ третий Божю милостю король полский и великий князь литовский, руский, пруский, мазовецкий, жомоитский, лифлянтский, киевский, волынский, подляшский, подолский и теж шведский, кготский, вандалский дедичный корол. Oзнаймуемы тым листомъ нашымъ всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому бы того ведати належало, нинешнимъ и напотомъ будучимъ, иж за ухвалою соймовою водлугъ конституцыи в року тисеча пятсот деветдесятомъ описаное маючы мы от всѣх становъ позволенье роздавати людемъ шляхецкаго стану заслужоным намъ и речы посполитой водлугъ зданя и воли нашое пустын украинных за Белою Церковью лежачих, дали есмо были на вечность певные урочища, то есть манастырь Терехтемировский на-Днепромъ, Барышполе з селищомъ Иванковскимъ, городище Володаревское, и до того селище Розволоде, прозвищем Великая слобода, над рекою Росью, Рокитную над тоеж рекою Рокитнею особомъ тромъ людемъ козацкимъ. Которые то особы кгды для своее воли и выступку своего против нам и речы посполитой удавшисе на злупене панствъ наших украинных, указалисе невдячными и негодными быти тоее щедробливости и ласки нашое, через велможного Станислава Жолкевского, кашталяна львовского, гетмана нашого полного коронного, грубешовского, калуского и меденицкого старосту, за нашимъ росказанемъ яко зрайцы наши и речы посполитое з стоварыствомъ своимъ погромени и покараны, а добра тые по них иж знову се до рук владности и волного шафунку нашого вернули и спали, — умыслили есмо з межи них певные урочища то есть Барѣшполе з селищомъ Иванковскимъ и з его належностями, яко певной особе од нас служыло, до того пустыню Горошын над рекою Сулою и Слепороду за Днепром и на шляку татарскомъ при самой границы татарской и при рубежу московскомъ лежачые зо всѣмъ, яко здавна в собѣ были и суть, вѣчными часы дати и даровати пререченому Станиславови Жолкевскому, гетманови нашому полному, для его великих заслужных и преважных заслугъ, которые намъ и речы посполитой значне а не уставаючы з великимъ коштомъ и с превагою здоровя своего отдавалъ и отдает: напрод по всѣ войны московские за Стефана короля святое памети продка нашого старшым до справованя шанцовъ преложоный будучы, сам не шануючысе з шанцовъ на муры псковские пред рыцерствомъ впадалъ, войска езные шыковал, битвы значные зводилъ, а завжды с кождым неприятелемъ тое речы посполитое отчизны своее так за Стефана короля яко и за нашого счастливого панованя прикладом цныхъ продковъ своих напрод чола своего наставал, хотяж и раны на теле своемъ яко под Бычыною и инде односилъ, битвы од нас великие по благословении божом выигравалъ, а особливе тых недавных

часов року тепер минулого деветдесят шостого против лотровству козацкому, которых се до килкунадцати тисечей людей своволных народов розмаитых з великимъ небезпеченствомъ и пострахом панствъ наших украинных згромадало было, з малою частью войска нашого мужне и сердечне ставилъ и в погоню за ними идучы, в мили од Белое Церкви о таборы тых людей своволных и о стрелбу ихъ густую сам з голою бронею своею, чынечы доброе серце войску нашому, с тым козацтвом стиралсе, которых не переставаючы конати, для милости насъ пана своего и отчызны своее важылсе провадити малые войска наши за Днепръ и там аж у Александрова, килка десять миль за Днепром, при самой границы татарской на Шоломицы, то там козацтво людей своволных в ремесле рыцерскомъ добре вышвычоных и одважоных догонивши, кгды ихъ вколо обогналъ а не давшисе имъ роспострети, всѣ фортели ихъ военные справою, делностю а чулостю своею не без наторгненя здоровья своего до земдленя и стрвоженя привелъ, оные за божою помочъю розгромилъ, побилъ и звитежилъ, а старших их живо споймавши, з дѣлы и зо всѣмъ нарядомъ военнымъ до нас з великою славою своею и вдячностю нашою кролевскою привелъ и отдалъ, панства наши украинные волные и безпечные од них учынилъ и успокоилъ, а тыми всѣми поступками своими ни в чомъ не последилъ, але еще взновилъ давных и зацных заслугъ славных продков своих. Што хотечы мы господаръ пречоному гетманови нашому полному ласкаве вызнати, а не одно ему самому до далших еще послугъ наших и речы посполитое охотнейшое серце учынити, але и потомству его преважных заслугъ его явные знаки показати, урочиска обое вышпомененые, яко межи иными и тые волно нам за позволенемъ всѣх становъ сеймовымъ на вечност роздавати, то ест Барышполе з селищомъ Иванковским и пустынею Горошын з Слепородою и зо всѣми тыхъ обойга урочищъ належностями и шырокостями, яко се сами в собе в кгрунтех, обыходехъ и заходех своихъ з давных часов мели и тепер мают, жадных кгрунтовъ, селищъ, поль, дубров, рѣчокъ, якимъ колвекъ именем названых пожитковъ оттамтоль на нас господаря и на потомки наши королѣ полские также до скарбу нашого и речы посполитое не зоставуючы, але все огулом в моц в держане и спокойное ужыване выш реченому велможному Станиславови Жолкевскому, гетманови нашому полному, ему самому, жоне, дѣтем, потомству и счадком его обел вечно и на веки непорушно в дедицтво даемо и даруемо яко властные добра наши, волному шафункови нашому ведле конституцыи праву нашому кролевскому служачые. На которыхъ то урочищахъ, а меновите на Горошыни, которое на самомъ шляку татарскомъ и за всѣми волостями нашими лежитъ, такъ яко се сам же гетманъ нашъ намъ оферует, замокъ поставити мает и твержу своим коштомъ и накладомъ, яко на

власности своей, забудует для заслоны замковъ нашихъ украинныхъ от Татаръ и их волных переходовъ до панствъ нашихъ, куды были звыкли до земли нашое впадати. Также иные кгрунты до тых обойга урочищъ належачые яко пустые волно ему будетъ людми своими осажовати для розширеня тамтыхъ краевъ и пожитку своего и теж помноженя службы земское военное; воленъ вжо будет тыми добры выш речоными Барышполем, селищем Иванковскимъ и Горошыномъ а Снепородою и их кгрунтами огуломъ и особностями велможный Станиславъ Жолкевский, гетманъ нашъ, он сам, дети, потомство и щадки его яко властностю и дедизною своею шафовати и кому хотечы отдати, продати, даровати, заменити, на церковъ або на костелъ записати, и тым всѣмъ яко хотечы водлуг воли и уподобаня своего оборочати вечными часы, а мы господаръ обецуемо за нас и за наяснейшые королѣ полские потомки наши словомъ нашимъ кролевскимъ, же тыхъ добръ ани жадное части от велможного гетмана нашого жоны, детей и потомства его, якимъже колвекъ правомъ служыло, жаднымъ способомъ не одоймемъ и не отдалимъ мы сами, и потомкове наши короли полские не одоймутъ и не отдалятъ, и с того права его дедичного не порушымо, такъ же жадная конституцыя и никакое право першое и последнейшое нинешнему праву — данине нашой перешкодою быть не может и не будетъ, бы тежъ наболшая потреба наша и потомковъ нашыхъ, королевъ полскихъ, указовала, вцале предсе и ненарушене самого гетмана и потомство его водлугъ того права его заховаемъ и потомкове наши, королѣ полские, заховают вечными часы, службу однак земскую военную за уфалою соймовою, кгды бы посполитое рушене было, яко иные обыватели киевские, с тыхъ добръ служити будетъ повиненъ, также иные повинности он самъ и потомство его в той речы посполитой ровно з другою шляхтою по выштю воли с тое маетности полнити мают,— заховавши то тылко собѣ, иж волно нам будетъ черезъ ревизоры з двору нашого урочыщъ и пустынъ пречоныхъ кгрунтомъ, яко много ужыванья и заходовъ своихъ мѣти маютъ, замеренъе и ограниченъе учынити. И на то есмо дали сесъ нашъ листъ велможному Станиславови Жолкевскому гетманови нашому полному с подписаньемъ руки нашое кролевское, до которого на болшую твердость и печать нашу корунную маестатовую притиснути казали. Писанъ у Варшаве на сойме валномъ коронномъ лѣта Божого нароженья тисеча пятъ сотъ деветдесятъ семого месяца февраля двадцатого дня, а панованъя кролевствъ нашыхъ полского десятого, а шведского четвертого року, при чомъ были панове рада нашы велебные, велможные и урожоные: Станиславъ Карнковский гнезненский, Янъ Деметрый Суликовский львовский арцыбискупы, Юри с. р. к. кардыналъ Радивилъ княжа на Олыце и Несвежу бискупъ краковский, Еронимъ Розражевский бискупъ куяв-

ский, Андрей зъ Шолгеня с. р. к. кардыналъ Баторый бискупъ варменский, Бернат Матеевский бискупъ луцкий, Лаврын Кгослицкий бискупъ премыский, Петръ Тылицкий бискупъ хелменский, Павелъ Волуцкий бискупъ каменецкий, Янушъ княжа Острозское каштелянъ краковский, Миколай Фирлей з Думбровицы воевода краковский, Еронимъ Кгостомский воевода познанский, Крыштофъ Радивилъ княжа на Дубинкахъ и Биржахъ воевода виленский, Юри Мишюкъ з великихъ Кунчыцъ воевода сендомирский, Войтехъ Лаский воевода сирацкий, Станиславъ Минский воевода ленчицкий, Константинъ княжа Острозское воевода киевский, Войтех Вилкановский воевода равский, Янушъ княжа Корыбутъ зе Збаража воевода браславский, Андрей Зборовский бецкий, Андрей Фирлей з Думбровицы радомский, Янъ Скаршовский жарновский, Андрей Менцинский велюнский, Станиславъ Красицкий премыский каштеляны, Миколай Жебрыдовский маршалокъ великий коронный, Янъ Замойский зъ Замостя канцлеръ и гетманъ наивышший коронный, Левъ Сапега канцлеръ великого князства Литовского, Янъ Тарновский подканцлерый коронный, Кгабрыелъ Война подканцлерый великого княжества Литовского, Янъ Фирлей з Думбровицы подскарбий коронный, Лаврынъ Кгембицкий секретаръ нашъ великий коронный, Янъ Кгалчынский, Янъ Томашъ Дрогоевский референдары нашы, Матей Пстроконский, Сымонъ Рудницкий, Бартошъ Казановский, Флоріянъ Олешко, Даниелъ Домарацкий — секретары нашы, и при иныхъ много врядниковъ земскихъ и дворныхъ на тотъ часъ у Варшаве пры насъ згромаджонымъ будучихъ. Sigismundus Rex.

Записи В. кн. 11 л. 107.

XIV.

Королівський суд звільняє Гришка Халепского від претензий Івана Лозки і від конфіскації маєтка його і його свояків. 14 квітня 1597 р.

Декрет меж Лозкою а Ѳеодором Яскомъ Халепскими.

Жикгимонтъ третий.

Ознаймуем тым листомъ нашимъ всимъ вобецъ и кождому зособна, кому то ведати належит нинешнимъ и напотомъ будучимъ, иж кгды се приточила перед нас и судъ нашъ нинешный справа с позву задворного межи урожоным Иваномъ Лозкою подчашимъ киевским яко поводом — з одное, а межъ шляхетным Ѳедором Халепскимъ яко позваным — з другое стороны о то, иж бы позваный, спротивившисе воли и данине нашой, именей кадуковых, по небожчику Гришку и Яску Халепскихъ, яко козаках, на нас господаря спалыхъ, урочище Халепъ над Днепромъ лежачое,

даное от нас нинешнему поводови, за упрошенемъ го не поступил и за тым повода до шкод двох тисечей золотых полскихъ приправилъ, о чом ширей и достаточней на позве томъ описано и доложоно было, — на року теды нинешнимъ за тымъ позвомъ припаломъ и до того часу стегаючомсе месяца априля чотырнадцатого дня по недели проводной в понеделокъ року деветдесятъ семого, давши сторону позваную черезъ возного двору нашого шляхетного Крыштофа Чижовского по три дни приволати, на третимъ дню яко на завитомъ от повода урожоного Лозки подчашого киевского умоцованый его шляхетный Матей Важинский, маючи мунимента отъ принципала своего собе до тое справы повероные, показалъ напрод данину нашу под датою у Варшаве месеца сентебра дванадпатого дня року деветдесятъ шостого, Лозце на Халеплъ служачую; показалъ сведецтво подстаростего белоцерковского Арнолфа Молодецкого, с которого се указало, же перед ним земяне оселости в Белой Церкви маючие з войтомъ белоцерковскимъ з мещаны, Жидами и Ормяны сведецтво свое о Гришку и Яску Халепскихъ таковое давали, же они за Косинского и за Лободы, старшихъ козацкихъ, козаками были; указалъ сведецтво на писме урожоного князя Адама Вишневецкого, же Гришко и Яско Халепские с Полуусом козаковали, и Гришко тотъ будучи сотникомъ в року деветдесятъ пятомъ, в Брагиню горелки се опивши, умер; по которых доводехъ своих домовялсе уступеня урочища добръ Халепля за кадуковые, по тых то яко козакахъ спалые, и за шкоды двох тисечей золотых полскихъ. А позваный самъ Ѳедоръ Халепъский, обличне у суду нашого стоячи, выводечи се с того, же брат его Гришко и Яско братанич козаками не были, и мест наших и подданых наших не наежджали и не плондровали, показалъ листъ подъ печатю и подписомъ властное руки гетмана нашого полного, в которомъ то листе явне Ѳедора Халепского гетманъ нашъ высветчаетъ, иж на козацтве не былъ и овшем противъ козаком зычливе и преважне при немъ будучи служилъ; показалъ другий такий же листъ писара нашого полного, в той потребе против козакамъ будучому, показалъ сведецтво велможного княжества Костентина Острозкого воеводы киевского, в котором княжа признавает тыми словы, же Халепские николи козаками не были; над то указалъ сведецтво многихъ обывателей воеводства киевского, врядниковъ судовыхъ земских и иных особъ людии присяглых, под печатми и с подписами рукъ их, где будучи на рочкахъ судовых киевских сознавают, же яко самъ Ѳедоръ Халепский нинешней позваный, так и змерлый братъ его Гришко и потомки их козаками не были.

А такъ суд нашъ прислухавшисе доводомъ и отводом обоей стороны, а бачачи то, же Халепский достаточнийшии выводы свои по собе мелъ, наказал при тых доводехъ присягу ему учинити на том, яко Гришко

небожчикъ братъ его и Яско братаничъ на козацтве по конституцыи року тисеча пятсотъ деветдесят третего о козакох учиненое не были, ани с козаками жадного сполкованя не мели; которую то присегу Ѳедоръ Халецкий повиненъ будетъ выконати в Киеве на рочках кгродскихъ киевскихъ, которые найпервей будут по выстю шести недель, от даты того декрету нашого рахуючы, сужоны, и там вже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будутъ, такъ Халецкий ку выконаню присеги, яко Лозка подчаший киевский ку прислуханю ее; а скоро там присягнет, теды от тое справы через вряд тамтот Халецкий мает быти волный учинен. А иж от инстикгатора нашого задавано у нинешнего суду нашого, же позов тот от Лозки с печатю подойзреною без подпису руки секретарское по Халецкого кладенъ теды суд нашъ тот позовъ и копию его умоцованого Лозчиного арештовать допустилъ, и о то волное чинене ему заховал моцю того декроту нашого, до которого на болшую твердость и печать наша коронная притиснена естъ. Писанъ у Варшаве лета Божого нароженя тисеча пятсот деветдесятъ семого месяца априля чотырнадцатого дня, а панованя кролевствъ нашихъ полского десятого а шведского четвертого року. Joan Tharnowsky r. P. vice cancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, краковского, влоцлавского и ленчицкого пробосча подканцлерого коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 127 v.

XV.

Королівський суд звільняє шл. Тимофея Краснодворського від претензий шл. Симона Холоневского на його майно, нїби сконфисковане за участь в козацких рухах. 1 грудня 1597 р.

Декрет меж Тимоѳеемъ Марковичомъ а Сымоном Холоневскимъ.

Жикгимонтъ третий.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ etc., иж кгды приточилосе перед нас и суд нашъ нинешный справа с позву задворного межы инстыкгаторомъ нашымъ з однесеня шляхетного Сымона Холоневского, жолнера нашого яко поводомъ — з одное, а межи шляхетнымъ Тимофеемъ Марковичомъ краснодворскимъ позваным — з другое стороны о то, иж якобы позваный не хотелъ всихъ добръ рухомыхъ и лежачыхъ, пречоному Холоневскому от нас за заслуги его даныхъ отдати и поступити, которые то добра якобы на насъ по позваномъ правомъ кадуковымъ припали с тых причинъ, иж позваный якобы зъ зрайцою нашым и речы посполитое Наливайком над заказане покой посполитый взрушиваючы, по колко кротъ панства цесара Турецкого воевалъ, а потом зъ земли

Турецкое вернувшысе знову панства нашы корунные и великого князства Литовского, также маетности шляхецкие по розных местцахъ наездчаючы лупилъ и плюндровалъ, и иншихъ много выступковъ злыхъ яко бы наброил, и за тым вины в праве посполитомъ о бунтовникахъ и взрушителяхъ покоя посполитого описаные подпалъ, о чомъ ширей и достаточней на томъ позве есть описано и доложено, — на року теды нинешнемъ за тимъ позвомъ припаломъ и до того часу стегаючомсе, месяца декабра первого дня року тисеча пятсот деветдесятъ семого, кгды позваный Краснодворский инстикгатора нашого и делятора Холоневского выш реченого через возного двору нашого шляхетного Крыштофа Чижевского ведле права волынского по три дни далъ приволывати, инстикгаторъ и деляторъ Холоневский, будучы самъ же поводомъ справы выш реченое, за проволываневъ до права першого, второго и остатнего нинешнего дня не сталъ и не озвалсе и теж никоторое ведомости судови и ни стороне противной о собе знати не далъ, за которымъ нестанемъ и не попиранемъ тоее справы сторона позваная домовялась, абы пречоных инстикгатора и Холоневского яко делятора в нестаномъ здавшы от року позву и речы в немъ описаное волным учинено было. Суд нашъ асесорский прихиляючысе до права посполитого, поневаж Холоневский яко делятор однешшы тую справу до инстикгатора нашого, самъ ку праву, яко на завитый рокъ не стал и оное не попиралъ, за нестанного допустившы здати, сторону позваную — Краснодворского от року и позву нинешным декретомъ волнымъ учынилъ, иж вжо от делятора Холоневского о то позыванъ и далей трудненъ и повлачанъ быти не мает. А на болшую твердость до того декрету и печать наша коронная притиснена есть. Писанъ у Варшаве лѣта божого нароженя тисеча пятсот девятдесятъ семого месяца декабра першого дня, а панованя кролевствъ нашыхъ полского десятого а шведского четвертого. Joan Tharnowsky, vicecancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, номината познанского, подкоронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 150 v.

XVI.

Королівський асесорський суд звільняє Матвія Немирича від претензий до нїби перехованого ним майна Андрія козака і від обвинувачень в участи в козацьких рухах. 1 грудня 1597 р.

Декрет меж Матфеемъ Немиричомъ судичомъ земскимъ киевскимъ а Флорыяномъ Олешкомъ писаромъ коронным.

Жикгимонтъ третий.

Ознаймуем тымъ листомъ нашимъ etc., иж кгды се приточила справа с позву задворного перед насъ и судъ нашъ нинешный асесорский межы

инстигаторомъ нашымъ з деляцыи урожоного Флорыяна Олешка секретара и писара нашого яко поводом — з одное, а межы урожоным Матфеемъ Немиричомъ судичомъ земскимъ киевскимъ яко позванымъ—з другое стороны, ото иж бы позваный по зрайцы нашом и речы посполитое неяком Андрею козаку, змовившисе з слугою своимъ нияким Стефаномъ Родкевичом, который з ыными зрайцами нашыми козаковал, многые речы в позве менованые, яко спадковые, шафункови нашому належачые, не маючи до нихъ жадного права, привлащивши, собе на пожитокъ свой обернулъ, а такъ помененый Немирич позван былъ, абы такие речы Флориянови Олешкови, яко донаторови, отдалъ и того обцованя своего з людми козацкими справилсе, о чом ширей и достаточней на том позве описано и доложоно было, — на року теды нинешнемъ за тым позвомъ припаломъ и до того часу стегаючомсе дня первого месяца декабря року деветдесятъ семого, кгды позваный Немиричъ через возного енерала двору нашего шляхетного Криштофа Чыжевского дня третего яко завитого приволанъ былъ, шляхетный Криштофъ Бялобрийский от позваного з моцю зуполною, до нинешнего права собе в той справе даною, озвавшысе, тым сторону свою пречоного Немирича боронилъ, иж он тыхъ речей козацкихъ Андреевыхъ ни от кого не бралъ, в себе их не мелъ, не переховывалъ, ани их собе скорыстилъ и теж с козаками жадного сполку и обцованя не велъ, ани з ними мевалъ, и на томъ отводечысе ку присязе бралсе. А такъ суд нашъ уважаючы то, же в таковыхъ речах завше обвиненый близшый ку отводу бывает припущонъ, про то позваному выш речоному Немиричу наказал присягнути на томъ, яко онъ спадковыхъ речей Андрея козака неякихъ у себе не мел, у себе ихъ не переховывалъ, ани их мает, также и сполкованя жадного с козаками не мевалъ, которую то присягу Матфей Немиричъ повиненъ будетъ выконати в Киеве на рочках кгродскихъ киевскихъ, которые напервей по выштю шестю недель от даты того декрету нашого рахуючы судитимутсе, и там вже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будутъ, такъ Немирич ку выконаню присеги, яко Олешко секретар нашъ або самъ або через умоцованого своего ку прислуханю ее; а скоро такъ присягнетъ, теды от тое справы через тоттамъ врядъ кгродский Немиричъ мает быти волнымъ учыненъ, моцю того декрету нашого, до которого на болшую твердость и печать наша коронная притиснена есть. Писанъ у Варшаве лѣта божого нароженя тисеча пятъ сотъ деветдесятъ семого месяца декабра первого дня, а панованя кролевствъ нашыхъ —полского десятого а шведского четвертого. Joan Tharnowsky r. P. vicecancell. Справа велебного в Бозе его милости ксендза Яна Тарновского, номината познанского, под. коронного. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 151 v.

XVII.

Кор. Жиґимонт надає Юрию Муховецкому три конфісковані по козаках доми в Київі. 14 грудня 1597 р.

Данина Юрю Муховецкому на три домы в месте Киеве.

Жикгимонт третий.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашымъ всим вобецъ и кождому зособна, кому то ведати належытъ нинешнымъ и напотомъ будучымъ, иж маючы ласкавый взглядъ на службы урожоного Юря Муховецкого, становничого двору нашого, которыми он нам господару обецне на службе нашой трваючи добре, верне и цнотливе служылъ и служити не переставает, и хотечи то ему ласкаве вызнати и вперед сего охотнейшого ку службамъ нашымъ учынити, умыслили есмо ему дати домов три у месте нашомъ Киеве, по козакох яко зрайцох речи посполитое и нашихъ до шафунку нашого спалые, якож и тымъ листомъ нашымъ преречоные домы — одинъ по Басянскимъ, другий подле тогож дому о стену козацкий же, в котором Янко кравецъ мешкаетъ, третий по Ивнивку, помененому Муховецкому ему самому, жоне, дѣтемъ и потомству его правом вечнымъ, по тому яко то на нас спало, зо всѣми тых домовъ пожытками, з огородами, з сеножатми и иными доходами их и повинностями, заховавшы вцале право и юриздицыю, под которою тые домы бывали и на сес час сут, даем и даруемъ вечными часы: воленъ будетъ тот то Муховецкий сам, жона и потомство его тыми домамы якъ хотечи шафовати, отдати, продати, заменити и ку належытому пожытку своему оборочати на всѣ потомные часы. И на то есмо дали сес нашъ листъ с подписомъ руки нашое кролевское и под нашою печатю коронною. Писанъ у Варшаве лѣта Божого нароженя тисеча пятсот деветдесят семого месяца декабра чотырнадцатого дня, а панованя кролевствъ нашихъ полского десятого а шведского четвертого року. Sigismundus Rex. Florian Oleszko.

Записи В. кн. 11 л. 158.

До історії „руського обряду" в давній Польщі.

З поводу моєї замітки в XXVII т. Записок (Miscellanea) „До історії „руського обряду" в старій Польщі", де я видрукував з своїми увагами грамоту кор. Жиґмонта, що заборонює будовати в Дрогобичи православну церкву, др. Антоній Прохаска, звістний польський археоґраф, кустош львівського краєвого архиву, надіслав мині, як редактору Записок, дуже цінний лист, де поясняє ґенезу сеї заборони і заразом дає иньше осьвітленнє сьому факту. Я подаю низше, за згодою автора, сей лист в цїлости (в перекладї), як дуже інтересний причинок до сеї справи, але дуже цінячи подані вп. ученим фактичні пояснення і висловлені з тої нагоди гадки, позволю собі одначе в де чім з ними не згодити ся.

Ш. учений висловляє ту гадку, що з огляду на дїйсні обставини, серед яких видано згадану грамоту, „про якийсь хоч би найменьший релїґійний гнет зі сторони короліївської власти не може бути анї мови"; як причини, що привели до видання сеї грамоти, ш. учений припускає дві — мійський привілей, що виключав можливість будови церкви в границях міста, принаймні таку заяву міщан перед королем, друге — те роздражненнє, яке викликала в дрогобицькій громадї справа сеї церкви.

Д. Прохаска звязує сю справу з суперечкою між дрогобицькими сьвященниками за доходи, що йшла в 1-ій чверти XVI в.; є в тім одначе трудність, бо тим часом як то була суперечка сьвящеників, домашня справа руської громади, справа нової церкви в 30-их і пізнійших роках являєть ся справою цілої дрогобицької Руси, і в актї 1540 р. і в иньших, згаданих д-ром Прохаскою, по одній сторонї стоять Русини — homines rithus rutenici, illud oppidum incolentes, по другій — міщанська громада (розумій — католицька) — oppidani drohobicenses; як і був який звязок сеї справи з давнійшими процесами попа Сенька (се лишило ся невисьвітленим і причинками автора), в усякім разї справа церкви нїяк не була вже його особистою справою, її уважала своєю дрогобицька Русь, і справа полагоджена була 1555 р. компромісом її з міщанською (католицькою) громадою. Отже можна говорити під час сеї справи тільки про роздражненнє між дрогобицькими Русинами і католиками; яка була причина роздражнення, того не знаємо[1]), але бачимо, що дїйсно було. Се роздражненнє дїйсно могло-б вплинути на королївську заборону, і я думаю, що король міг би ним мотивувати провізоричне відроченнє справи, але в актї 1540 р. нема про те анї мови, і акт сей взагалї не мав провізоричного характера (тим поясняєть ся і те, що міщанська громада ще 1568 р., уже по згаданім компромісї 1555 р. предложила його при списанню привилеїв)[2]); тим самим і вплив сього роздражнення на королївське рішенне нас не інтересує: ми питаємо за правною підставою сеї заборони, й вона тільки нас інтересує, а такою підставою є покликуваннє на те, що в Дрогобичу нїколи не було перед тим церкви.

---

[1]) Я б уважав найбільш правдоподібним, що Русини заперечували головну правну підставу заборони — немов би в містї не було церкви перед тим, на се натякає текст грамоти 1540 р., але за сим здогадом не обстаю.

[2]) Правда, як зауважає др. Прохаска, в документї 1540 р. не стоїть виразно, що король обіцює нїколи не дозволяти будови церкви, і я радо вимазую з заголовка сього документа слово „нїколи“, і прошу читачів зробити теж, але се слово і не противить ся змісту документа, бо, повторяю, обіцянка короля не має нїяких прикмет провізоричности.

Др. Прохаска толкує се так, що міщане покликували ся перед королем на якийсь спеціяльний привилей м. Дрогобича[1]) (хоч і не уважає певним, що місто такий привилей мало) і що згадані слова грамоти 1540 р. про руську церкву належать до сього спеціяльного привилея м. Дрогобича. Я думаю, з поданої дром Прохаскою історії справи виходить зовсїм ясно, що дрогобицькі міщане не мали такого привилея, инакше се вийшло-б на верх в документах сеї справи, а міщане певно не йшлиб вкінцї на компроміс із Русю. Але думаю, річ ще певнїйша, що в 1540 р. вони здобували собі ту заборону короля зовсїм не покликуваннєм на якийсь привилей: инакше про се згадав би король як про правну підставу своєї заборони, тим часом він двічи повторяє той мотив, що церкви нїколи не було перед тим, і анї словом не згадує, що се мало бути в дрогобицькім привилею; його застереженнє (ita quidem...) дотикаєть ся не істновання якоїсь грамоти того зміста, а факта (si praefata sinagoga nunquam antehac fuit), а його дальші слова — illos circa ipsam libertatem et usum conservamus означають не якусь привилєґіяльну грамоту, а тільки сей фактичний стан — usus, що в містї не було церкви. На мою гадку мовчаннє документа доказує, що міщане й не покликували ся на нїяку привилєґіяльну грамоту; але се вже дрібниця; то важно і на мій погляд зовсїм певно — що правною підставою для заборони короля не була якась привилєґіяльна грамота, а факт — що в Дрогобичи перед тим не було сеї церкви. А що грамота нїчим не натякає, що се мало бути спеціяльною привилєґією Дрогобича, то тим самим ясно, що на погляд короля й його дорадників для заборони будови руської церкви взагалї виставало того факту, що перед тим сеї церкви не було. Се було одинокою правною підставою заборони, як видко із зміста документа, і відкликуваннє до сеї загальної норми король признавав вповнї оправданим (quorum supplicationibus ut iustis benigne annuentes).

І так аналїзою документа дійшли ми до виводу, що в правительственних кругах в серединї XVI в. істнував такий по-

---

[1]) Як би такий привилей і був, то тим би не був усунений „релїґійний гнет королївської власти“, тільки факт пересунув би ся з XVI в. у попереднї столїтя.

гляд: будова зовсїм нової церкви може бути заборонена на тій підставі, що тієї церкви перед тим не було, инакше — будова нової церкви річ недозволена без специяльного дозволеня. Такий погляд відповідає анальоґічним звісткам, які я навів з передстолїтя з двох ріжних половин Польсько-литовської держави — з Перемищини і з Вильни, що нових руських церков ставити не вільно[1]).

Розуміють ся, практика розходила ся з сим поглядом, як то зрештою дуже часто бувало в Польській державі; сотки й тисячі нових церков будувало ся в новозаложених осадах і в давнїйших, часто навить без усякого дозволу власти, хоч потім дістували ріжні королївські потвердження, то що, але се не перешкаджало з другого боку тому, що дїйсно істнував погляд, принаймні в сїм часї — при кінцї XV і в першій половинї XVI в., що нових руських церков не можна будувати, або в лекшій формі — не можна будувати без специяльного позволення. Як би навіть не розуміти грамоти 1540 р., уже самі ті звістки з кінця XV в. зовсїм ясно се доводять. Лишаєть ся непевним, чи сей погляд опирав ся дїйсно на якісь закони і постанови XV в., чи був тільки поглядом[2]) правительственних кругів і католицької суспільности, і власне се питанне чекає свого вияснення від спільних заходів руських і польських ученых, але сам факт істнования такого погляда не підлягає сумнїву.

---

[1]) Слова перемишльського ксьондза я зацитував в тій моїй замітцї, а тепер для повности зацитую і відповідь правительства в. кн. Литовського в кн. московському Івану III на його бажанне, аби для його доньки поставлено православну церкву в виленськім замку: „князи наши и панове, вся земля, мають на то право и записы отъ предковъ нашихъ и отъ отца нашого и отъ насъ, и то въ правѣхъ написано, што церьквей греческого закону больши не прибавляти, ино намъ тыхъ правъ предковъ нашихъ, и отца нашого и нашихъ не годится рухати“ — Акты Западной Россіи I, с. 141

[2]) Сей останнїй погляд дає себе відчувати в грамотах з середини XVI в., що я видрукував у XVIII т. Записок (Miscell.): атак гдыж тая церков за розказанемъ нашим господарскимъ есть збудована с. 3, комісари в. князя „будучи на помере волочной, подланымъ нашимъ церковъ збудовати дозволили с. 4. В приготовленних мною до друку самбірських актах XVI в. про сїльські церкви практика дозволів на заснованне нових парафій й їх мотиви ілюструють ся значним числом грамот.

Іще маленька подробиця. В своїм листї др. Прохаска згадує про королївську грамоту 1555 р., анальоґічного змісту з грамотою 1540 р.; на таку гадку навів його королївський мандат до дрогобицького старости 1555 р., що я подаю низше в цїлости; із змісту сього мандату одначе випливає ясно, що король розуміє тут грамоту 1540 р. Мандат повторяє зміст сеї грамоти, і тим інтересний, бо разом з облятою сеї грамоти в дрогобицьких маґістратських книгах, видрукованих проф. Шараневичом[1]), унеможливляють гадку, що ми маємо тут фальсіфікат або недокладне скороченнє[2]).

Кор. Жиґмонт Август наказує дрогобицькому старостї Яну Старжеховскому спинити будову руської церкви в Дрогобичу. 20 сїчня 1555 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Polonie, magnus dux Lithuanie, Russie, Prussie, Mazowie dominus et heres.

Generoso Johanni Starzechowsky tribuno samboriensi et capitaneo drohobicensi fideli nobis dilecto gratiam nostram regiam (in absentia eius vicecapitaneo). Generose nobis fidelis dilecte! Obtulerunt nobis ciues drohobicenses christiani priuilegium a divo olim parente nostro ea ratione illis datum, quod in ea ciuitate nulla sinagoga ruthenica, que antea non fuit, nunquam postea a quopiam edifficaretur; sed quia nunc Rutheni in ea ciuitate manentes sinagogam edifficare ceperunt in fundo etiam eorum ciuium, grauem ergo iniuriam se pati queruntur. Mandamus itaque fidelitati tuae, omnino habere volentes, ut eos ciues drohobicenses, perspecto eorum priuilegio, iuxta illud eos conservet ab alijsque conservari faciat, eosque Ruthenos ab eo edifficio sinagoge supersedere iubeat, donec cum eis ipsis ciuibus christianis de iuribus tam eorum quam etiam Ruthenorum, si que habere se pretendunt, a nobis cognosceretur vel decerneretur; secus pro gratia

---

[1]) Rzut oka na beneficya kościoła ruskiego c. 17.

[2]) Одна тільки увага до видрукованого мною текста грам. 1540 р.: в нїм стоїть allegan', отже се можна читати і allegando і allegantes.

nostra fieri nolumus. Datum Pietricovie in conventione generali regni XX die mensis ianuarii anno Domini MDLV, regni vero nostri XXVI. Ad mandatum S. R. maiestatis proprium.

Облятовано в перемишльських ґродських актах 28 червня 1555 р. дрогобицькими міщанами, кн. ч. 26 л. 775—6.

Сторінка з історії українсько-руського сільського духовенства

(по самбірським актам XVI в.).

Розвідка М. Грушевського.

Шість літ тому з нагоди ювилею київської археографічної комісиї оглядаючи результати археографічних студий України-Руси, я підніс був, поруч з иньшими прогалинами — брак материялів по історії сільського духовенства, головно його економічного й правного становища, бо такі материяли в наших архивах єсть, хоч і не богаті. З того часу ся прогалина не була заповнена; тому з великою приємностию занотував я собі перед двома роками досить богату колєкцию документів про сільські церкви і духовенство в урядовій збірці грамот при самбірськім інвентарі 1568 р. (Литовська Метрика Московського архива міністерства справедливости IV. B. кн. 22), а тепер з нагоди київського археольоґічного з'їзда подаю її, по части in extenso, по части (дублєти) в реґестах і ексцерптах[1]).

Як зауважить сам читач, документи сї, виключивши кілька екстраваґанций обіймають час властиво від двадцятих до кінця шістьдесятих років XVI в., отже яких сорок літ. Се був час памятний в історії Самбірщини: час дуже інтензивної кольонізациї, головно самбірського підгіря, розпочатої з ініциятиви правительства, аби facere conditionem meliorem et amplificationem

[1]) Ексцерпти (зроблені словами самих документів) я означаю буквою E на початку, реґестами називаю переказаний по руськи зміст грамоти. Через те що ми маємо тут не оригінали, а копії, на борзі повитягані в книгу, бачимо ми в документах чимало помилок і прогалин.

bonorum nostrorum. Поруч з заснованнєм нових сел ішло заснованнє нових православних парафій і тим пояснюєть ся така маса церковних документів з сих років: маємо їх для старих і нових парафій, не рахуючи потверджень, звиш шістьдесят; що правда, документи сї досить однородні, і се, розуміють ся, понижає цінність сеї колєкциї, але має й свою добру сторону: повтореннє тих самих норм в цїлім ряді документів показує нам, що маємо до дїла не з виїмковим явищем, а власне з нормою, і ся численна серия актів з одної місцевости й тїсного періоду часу дає нам можливість уставити дещо — небогато, але напевно — в сфері економічних і правних відносин сїльського духовенства. Головно документи сї дають відповідь на такі питання: як засновували ся нові церкви й парафії, які дотациї діставали, як і під якими умовами діставали сї нові й всякі взагалї парафії сьвященники або кандидати сьвященичого стану, і як вони переходили з рук до рук; в тім порядку ми й перейдем тепер сї питання.

Як я вже сказав, в серединї XVI в. ішла інтензивна кольонїзация Самбірщини і в парі з новими селами закладали ся нові церкви. Самбірським старостам король удїляв право роздавати осадчі привилеї на війтівства (scultetiae) і ерекциї на „попівства“ (poponatus): на таке специяльне порученнє покликуєть ся кілька разів староста Старжеховский: „я на основі наданого мині королївським величеством права засновувати попівства (super fundationem poponum)“, „я маючи від королївського височества привілєю уставляти війтів і попів в староствах Самбірськім і Дрогобицькім, як про те ширше говорить грамота, заведена до самбірських актів...“ (ч. 55, 59, 62)[1]). Таке право мали очевидно (судячи з їх грамот) і иньші самбірські старости, не кажучи вже про королїв Бону й Ізабелю, що мали якійсь час се староство в державі.

Заснованнє церков в документах мотивуєть ся часом „помноженнєм хвали божої“: in laudem omnipotentis dei adaugendam effectu in augendo cultu divino (ч. 20, 26—7), але се тільки риторична прикраса. Миж знаємо, що в початках і в серединї XVI в. в польській суспільности істнував погляд, що числа православних церков не можна властиво помножати, в усякім разї збудованнє нової церкви може стати ся тільки за специяльним дозволом правительства[2]), сеж останнє, очевидно, годило ся з такими випадками як

[1]) Порівняти заяву ревізорів з 1529 р. в ч. 2 про таке право.

[2]) Див. про се статю „До істориї „руського обряда“ в давній Польщі“ в XXX т. Записок.

з malum necessarium. Се зовсім виразно виступає і в наших документах: правительство, даючи свою згоду на заснованнє нової парафії, почуває потребу мотивувати свою уступку, а часом виразно зазначає, що робить се під натиском потреби: потверджуючи старостинський дозвіл на будову другої церкви в с. Головецьку, король зазначає, що сей старостинський дозвіл був зроблений з потреби — ex necessitate factam et institutam esse (ч. 7). Як була ся necessitas, безперечно — dura для правительства, докладно поясняють нам иньші грамоти. „Бажаючи, пише король в дозволї на будову церкви в с. Ільничку, аби в новозасновaних селах наших Ільничку Малім або Дольнім і Завадцї положені були початки християнської побожности і щоб також і тим способом лекше звабити туди численних осадників (ut etiam vel ea ratione colonorum frequentia facilius eo allici queat), ми позволили війту сих наших сел Івану Лазуровичу поставити в селї Ільничку Малім або Дольнім церкву грецького обряда і щоб в нїй могла відправляти ся служба божа по звичайному грецькому обряду“[1]). Тут, безперечно, перша половина — фраза, а друга містить дїйсний мотив, що й повторяєть ся в иньших наданнях. „Бажаючи зробити в тім більшу вигоду нашим підданим — місцевим селянам грецького обряда, пише король в дозволї на будову церкви в Рикові — аби вони тим лекше і вигіднїйше осідали в сїм нашім селї, ми дозволили Стецьку сину війта Михалка поставити в тім нашім селї Рикові синаґоґу чи церкву грецького обряда“; буквально теж саме мотивованє повторяєть ся і в сучасній презентї на новозасновану парафію в с. Липю. Поруч сього, очевидно, основного мотива таких надань — щоб не знеохочувати кольонистів браком церков і тим не перешкоджати кольонїзациї, в деяких грамотах підносить ся й иньший мотив — адмінїстрацийного характера: що істнованнє в селї „попа“ буде служити до удержання порядку; не знати вже, як то собі розуміли се автори надань — чи що піп безпосередно буде впливати в сїм напрямі на своїх вірних, в інтересах правительственних аґентів, чи причинить ся до сього посередно — розповсюдненнєм моральности й побожности. „Будучи обовязаним, пише староста Старжехов-

[1]) Називаючи село, я не цитую нумера документа, бо з альфабетичного показчика сїл поданого при кінцї статї легко собі знайти потрібний документ. Цифри-ж в цитатах означають число документа. Документи розміщені хронольоґічно, але заразом і по осадам: ті що належать до одної осади, зібрані разом.

ский в своїм дозволї на будову церкви в с. Смеречцї, помножати доходи короля й. м., я позволив осаджувати село на потоку Смеречцї, але щоб був в тім селї лїпший порядок, я за проханнєм громади, а также за порадою всечестного (poboznego) Симка Мишковича дозволив йому збудувати церкву в тім селї Смеречцї, аби він там правив всею громадою відповідно до порядку грецької віри"; або як в иньшій грамотї пише тойже староста, він уставляє руську парафію в с. Билинї „для удержання в порядку селян і помноження доходів" (propter ordinatam conservationem incolarum et prouentuum augmentationem) — під останнїм міг він розуміти те саме, що король в наведених вище грамотах: що заснованнє парафії причинить ся до зросту кольонїзациї, або й простїйше — що з заснованнєм парафії прибуде до короліївського (і старостинського скарбу) річного доходу півкопи, котру обовязані були платити руські сьвященики[1]).

Заснованнє православної парафії часом рішало ся принципіально вже при заснованню нового села. Ми маємо кілька осадчих привилеїв, де староста (або королева) або й король, поручаючи якомусь осадчому осажувати село й надаючи йому при тім дїдичне війтївство в тім селї, разом з двома ланами (або дворищами), що служили нормальною дотациєю війтийства, заразом визначає й третїй лан — на церкву, propter poponem, pro locatione poponis: „на се війтївство буде мати право він (війт) із своїми спадкоємцями розробити два лани поля, а третїй для осадження сьвященика" (привилей с. Рикова — ч. 57, див. іще ч. 33, 43—7, 53, 55, 57). Одначе таке принципіальне рішенне справи в осадчім привилою не виключало, а може навить і вимагало ще додаткового, специяльного фундацийного привилея для парафії. Для с. Рикова, хоч в нїй, як ми що йно бачили, вже осадчий привилей визначив дотацию для парафії, в тім же роцї кандидат на парафію, війтів син Стецько випрошує від короля осібний привилей на будову церкви.

Але взагалї такі випадки, де заснованнє парафії вперед переюдикувалось, здаєть ся, належали до рідших. Звичайно-ж уже пізнїйше, коли село почало кольонїзуватись, і показувало ся, що є для кого робити парафію (populo rittus istius rutenici iam congregato — ч. 20), та починали ся заходи коло того з самого села, — давав ся дозвіл на будову церкви, визначала ся дотация, а часом

[1]) Такий мотив власне підносить король в одній грамотї, додаючи ще півлану ґрунту на церкву (ч. 30).

заразом видавала ся й презента на сю парафію певній особі. В такім разї питаннє про церкву підіймали інтересовані. Дуже часто в документах згадуєть ся про ініціятиву громади, що вона просила старосту позволити її збудувати церкву або прохала поставити якого доброго попа; правдоподібно, що й там, де грамоти й не згадують про участь в справі громади, бажаннє селян дуже часто рішало справу: адже се було головним мотивом, як уже сказано — не знеохочувати селян браком церкви. „Ласкаво прихиляючи ся до прохання людей з Дубової Яблінки, пише староста Старжеховский, взагалї особливо щедрий на мотивованнє своїх дозволів, — аби їм позволити збудувати церкву грецького обряда і дати їм попа, щоб міг їх навчити знати Бога, я, знаючи чесноту й здібности всечестного попа Дмитра, сина Васька, тамошнього війта, надав йому попівство в тім селї Дубовій Яблінцї“; або: „ласкаво прихиляючи ся до прохання підданих з села Билини, що просили поставити їм попом якого доброго й здібного чоловіка, аби правив церквою руського обряда, я надав попівство“... і т. д.; див. іще ч. 60, 63.

Так само бувало і з заснованнєм другої церкви в тім самім селї — „через намноженнє осадників“, за проханнєм людей з того села — ч. 3, 7.

Окрім громади удавали ся до старости, або до короля й иньші інтересовані. Часом оборотний сьвященик умів придбати ласку старости, добути рекомендацию перемишльського владики, а певно до того — й рекомендацию громади: документів, де ерекцийна грамота даєть ся з огляду на „здібність і добре поводженнє“ такого і такого всечестнїйшого, маємо ми досить богато. Але дуже часто ініціятива заснованнє парафії виходила ще від місцевого війта й його родини. Дїло в тім, що осадчі нових сїл були в дуже значній, переважній частинї Русини (а бували не рідко між ними й сьвященики). Такий осадчий в ролї війта дістав звичайно два лани ґрунту, право на третю частину королївських доходів з заснованого села й дводенну або трехденну панщину до року з селян, з іще деякими вигодами. Отже війтівство було гарненьким маєточком, з півпривилеґіованим становищем, але дїлити його на кількох синів — було вже не Бог зна що. „Попівство“ з своїм звичайним ланом ґрунту й правом на ріжні доходи, про котрі низше будемо говорити, було дуже добрим додатком до війтівства, особливо коли у війта було кілька синів, або братів. Вимоги від сьвященика що до його фахової осьвіти були мінїмальні, війтівські-ж родини належали до сїльської інтеліґен-

ції, тому для якого небудь війтовича не тяжко було здобути ті відомости, які вимагали ся, аби бути признаними ad obeundum id munus (сьвященичого) idoneus. Через те ми дуже часто й стрічаємо се явище, що по заснованню села від війта приходить до старости або короля проханнє — позволити збудувати в селї церкву й сю парафію зайняти комусь з війтівської родини. Ся комбінация мабуть чи не була найчастїйшою при заснованню нових парафій. З одного боку війт, осадивши село, мав право на королївську ласку й прихильність до свого прохання, з другого — громада, стоючи в залежности від війта, звичайно, не відмовляла своєї участи — прохання від себе в інтересах війтівського кандидата. Тим пояснюєть ся, що ми так часто стрічаємо надання парафій членам війтівських родин.

Часом війт, представляючи осадчий привилей до королївського потвердження, долучав до нього разом з иньшими проханнями й се, щоб у селї заснувати парафію й віддати її комусь з його родини. „Окрім того, прихиляючи ся до прохань певних наших дорадників за тими братами Ілєю, Хведором і Прокопом (володарями війтівства), пише король в своїм потвердженню осадчого привилея с. Нанчулової волї, ми позволили їм побудувати руську церкву в тім новозаснованім селї, а для неї позволили їм розробити оден лан поля, і сю церкву разом з полем і всїми приналежностями дали разом із попівством одному з них, що буде більш здатним для того обовязку, разом із потомками, наколи вони будуть здатні до того уряду, держати, володїти спокійно, як і иньші попи Самбірського староства“ (ч. 24, також ч. 36 і 37).

В результатї такої практики попівство уважало ся часом як би одною з вигід — приналежностей війтівства. В потвердженню осадчого привилея с. Любогіря король позволяє війтам Юшку і Хведору поставити в селї корчму і фолюш і володїти ними разом з тим війтівством і потім додає: „Окрім того прихиляючи ся і т. д.... ми позволили одному з них — Юшку, яко більш до того здатному, поставити церкву і придаємо до того війтівства оден лан необробленої землї, що його має той Юшко піп розробити і володїти, також і його потомки“... і т. д. Відси був лише оден крок до того, що ерекциональний лан разом з двома війтівськими ланами від разу включав ся в осадчий привилей, наче якась приналежність війтівства, і при тім tacite розуміло ся, що війту належить перше право здобути презенту самому для

себе або для кого з своєї родини; про такі осадчі привилеї я згадував уже — маємо їх кілька: „Аби сї війти, пише староста Старжеховский в осадчім привилею с. Беріжка, виданім Яцку і Федині, — пильнїйше займали ся осадженнєм сього села, позволив я їм розробити два лани і четверть, збудовати млин, фолюш (torquatile) на річці під селом, де вони побиратимуть доходи з селян, що їх осадять, і шинок, та городників осадити, скільки можна буде, на присїлку, а третїй лан позволив їм розробити для попа; матимуть вони окрім того третю частину з усїх королївських доходів“ і т. д., або в наведенім вище привилею с. Рикова: „на се війтівство вільно буде йому й його спадкоємцям розробити два лани поля на війтівство, а третїй для попа, поставить він також млин з фолюшом і шинок для свого доходу“ і т. д. Або в привилею с. Лининки: „надав тим війтам (староста) три лани: оден для війтівської оселї, другий в полї, третїй для попа, в володїннє йому і його наступникам, на праві війтівськім“.

Часто війт випрошував парафію для себе чи для когось із своєї фамілії незалежно від свого війтівського привилею, до помочи уживаючи прохання селян або аргументуючи се потребами самої кольонїзациї. Я зацитував вже вище ерекциональну грамоту с. Дубової Яблінки, де староста, позволяючи поставити в селї церкву, надає її війтовому сину, а от нпр. іще королївська ерекциональна грамота с. Липя, де читаємо: „уважаючи на заходи і працю Демяна, війта с. Липя, які він показав в розроблюванню війтівства, осадженню людей і в будові синаґоґи або церкви грецького обряда, і довідавши ся від певних людей, що він буде здатним відправляти попівську службу при сїй церквї, та бажаючи зробити більшу вигоду для наших піддаиих — селян грецького обряду в тім селї, аби вони лекше залюднювали се село, ми поставили при сїй церкви попом сього Демяна“ і т. д.

Наколи війт або його свояк не міг зараз обняти надану їм парафію, він міг тим часом заступати себе через яких иньших сьвященників, не тратячи право на парафію. От як говорить про се королївська ерекциональна грамота сс. Завадки й Ільничка Долїшнього: король позволяє війту Івану Лазуровичу, „котрого пильну старанність в осаджуванню і побільшенню (сих) сел ми зауважили“, поставити церкву і розробити для неї по одному лану поля в кождім селї, „а щоб сам Іван

Лазурович мав потіху від своєї праці, ми забезпечаєм управу сих церков чи попівств в селах Ільнику Малім або Дольнім і Завадцї йому й його синам, коли вони будуть здатні до сього обовязку,.. одначе з тим, що коли його сини не будуть здатні до сього обовязку, або тим часом поки вони дійдуть лїт, коли стануть здатними, — сам Іван буде обовязаний сповняти всї церковні служби, без усякого занедбання служби божої, за посередництвом осіб правно до того поставлених". З сих слів виходить така можливість, що коли сини війта Івана й він сам зовсїм не будуть здатні до повнення сьвященичих обовязків, то він може поручити адмінїстрацию парафії якомусь сторонньому сьвященнику від себе, а собі побирати доходи з парафії (головно з ерекционального ґрунту), або продати свої права на парафію, і так воно й стало ся, як се йбачимо в документї ч. 65: десять лїт пізнїйше війт Іван продав свої права на парафію в с. Завадцї якомусь поповичу Івану, й король потверджує сю продажу. В иньшій грамотї — потверджуючи осадчий привілей с. Турки і позволяючи війту поставити церкву, король дає йому заразом право дати презенту на сю церкву — pro una vice tantum — свому сину Остапу.

Звичайною правительственною дотациєю руської парафії був лан поля; се була норма прийнята не тільки в Самбірщинї (див. нпр. ч. 6), а й взагалї в Польсько-литовській державі XVI в., так що при ревізиях або потвердженнях робили навить редукцию більших ерекциональних ґрунтів до сеї нормальної одноланової дотациї[1]). З другого боку стрічаємо додаткові надання, коли показувало ся, що церкві не було визначено при ерекциї повного лану: король, за посьвідченнєм старости, що церковного поля ледви буде півдворище, додає ще півдворища (ч. 40, 50). Тільки в одній з самбірських ерекциональних грамот (с. Жукотина) стрічаємо дволанову дотацию, і вона становить виїмкове явище, бо в иньшій грамотї (ч. 64), де ми стрічаємо теж два лани ерекциональні, се поясняєть ся тим, що тут засновуєть ся парафія для двох сел, і в кождім селї з осібна визначаєть ся по одному лану поля.

Ерекциональний лан при заснованню парафії давав ся звичайно in cruda radice, na surowym korzeniu: його вимірювали, і сьвященник чи кандидат мав право його собі розробити. Окрім

[1]) Див. Записки т. XXVIII, miscellanea, док. 2.

лана орної землї діставав він іще сіножати і городи, secundum proportionem eiusdem agri, і право користати з иньших натуральних вигід села[1]). До того прилучали ся тодї ще деякі специяльні права — нпр. право молоти в місцевім млині збіже без оплати, але тільки для власної потреби[2]), право пасти своїх свиней і овець (але тільки своїх власних) в королївських лїсах і полонинах, не платячи за те[3]). З рештою можливо, що й се були загальні права, тільки не у всїх грамотах згадують ся, а розуміють ся під тими вигодами, „з якими иньші попи держать свої парафії“, бо в найновійшій з грамот, де згадуєть ся про вільність „від дани овечої й свинячої“, додано — „як і иньші попи“.

На ерекціональнім ґрунтї сьвященик (як і війт) мав право осаджувати підсусїдків і городників (hortulanos, inquilinos); се розуміло ся, відай, само собою, але часом згадусть ся в грамотах специяльно, нпр. у ч. 61: „і на тім лані поля буде вільно осадити для своєї користи городників, кільки схоче (secundum arbitrium suum)“; в одній же (ч. 59) се право ограничуєть ся: сьвященник має право осадити на ерекціональних ґрунтах тільки трох городників.

Розуміють ся, сьвященик міг побільшити ерекціональні ґрунта купном або даровиною від своїх парафіян або стороннїх людей (ч. 13).

Про його доходи з парафіян грамоти згадують переважно тільки в загальних виразах — „з усїма доходами які належать до сього попівства подібно як до иньших попівств Самбірського староства“ і под.; в кількох лише грамотах близше згадують ся сї доходи. І так в одній грамотї (ч. 67) сказано, що сьвященик має право на копу збіжа „всякого зерна“, — unius sexagenae frumenti cuiuscunque grani, з лану чи дворища мабуть, в другій (ч. 56) — тільки по копі овса з кождого дворища (de singulis areis per unam cassulam avenae), але при тім додано інтересну замітку: „як і в иньших селах“; нарештї в третій іде мова про „десятину від снопів або скопщину“ (decimasque manipulaneales alias skopsczyzne — ч. 59), і знову з тим ще додатком — „як иньші попи“. Обидві грамоти з сими увагами вийшли від тогож самого

[1]) Див. ч. 32, 56, 58, 61, 62.
[2]) Див ч. 48, 59.
[3]) Див. ч. 8, 9, 10, 11, 15, 40, 59, 60.

самбірського старости Яна Старжеховского, в двох сусїднїх роках (1566 і 1567); можна б думати, що в повітї була подвійна норма — в одних селах давали десятину снопову, в иньших по копі овса, але здаєть ся, простїйше буде пояснити, що decimae manipulaneales прийшли сюди тільки як означенне для данини, що звала ся в житю скіпщиною, а писар для неї не найшов латинської назви, себ то що в обох разах, мабуть, іде мова про туж саму данину, що звала ся скіпщиною, а давала ся по копі вівса. З рештою тут могло бути значне ваганнє в поодиноких селах, бо ся данина не реґляментувала ся правительством, а залежала від умови сьвященика з громадою[1]), і тим часом як в одних селах давали по копі вівса тільки, в иньших могли давати й иньше збоже, або й по копі „усякого зерна“. Унїверсальним, здаєть ся, був тільки, судячи по тогочасним ерекціональним грамотам з Забужа[2]), самий принцип хлїбної дани на сьвященика. Окрім того зберав він празникове — так одна грамота, поруч тієї скіпщини, згадує ще дохід strennantia ex incolis pro festo Paschae (ч. 59). Нарештї одна грамота (ч. 5) каже про дохід від сповіди й иньших церковних служб (tam a confesionibus quam ab aliis ecclesiasticis ministeriis).

Сьвященик був вільним від рїжних селянських оплат — деякі ерекціональні грамоти вичисляють їх докладно: „сей Стецько і його потомки не будуть повинні по смерти своїй (чудесний канцелярський стиль!) давати нам і нашим наступникам нїяких річей (nulla morticinia, umarczizny communi appelatione dicta, як поясняють се иньші документи), анї за доньок своїх (видаючи їх заміж) данини званої куниця, також і вола підчас воєнного похода (pro expreditione bellica), анї овечої данини, анї данини букової: de faginatione[3]) alias z żeru[4])“. Сьвященники натомісь обовязані були платити грошеву данину — півкопи, 30 грошей з нормального ерекціонального ґрунту — лану; де ґрунту було меньше, давав ся в нїй часом опуст (ч. 6); про иньші їх обовязки грамоти згадують тільки загально; з інвентарів

---

[1]) Пор. Зап. XXVIII, miscell., док. ч. 1 і 2.

[2]) Ibid. Тут дають з дому по копі жита й по копі ярини і по 2 гр., „яко и до костела полского люди вери латинское дают“.

[3]) Від fagus — бук, данина за право пасти свиней в лїсах, переважно букових, коли в них уродить „жер“ для свиней — горішки букові, а в дубових — жолудї.

[4]) ч. 11, див. іще ч. 6, 8, 9, 10, 11, 15, 40, 41, 59, 60.

знаємо, що окрім того вони давали ще кілька грошей „поклону", часом сири[1]).

Часом одну парафію держали разом два сьвященики (ч. 40).

Право презенти, poponatus conferendi potestas в королівщинах належала королю, як в приватних маєтностях належала до дїдича[2]); про королівське право презенти виразно говорить нпр. документ 42.

Але король, як ми вже бачили передавав се право презенти місцевим старостам; з них тільки Ян Старжеховский покликується на специяльне порученнє короля, але всї взагалї виконують сю функцию — дають ерекциональні грамоти і презенти, чи то на підставі практики, чи подібних поручень, яке згадує Сторжеховский. Туж функцию, розуміють ся, виконували підчас свого володїння Самбірщиною й королеви Бона та Ізабеля. Але старостинські надання (а також і королеви) для більшої певности (а може навить і з права) звичайно предкладали ся для потвердження королеви. Староста Старжеховский, не вважаючи на свою potestatem privilegiatam popones et scultetas statuendi, в одній ерекциональній грамотї (ч. 60) з'обовязуєть ся здобути для сього сьвященника королівське потвердженнє свого надання (będę mu tyz powinien przywiliey u krolia iego moszci wyprawicz do zywotha tegosz popa); як в сїм разї, правдоподібно й частїйше старости самі предкладали такі грамоти до потвердження королеви: ми маємо чимало королївських потверджень ерекциональних грамот, де зовсїм не згадуєть ся про се, що прохав потвердження сьвященик: правдоподібно, сї потвердження видані були за ініциятивою самих старост. Надання Бони й Ізабелї ми маємо переважно також в королівських потвердженнях. Але що й без таких потверджень старостинські грамоти мали значіннє в житю, видно з того, що при ревізиї прав предложено було й кілька непотверджених старостинських ерекциональних грамот: на основі їх сьвященики, видко, спокійно володїли своїми парафіями десятки лїт, і сї старостинські ерекциї уважали ся добрими правами; тай між потвердженнями маємо такі, що видані по кільканадцятьох або й кількадесятьох лїтах.

Просячи презенти, уживали рекомендациї епископа й просьби громад, що й згадують ся часом між мотивами, які прихилили до видачі презенти; але кандидати удавали ся до подавця без-

[1]) Див. самбірський інвентар в II т. Жерел до істориї Украіни-Руси.
[2]) Див. нпр. ерекціональну грамоту в XXV т. Записок, miscell.

посередно, не через посередництво своїх епископів; тому ми часто стрічаємо в презентах, коли не згадуєть ся про рекомендацию епископа, застереження, що кандидат має зайняти свою парафію лише в такім разї, коли буде здатним до того[1]) — орікати сю здатність могла, розуміть ся, тільки духовна власть.

Коли в ерекциональній грамотї або в презентї парафія надавала ся на кілька поколїнь, то спадкоємець, обнятий такою презентою, переймаючи парафію від попередника, не потрібував до того осібної презенти; се виразно каже королївська презентацийна грамота на с. Піняни, видана свящ. Василю на два поколїння: „так що коли се попівство або через смерть самого попа Василя, або через свобідне його уступленнє опорожнить ся, його син — згаданий Іван займе його місце, не просячи від нас нової презенти (alia praesentatione nostra non requisita),... а по смерти їх (батька і сина) презентованнє сього попівства вернеть ся вповнї до нас". Се з рештою розуміть ся й само собою, і було, певно, загальною нормою для таких надань; що иньше коли се право передачі признавалось в меньш категоричній формі — „в родї dummodo idoneus fuerit repertus et nostris sucessoribus placebit (ч. 12) і т. и.

Новозасновані парафії надавали ся з досить значними привілеґіями. Се зрозуміло: звичайно такий перший з ряду парох мав сам зайняти ся будовою церкви, далї — ерекциональний ґрунт він діставав, як ми вже знаємо, in cruda radice, себ то тільки право — розробити його, а в се розробленнє треба було вложити чимало і працї й гроша, і відбити їх потім собі міг він тільки протягом довшого часу. Тому видаючи презенти на новозасновані парафії, правительство й його аґенти забезпечали сьвященику володїннє парафію не тільки до його віку, але й на кілька поколїнь; для сього практикували ся два способи — записуваннє певної суми на парафії або забезпеченнє володїння протягом кількох поколїнь, або навить і обидва сї способи разом.

Звичайно парафія давала ся на два поколїння, себ то нею мав володїти той хто дістав презенту і його син або иньший свояк, котрому передасть він сю парафію, аж до смерти сього другого. „Бажаючи при тім показати більшу ласку нашу до згаданого Василя, каже нпр. король в одній з таких грамотї (ч. 42), — ми заховуємо його самого, а по його смерти — його сина Івана, наколи він буде здатним зайняти сей попівський уряд, в воло-

[1]) Нпр. ч. 12, 13, 14, 15, 26, 27, 28, 29 й ин.

дінню сим попівством“ [1]). В иньших грамотах не вказуєть ся часом сей наступник, а говорить ся взагалі про сина або свояка, котрому схоче передати свою парафію той хто дістає презенту [2]). Зрідка стрічають ся надання навить на більше число поколінь: самому сьвященику, його сину і внуку — нпр. староста Одровонж надає парафію в Висоцьку Нижнім сьвященику Костю Киріаку, угорському виходцеви, бувшому ігумену Мукачівського монастиря, разом з його сином Стецьком, „а по смерти згаданого Костя Киріака і його сина Стецька наші наступники повинні будуть прийняти до тієїж сінаґоґи с. Висоцька Нижнього одного з синів сього Стецька або його свояків, котрий буде здатний сповняти сьвященичі обовязки руського обряда“. Стрічаємо часом і такі ерекціональні грамоти, де сьвященику новозаснованої парафії запевняєть ся вона до віку його самого і для його потомків без усяких ограничень — нпр. ч. 21: „згаданий Лазар і його правні потомки, наколи вони будуть здатні до сього церковного уряду,... будуть володіти сим попівством разом з тим ланом поля. Але в усякім разї найбільш практикувало ся наданнє на два доживотя.

Забезпеченнє се одначе не бувало абсолютним, принаймні не завсїди: часом грамота додає умову — „наколи буде добрим і здатним“, ad vitae suae extrema tempora, in quantum fuerit bonus et idoneus, relinquimus et conservamus (ч. 20, також 33, 34), і здаєть ся, що така умова розуміла ся сама собою й взагалі при всяких таких наданнях.

Другим способом забезпечення, як сказав я — була запись грошевої суми.

Звичайна норма суми, яка записувала ся на парафії, було 10 гривен = 16 золотих (480 грошей); таку норму ми все стрічаємо в наданнях Бони, що особливо часто практикувала сю форму забезпечення сьвященника, тим часом як її попередник староста Одровонж не держить ся так акуратно сеї норми, і записує часом і більші і меньші суми. Часом така запись робить ся в формі продажі (за тогож Одровонжа): староста в своїй грамотї каже, що він продав лан ерекционального ґрунту за певну суму кандидату на парафію; не може бути сумніву, що ми маємо тут тільки особливу форму записи, і що кандидат зовсїм не платив сих грошей; з рештою ми маємо й безпосередню вказівку на се

[1]) Подібне ч. 5, 59.
[2]) Нпр. ч. 12, 13, 14, 15, 40.

в док. ч. 24, де король, потверджуючи грамоту, розуміє venditio як subscriptio — запись суми.

Така сума записана на парафії мала винагородити сьвященика за працю й гроші вложені ним в свою парафію й ерекціональні ґрунти: постороннїй чоловік, що дістав би презенту на сю парафію, мав її заплатити давнїйшому властителю чи його родині або спадкоємцям, — „наколиб він був віддалений від сеї парафії, або з власної волї уступить ся, або помре — то той, хто-б схотїв мати сю парафію, повинний буде наперед виплатити означену суму чи йому самому чи його правним спадкоємцям“[1]). Сума 16 зол. була досить значною тодї, і в дїйсности така запись в значній мірі забезпечала сьвященика і його потомків від апетитів постороннїх кандидатів на парафію.

Але часом іще запись суми в ерекціональній грамотї лучила ся з забезпеченнєм володїня на одно або кілька доживоть. Нпр. в одній грамотї, вже цитованій нами (ч. 11), староста Одровонж записує, або як сказано в документї — продає ерекціональний ґрунт за 40 зол.[2]) (ґрунт сей, як він сам каже — здавна належав до парафії, що істнувала вже перед тим — доказ, що то не була продажа в дїйсности) і забезпечає володїннє парафією сьвященику, його сину і внуку. В иньшій грамотї (ч. 9) тойже Одровонж в формі продажі записує сьвященику на церковнім ґрунтї (що теж здавна належав до парафії) 12 гривен і забезпечає заразом володїннє його потомкам без ограничень: „а по смерти самого Григория ми позволяєм його синам, внукам і правнукам і їх законним потомкам, наколи вони будуть сьвящениками до того здатними, володїти сею церквою з усїми правами як в справах духовних так і сьвітських (secularibus sive temporalibus)“; подібне в док. 8.

Його наступниця королева Бона практикувала самі записи суми (10 грив.), без забезпечення володїння, хоч се не перешкаджає й її признавати перше право на парафію потомкам сьвященика: „Ми записуємо, говорить ся в одній такій грамотї (ч. 18), з нашої особливої ласки сьому попу на його попівстві 10 гривен, так що по смерти його окрім його законних потомків, — наколи сї не будуть здатні до сього уряду, кождий постороннїй, котрий би схотїв дістати се попівство, наперед буде обовязаний

[1]) ч. 32, теж 18, 22, 33, 54.

[2]) В документї тут прогалина, але про зміст можна домірковатись.

заплатити сї 10 гривен його спадкоємцем, відповідно до звичаю иньших попів Самбірського повіта". Але завсїди коляторови тут полишало ся ширше право розпорядження ніж там, де забезпечене було доживотє; в декотрих грамотах Бони зазначено виразно, що парафія з такою записею суми надаєть ad beneplacitum nostrum (ч. 16, 21, 29, 31, пор. ч. 23 — donec probe et honeste se gesserit).

Після Бони перестав звичай записувати грошеві суми на парафіях: забезпечають ся тільки доживотя, і то звичайно тільки по одному[1]), хоч король признавав теж перше право на парафію за потомками сьвященика: нпр. в ерекціональній грамотї с. Хащова він надає парафію Лазару дяку до віку його і його правним потомкам, „наколи вони будуть здатні до сього сьвященичого обовязку". Місце суми, записаної в грамотї, заступає сума, яка буде признана сьвященику чи його родинї по отаксованню вложеного ним в ерекціональні ґрунти й будинки капіталу — про се виразно каже грамота ч. 54, і нема сумнїву, що тут маємо норму загальну.

Як бачимо з вище сказаного, само правительство підтримувало тенденцию дїдичности парафій: до сього вели сї забезпечення доживотий, записи сум і се признаннє першого права на парафію спадкоємцїв, „наколи вони будуть здатні до сього обовязку". З рештою дїдичність парафій була давньою, питоменною руською практикою (на неї маємо вказівки нпр. іще в церковній уставі Всеволода), а так дивило ся на неї й польське правительство: „якожъ есть обычай въ Руси, ижъ церковь и доходы церковные на потомки спадаетъ"[2]). До сьогож вело й саме житє: перспектива для кождого стороннього — заплатити записану суму спадкоємцям, а там де такої суми не було записано — еквивалент вартости ерекціональних будинків й иньших видатків, зроблених сьвященником, давали сильну підпору дїдичности; з другого боку сьвященик, що сидїв здавна на парафії, при добрій охотї міг лекше ніж постороння особа позискати собі і місцевого старосту й сїльську громаду. З тих причин передача в дїдицтво — синам, братам, зятям мусїла бути широко росповсюдненою, найбільше частою формою перехода з рук у руки.

Другим широко практикованим способом була продажа. Вона леґалїзувала ся, а навить протеґувала ся самим правительством

[1]) Нпр. ч. 30, 51, 54, 66, 67.

[2]) Ревизія нущъ и преходовъ звѣриныхъ въ в. кн. Литовскомъ с. 252.

сим звичаєм записей сум. Коли в родині сьвященика не було нїкого хто хотїв би або міг прийняти парафію, спадкоємцї продавали свої права на неї охочому; той, просячи презенти, предкладав формальний акт на доказ того, що попередні хозяєва парафії продали чи відступили йому свої права на неї.

В нашій колєкциї ми маємо презенти обох катеґорий: видані потомкам сьвященика і видані стороннїм особам, що сплатили права її попередникам. Так нпр. Бона в презентї ч. 19 по рекомендациї старости і перемишльського владики позволяє, щоб місце сьвященика з с. Котковець super defuncti заняв оден з його синів, „котрий буде до того здатний і владикою поставлений до сього попівства“, а в док. ч. 30 позволяє сьвященикам передати парафію зятеви.

На передачу парафії особі не обнятій привилеєм — чи на продажу, чи на відступленнє — треба було специяльного дозволу королївського або старостинського, се виразно згадуєть ся в згаденій грамотї ч. 30: сьвященик просить дозволу аби міг передати свою парафію зятю, „бо він сього не міг зробити без специяльного нашого дозволу“.

До другої катеґориї — презент виданих на підставі купна від попереднього сьвященика належать документи ч. 4, 50, 51.

Таке широке признанне дїдичности, права продажі, права на відшкодованнє робило з нашого сїльського духовенства XVI в. рід властительської верстви, посередньої між привілеґіованою й непривілеґіованою, дуже подібної до кляси сїльських війтів, з котрою воно як ми бачимо, дуже близько подекуди — як от в Самбірщинї, було звязано й ґенетично.

1899. 13(25). VII. Грушівський хутір.

Поправка: с. 18 ряд. 16 знизу замість standem читати: standam; с. 22 р. 14 зн. замість a Hendeu читати: attendentes.

I.

Черхава.

Єлисавета, вдова Спитка, надає сьвященнику Андрію Черхавському дворище замісь поля відібраного від Черхавського монастиря. 26 мая 1402 р.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує сю грамоту. 17 серпня 1553 р.

Donatio Popowscze Dworziscze in villa Czerniechow Andrea de Czerchawa.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, exhibitas nobis esse literas infrascriptas supplicatumque esse nobis nomine nobilium Dionisii et Mathiae Czerkawskich, ut illas authoritate nostra regia approbare, rattificare et confirmare dignaremur, quarum tenor est iste:

Nos Elisabeth relicta olim magnifici domini Spithkonis, palatini cracoviensis notum facimus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, quia inspectis et consideratis fidelibus meritis ac fidelibus obsequiis nobis per Andream de Czerchawa nostrum fidelem exhibitis, fideliter impensis ac in posterum nostris posteris charissimis impendendis, ut merita meritorum condigna vicissitudine semper gaudeant representari vel r..deri, pro quodam campo, quem ante monasterio Czerchawa recepimus et alienauimus, eidem Andreae sacerdoti respectu huiusmodi campi unam aream vacuam et desertam in villa nostra Czerniechow sittam et habitam quod dicitur Popowscze dworzyscze cum omnibus suis utilitatibus, ut puta pratis, pascuis, campis, syluis, mericis, rubetis, virgulis, melle, mellificiis, terris arabilibus et non arabilibus, fluuiis, stagnis, paludibus, piscinis, aquis earumque decursibus, venationibus piscium, aucupationibus et antiquis metis, granitiis ac universis usibus quomodolibet spectantes ad eandem, nihil penitus pro nobis reseruantes, damus, conferrimus, sibi et suae posteritate omnimode resignamus, petentes filios nostros charissimos in nomine Christi, ut huiusmodi donationem nostram tenere dignentur inreuocabiliter, super quo praesentia sibi dari iussimus nostri sigilli cum appensione. Actum et datum in ciuitate nostra Pochoncze in crastino corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo[1]) secundo. Praesentibus strenuis ac famosis viris domino Stiborio pro tunc capitaneo samboriensi et aliis quamplurimus fide dignis.

Nos igitur Sigismundus Augustus rex praenominatus praeinsertas literas authoritate nostra regia approbamus, rattificamus et confirma-

[1]) Помилка, замісь quadringentesimo.

mus (in quantum tamen de iure confirmari debent) praesentibus decernentes eas robur firmum et perpetuum habituras tenore praesentium mediante, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum Cracouiae feria quinta post festum assumptionis gloriosissimae beatae virginis Mariae proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio, regni nostri vigesimo quarto. Relatio venerabilis Joannis Przerembski, regni Poloniae vicecancellarii et cracoviensis praepositi. Joannes Przerembski, regni Poloniae vicecancellarius sct. (*л. 430*).

II.

Королівські ревізори затверджують збудованнє нової церкви в с. Черхаві й її дотацию. 6 сїчня 1529.

Reuisorum super eandem sinagogam confirmatio.

Joannes Radogoszki canonicus lancicensis sacrae maiestasis regiae secretarius ac Martinus Falęczki, sacrae regiae maiestatis aulicus, capitaneus samboriensis, pro tunc reuisores per regiam maiestasem dati et deputati, significamus tenore praesentium, qui ad petitionem religiosi Ichnath sculteti czerchoviensis ac nouae sinagogae per eundem aedificatae ex admissione et cum confirmatione reverendi domini wladica praemisliensis in Czerchawa poponis, vigore reuisionis nostrae synagogam per eundem publicatam confirmamus authoritate nobis pro tunc a regia maiestate tradita, eamque donationem et synagogam eandem standem et donationem robur perpetuae firmitatis decernimus habituras, sigillorum nostrorum et testimonio euidentiori appensione. Datum in Sambor ipso die epiphaniarum anno Domini millesimo quingentisimo vigesimo nono. Idem Joannes Radagoski manu sua sigillauit. Idem Martinus Falęczki manu propria (*л. 431 v.*).

III.

Староста Л. Мелецкий дозволяє на далї істнувати другій церкві в с. Черхаві, збудованій за проханнєм селян. 5 червня 1559 р.

Poponatus fundatio noui in Czerchawa.

Jan Mielieczki, woiewoda ziem Podolskich, marsalek koronny, samborski y grodeczki starosta etc.

Wszem wobecz czynię iawno komu kolwiek wiedziecz potrzeba, isz urzędniczy, kthorzy byli przedę mną w starosthwie Samborskiem, za prozbami liudzi ze wszi Czerchawy zbudowali drugą czerkiew nową Ichnathowi Popovi thamze w Czerchawie, a tho isz ieden pop w thei wszi nie mogł doszycz uczynicz okolo sprawowania liudzi; prze tho ia thesz na prozbę thychze liudzi s Czerchawy zosthawilem przerze-

czonego Ichnatha popa przy thei czerkwi nowei, w khtorei mu będzie wolno polowiczę liudzi sprawowacz w thei ze wszi Czerchawie, a maią mu bycz posluszni. K theize czierkwi będzie trzymał dworzyscze a pozythki wszeliakie do skarbu iego krolewskiei mosczi, będzie powinien, iako ini popowie dawacz y placzicz. A dlia liepszei pewnosczi szwiadeczthwa k themu listhowi pieczęcz moię przyczisznączіem kazal y ręką wlaszną podpiszalem szie. Datum in Grodek feria secunda post octauas corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo nono. Idem qui supra manu propria. (*л. 231*).

IV.

Кор. Жиґимонт Авґуст затверджує купно парафії в Черхові сьвященикам Костеви і Тарасови. 11 грудня 1562 р.

Super eundem poponatum aduitalitas.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, harum noticiam habituris, quia nos annuentes intercessioni magnifici Joannis de Oczieschyno, regni nostri cancellarii, cracoviensis generalis, oswięczimensis, zathoriensis, samboriensis, olstinensisque capitanei, syncere nobis dilecti, quam pro discretis Kosth et Tarasz poponibus villae nostrae Czerchawa in capitaneatu Samboriensi consistentis apud nos fecit, eosdem popones in poponatus Czerchauiensis praedicti, qui ipsi a Luca ibidem popone czerchauiensi pro certa pecc. summa emerunt, eamque emptionem actis curiae samboriensis coram nobis comprobarunt, nec non omnibus ad eum pertinentiis, videlicet agris, pratis, curia alias dworzyscze, in quorum ipsi possessionem et usu scilicet vel alioqui prout praedecessores eorum popones czerchauienses eundem poponatum tenuerunt, habuerunt et possidebant, retinendos et relinquendos esse duximus, prout retinemus et relinquimus per praesentes literas nostras ad vitae eorum et singulorum eorum extrema tempora, promittentes pro nobis et successoribus nostris, quamdiu praedicti popones vixerint, eos redimendi pro mensa nostra omnimodum quem nobis visum fuerit commodum relinquimus potestatem. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrocouiae in conuentu generali regni undecima die mensis decembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, regni nostri trigesimo tertio. Relatio magnifici Joannis de Oczieschyno, regni Poloniae cancellarii, crac. generalis, oswięczimen., zathorien., samborien., olstinen. capt. Joannes Oczieszki, regni Poloniae cancellarius sct. (*л. 431*).

V.

Коблo.

Староста Станїслав Одровонж потверджує наданнє свого батька для церкви в с. Коблї і сьвященика Богдана Лотневича на парафії, забезпечаючи по нїм парафію його зятю Федору. 29 вересня 1527 р.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує сю грамоту і сьвященника Федора на парафії. 6 падолиста 1556 р.

Poponatus villae eiusdem Koblo.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, exhibitas esse nobis literas in harta poccorina scriptas, sub titulo et sigillo in zona serycea appenso magnifici Stanislai Odrowąsz de Sprową, pallatini Russiae, protunc capitanei samboriensis, omni suspicionis nota vacantes, donationem certae areae alias dworzyszcza una cum pomario ac cum duabus piscinulis ecclesiae ruthenicae als czerkwi in villa Koblo factam in se continentes, supplicatumque nobis est per quosdam consiliarios nostros nomine religiosi Fedor, in villa Koblo poponis, ut easdem authoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, quarum tenor est talis:

Stanislaus Odrowąsz de Sprowa in Jaroslaw et Zynkow haeres, capitaneus samboriensis.

Significamus tenore praesentium universis et singulis quibus expedit, praesentium noticiam habituris, quam praesentibus tam futuris, quia nos speciali respectu commoti erga virtutem et fidelia obsequia religiosi Bochdan Lothniewicz poponis in villa Koble, quibus se iam pridem ante multos annos reddidit commendatum felicis recordationis magnifico domino Joanni Odrowąsz de Sprowa, pallatino Russiae et capitaneo samboriensi, genitore nostro amantissimo, ita ut ex singulari beneficentia sibi contulerit et donauerit aream alias dworzyscze in praefata villa Koblo appropriuaueritque eandem ecclesiae alias czerkvi tituli btae Mariae Virginis, in eadem villa Koblo nouiter erectae, quae quidem area praefatae ecclesiae alias czerkwi ibidem donata ab inferiore sua parte emensurata est et limitata ad arborem usque bialobrzoza pro tunc ibidem consistentem in contiguo Iwan Krainikowicz, a parte vero superiori usque ad magnam pomum penes Iwan Dankowicz....[1]), quod etiam monasterium ex antiquo praefatae ecclesiae in Koblo adiacet; unde nos praefatam donationem memorati magnifici

[1]) Пропав оден рядок при обтинанню книги.

Ioannis Odrowąsz de Sprowa genitoris nostri amantissimi ratificare volentes, tenore praesentium eandem approbamus et confirmamus, simulque vigore praesentium omittentes, ut tota communitas villae ipsius Koblo ad praefatam ecclesiam cum omni iure et consuetudine ecclesiastica attineat ac more caeterarum ecclesiarum contributiones omnes annuatim tam a confesionibus quam ab aliis ecclesiasticis ministeriis supradicto Bochdan poponi eiusque successoribus soluat. Praeterea habentes etiam rationem, quia praenominatus Bochdan pop omnium primus in sepe dicta villa Koblo cum ecclesia rutenica in cruda radice se locauerit, vigore praesentium eidem Bochdan concedimus et ad mortem suam penes praefatam ecclesiam permaneat, nullaque ratione inde moueri debet, postquam vero ipsum Bochdan ex hac vita migrare contigerit, ex tunc in locum suum mediante Fedor pop gener ipsius legittimus succedet, cui pariter ad saepedictam ecclesiam in villa Koblo ad finem vitae suae concedimus permanendi facultatem, harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio literarum. Datum in Sambor dominico die sancti Michaelis anno millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus literas praeinsertas et donationem, in eis contentam, ratas et gratas habentes, eas authoritate nostra regia approbandam, ratificandam et confirmandam esse duximus, approbamusque, confirmamus et ratificamus literis hisce nostris, decernentes eas robur debitae et perpetuae firmitatis, quattenus tamen in eorum usu continuo hucus usque fuerit, habituras, donationem ecclesiae praenominatae factam perpetuam esse et fore declarantes, harum quibus sigillum nostrum est appensum testimonio literarum. Datum Warschauiae feria sexta post festum sanctorum omnium proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, regni nostri vigesimo septimo. Relatio reverendi Joannis a Przeramb, regni nostri vicecancellarii, gnesnens., crac., vilnen. praepti. Joannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius sct. (*л. 421 v. — 2*).

VI.

Головецько.

Самбірський староста Ст. Одровонж забезпечає сьвященнику Бартоломею парафію в с. Головецькім йому і сину до віку і зменшує його обовязки з огляду на малі ґрунти. 27 марта 1528 р.

Кор. Бона потверджує сю грамоту 20 серпня 1553 р.

Кор. Бона уставляє, що новорозроблені дворища в с. Головецькім мають належати до давньої парафії. 6 сїчня 1556 р.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує сї грамоти. 14 липня 1558 р.

Poponatus villae Holowieczko.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc. etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, exhibitas nobis esse binas literas per certos consiliarios nostros, alteras in pargameno, alteras uero in papiro scriptas, utrasque titulo et sigillo serenissimae olim dominae parentis nostrae communitas, poponi sinagogae rittus graeci in villa nostra Holowieczko capitaneatus Samboriensis seruientes, sanas, saluas, et integras nullique vicio aut suspicioni abnoxias, supplicasseque nobis, vt easdem authoritate nostra regia approbare, ratifficare et confirmare dignaremur, primarum autem literarum talia verba fuerint:

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, oblatas nobis esse literas pargameneas per poponem de villa nostra Holowieczko tenutae nostrae Samboriensis super eiusdem poponatum in Holowieczko sub titulo magnifici olim Stanislai Odrowąsz, sigilloque eius appenso communitas, sanas, saluas et integras, petens per nos illas sibi confirmari. Quarum quidem tenor sequitur de verbo ad verbum et est talis:

Stanislaus Odrowąsz de Sprowa capitaneus samboriensis ac haeres in Iaroslaw et Zinkow etc.

Significamus tenore praesentim noticiam habituris, quia nos habentes generosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Bartholomei poponis de villae tenutae nostrae Holowieczko, unum ex filiis suis aut propinquioribus, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici, ibidem in Holowieczko ad eandem sinagogam nos aut nostri successores debent suscipere et in possessione agrorum, pratorum et excrescentium alias lazy dictarum, quas ipse nunc tenet aut utifruitur, eundem etiam conseruamus et conseruare volumus, sicut prodecessores suos. Post vero mortem suam nulla morticinia dicta vulgaritur vmarsczizny nos aut successores nostri debent recipere, et per praesentes idem Bartolomeus pop in Holowieczko sit liber a receptione quarumcunque rerum post mortem suam, et dationem annualem, quam caeteri popones nostri in capitaneatu nostri Samboriensi tenentur nobis soluere, videlicet per triginta grossos, praedicto vero poponi moderno in Holowieczko dimittimus decem grossos usque ad mortem suam, ea de causa quia ipse paucos agros et prata habet pro

predicta sinagoga sua nec possidet integram aream, sicut caeteri popones; idcirco ipse solum viginti grossos singulis annis nobis et nostris successoribus soluere tenebitur; et de porcis ipsius propriis nullam exactionem nos et nostri successores ricipere debent, videlicet de faginatione. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum in Sambor feria sexta infra octauas visitationis gloriosissimae virginis Mariae anno incarnationis dominicae millesimo quingentesimo vigesimo octauo, praesentibus tunc existentibus generosis nobilibus Paulo Radeczki vicecapitaneo nostro samborien., Stanislao Zaba factore nostri ozimnen., Paulo Breski de Korczbok, de Kropus etc. Martino Zaranowski, Iwan Bielenski etc. caeterisque plurimis fide dignis circa praemissa.

cuius quidem poponis supplicationibus permotae, praefatas literas[1]) in omnibus earum punctis, clausulis et conditionibus, quantum in nobis est, confirmandas duximus et confirmamus praesentibus literis nostris, decernentes eas robur debitae firmitatis in omnibus contentis ius habere debere. In cuius rei testimonium sigillum nostrum est praesentibus subappensum. Datum Warschauiae vigesima augusti anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio. Bona regina sgtt.

secundae vero literae eiusmodi tenoris erant:

Bona Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis et singulis, quomodo cum auctae sunt areae decem ex agris antiquae extirpationis in villa nostra Holowieczko — in fluuio Wielki pothok versus fluuium Lomna in capitaneatu nostro Samboriensi sita, ne tandem in posterum id in dubium vocaretur a Hendeu., quod auctio arearum in agris antiquis villae praefatae facta est, incolas omnes in areis eiusmodi omnes decem residentes ad sinagogam antiquam rittus rutenici in eadem villa Holowieczko, ex antiquo fundatam, pertinere censuimus, omnesque incolas in areis ipsis ad sinagogam prefatam antiquam adiungimus pertinereque volumus. Quocirca generoso Petro Boratinski castellano praemisliensi et capitaneo nostro samboriensi et aliis capitaneis pro tempore exinstentibus, quibus interest et in futurum interesse poterit, maudamus, quattenus incolis rittus rutenici ex huiusmodi areis auctis de prouentibus, qui ad sinagogam ex antiquo pertinent, poponi circa sinagogam villae praedictae Holowieczko pro nunc existenti aliisque pro tempore existentibus respondere iubeant literasque nostras praesentes exequantur, pro gratia nostra facturi. In cuius rei testimo-

[1]) В оригіналї помилкою: nras.

nium sigillum nostrum praesentibus est subimpressum. Datum Warschouiae feria secunda ipso die festi trium regum anno Domini millesimo quingentessimo quinquagessimo sexto.

nos itaque Sigismudus Augustus rex prefatus supplicationi eiusmodi consiliariorum nostrorum benigne annuentes literas utrasque pro insertas autoritate nostra regia in omnibus punctis, clausulis, conditionibus et articulis approbamus, ratificamus et confirmamus praesentibus vimque et robur debitae firmitatis obtinere debere decernimus — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subappensum. Datum in Crasnysthaw feria quinta in crastino s. Margarethae anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo. Regni nostri vigesimo nono. Relatio magnifici Ioannis de Oczieschino r. Poloniae cancellarii, crac. generalis ac oszwieczimen., zathorien., sandecen., olstinenque capitanei et succamerarii. crac. Ioannes Oczieski r. Poloniae cancellarius. (*л. 340 v. — 2*).

VII.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує дозвіл самбірського старости на заснованнє другої церкви в с. Головецькім. 13 червня 1561.

Poponatus villa Holowieczkie.

Sigismundus Augustus, dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod cum magnificus olim Ioannes de Mieliecz, pallatinus Podoliae, regni nostri supremus marsalcus ac samboriensis grodecensisque etc. capitaneus, volens facere conditionem meliorem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis dedisset et concessisset facultatem prouido Steczkoni sculteto in villa nostra Holowieczko, in eadem praefectura sita, alteram ecclesiam rittus graeci in eadem villa Holowieczkie, idque propter frequentiam incollarum eiusdem villae extruendi, ad eamque ecclesiam unum laneum agri in cruda radice extirpandi, extirpatumque per ipsum Steczkonem et eius successores una cum ecclesia praedicta obtinendi, nunc vero cum supplicatum nobis esset nomine prenominati Steczkonis, ut concessionem eiusmodi ratam et gratam habere eam auctoritate nostra Regia approbare et confirmare dignaremur, nos animaduertentes concessionem praedictam ex necessitate factam et institutam esse, ipsam ratam et gratam habere eamque auctoritate nostra regia approbandam et confirmandam duximus, uti approbamus et confirmamus praesentibus, ita tamen, ut id fiat sine damno et praeiudicio aliorum bonorum nostrorum et villarum circumcirca iacentium et tum et zupparum nostrarum in eadem profectura existentium, ipse quoque Steczko ratione ecclesiae et lanei agri

praedicti dationes et contributiones omnes iuxta morem et consuetudinem aliorum poponum, in eadem profectura existentium, nobis et successoribus nostris dare et pendere teneantur et sint astricti, iuribus etiam nostris regalibus ibidem per omnia semper manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Wilnae feria sexta post octauas festi sacratissimi corporis Christi proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo primo, regni vero nostri trigesimo secundo. Relatio reverendi in Christo patris domini Philippi Padniewszki episcopi crac. et r. Poloniae vicecancellarii. Philippus Padniewsky episcopus es vicecancellarius (*л. 342*).

VIII.

Тершів.

Староста Станїслав Одровонж в формі продажі надає парафію в с. Тершові Стефану попу і його потомкам, в сумі 20 золотих, з увільненнєм від ріжних повинностей. 12 падолиста 1528 р.

Super poponatum in ibidem.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Stanislaus Odrowąsz de Sprowa capitaneus samboriensis et in Jaroslaw et Zynkow haeres etc. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis praesentibus et futuris, praesentium noticiam habituris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Stepan poponis de villa tenutae nostrae Terszow, quibus se omnibus commendatum redidit, tum etiam ad intercessionem certorum proborum hominum et officialium nostrorum, pro ipso Stepan popone ad nos factam, eidem vendidimus et per praesentes vendimus perpetue et in aeuum et eius legittimis successoribus unam integram aream, quae ex antiquo spectat pro ecclesia seu synagoga in Therszow, pro viginti florenis pecc. communis et numeri polonicis. Et iam eidem Stepan poponi hanc gratiam nostram impartimur per praesentes literas nostras, quod ipse Stepan, quamdiu vixerit, ab administratione ecclesiae seu synagogae in Terszow authoritate nostra aut successorum nostrorum ammouere non debet, quin imo ipso Stepan e uiuis excedente, concedimus praesentibus, ut filii ac nepotes et pronepotes eorumque legittimi successores, si fuerunt praesbiteri et ad hoc idonei, ecclesiam illam in Terszow successiue habeant et possideant cum pleno regimine tam in spiritualibus quam in temporalibus. Quia vero spiritualia non subsistunt sine temporalibus, ideo conseruamus praedictum Stepan poponem in Terszow et suos legittimos successores circa eandem integram

aream, ad eandem ecclesiam in Terszow ex antiquo pertinentem et spectantem. Et post mortem ipsius Stepan poponis et ipsius successorum nullas res alias odumarsczizny nos aut nostri successores recipere debent. Similiter et pro expeditione bellica non tenebuntur dare bouem pro curru, neque de faginatione porc(um) aut aliquam donationem, nec post filios aut filias dationem dictam kunicze tenebuntur nobis aut nostris successoribus dare. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subimpressum. Datum in Sambor feria quinta in crastino festi Martini episcopi anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo octauo, praesentibus pro tunc generosis ac nobilibus Joanne Jablonski vicecapitaneo nostro samboriensi, Paulo Brzeski, Adam Kozbok et aliis quamplurimis fide dignis circa praemissa testibus (*л. 436 v.*).

IX.

Староста Станїслав Одровонж надає (в формі продажі) парохію в с. Тершові сьвящ. Григорію й його потомкам, в сумі 12 кіп, з увільненнєм від ріжних повинностей. 11 вересня 1531 р.

E. Habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Gregorii alias Hrehorii poponis in villa tenutae Waniowicze, eidem vendidimus unam integram aream, quae spectat ex antiquo pro eadem ecclesia seu synagoga in Waniovicze pro 12 marcis; quin imo ipso Hrehorio e viuis excedente concedimus, ut filii ac nepotes et pronepotes eorumque legittimi successores, si fuerint praezbiteri et ad hoc idonei, ecclesiam illam in Waniowicze successiue habeant et possideant cum pleno regimine tam in spiritualibus quam in secularibus siue temporalibus. Quia vero spiritualia non subsistunt sine temporalibus, ideo conseruamus praedictum Hrechorium poponem in Waniowicze et suos legittimos successores circa eandem aream integram, neque post mortem ipsorum aliquas res alias odumarsczizny wulgariter nuncupatas nos et nostri successores recipere debent, sic et pro expeditione bellica bouem pro curru non tenebuntur dare, neque etiam faginare[1]) porcos, aut aliquam donationem, nec post filias filiosque dationem dictam kunicza tenebuntur nobis aut nostris successoribus dare.

Грамоту сю потвердив для religiosi Mathiej alias Mathviej poponis ritus graeci in Tarnowcze кор. Жиґимонт Авґуст, 10 сїчня 1562 р. (*л. 439 v.*).

[1]) В оригіналї хибно: saginare.

X.

Торчиновичі.

Староста Станїслав Одровонж потверджує на парафії с. Торчинович Степана попа, записуючи йому в формі продажі суму 26 зл. і звільняючи від ріжних повинностей. 13 падолиста 1528 р.

E. Poponem Stepan circa synagogam in villa Tharczynovicze conseruamus, quamdiu in humanis aget, post mortem vero praedicti Stepan de Tharczynovicze unum ex filiis suis aut propinquioribus, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici, ibidem in Tarczinovicze ad eandem synagogam nos aut nostri successores suscipere debent. Pro qua quidem synagoga ipsi Stepan poponi vendidimus unam integram aream, quam ipse nunc tenet et utifruitur, pro 26 florenis. Qui quidem pop Stepan et eius successores post mortem nullas res tenebuntur nobis et nostris successoribus dare, nec post filias suas dationem dictam kunicze, similiter et bouem pro expeditione bellica, nec et de faginatione alias z zeru ullam dationem tenebuntur dare, libereque poterunt pascere sues et porcos proprios in syluis omnibus tenutae nostrae Tarczynovicze samboriensis absque vlla datione.

Грамоту сю потвердив для Мартина, olim Stephani, сьвященника с. Тарчиновець, кор. Жиґимонт Авґуст, забезпечаючи йому сю парафію до віку його, 13 лютого 1563 р. (*л. 441 v.*).

XI.

Висоцько Нижнє.

Староста Станїслав Одровонж потверджує ігумена Костя Киріака на парафії с. Висоцька Нижнього, з правом передачі сину і внуку, і увільняє його від ріжних побічних оплат. 15 вересня 1530 р.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує сю грамоту. 21 липня 1564 р.

Poponatus Wiszoczkie Nizne.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris ad quos pertinet universis, exhibitas esse coram nobis literas conseruationis religiosi Kosth Kiriak eiusque posterorum circa sinagogam in villa Wyszoczkie Nizne omnibusque ad eam pertinen., per magnificum olim Stanislaum Odrowąsz factae, supplicatumque nobis esse, ut easdem literas authoritate nostra regia confirmare et approbare dignaremur, quarum quidem literarum tenor est qui sequitur talis:

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Stanislaus Odrowąsch de Sprowa, in Jaroslaw et Zynkow haeres, capita-

neus samboriensis. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, praesentibus et futuris, praesentium noticiam habituris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Kosth Kiriak, quondam existentis humion in monasterio mukaczouiensi, quibus se omnibus, tum ad intercessionem certorum amicorum nostrorum, pro ipso Kosth Kiriak ad nos factam, ipsum religiosum Kosth et filium eius Stheczkonem, de terra Vngariae et villa Dambrowka, circa synagogam in villa tenutae nostro Wyszoczkie Nizne conseruamus et conseruare volumus, quamdiu ipse Kosth Kiriak et filius eius dictus Steczko in humanis aget, post mortem vero praedicti Kosth Kiriak et filii ipsius Steczkonis unum ex filiis eius praedicti Steczkonis aut propinquioribus eiusdem, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici, ibidem in Wyszoczkie Nizne ad eandem sinagogam nos aut nostri successores suscipere debent. Pro qua quidem synagoga nos pro quadraginta florenis peccuniarum monetae et numeri polonicalium, quemlibet in florenum per triginta grossos computando, pro praedicta sinagoga unam integram aream perpetuae et in aeuum, quae area ex antiquo pertinebat ad eandem sinagogam, quas tenuit, et cum campis circa eandem iacentibus a via usque ad montem, sic longis et latis campis, sicut una Iutrzyna, et cum prato dicto Pozwala, alias ad Dzielnicze usque ad fluuium Strei, sic late et longe sicut ex antiquo continentur, dictum pratum alias od cziesznіny priorem a villa Wyszoczkie Nizne usque ad aliam cziesznіny et blonie. Qui quidem Steczko et eius successores post mortem nullas res tenebuntur nobis et successoribus nostris dare, nec post filias suas dationem dictas kunicze, similiter et bouem pro expeditione bellica, ac aliam de agnis nullam dationem, ac etiam de faginatione alias z zeru nullam dationem tenebuntur etiam dare, sed libere poterit, suique successores pascere agnos, sues et porcos, tantum proprios, in syluis omnibus tenutae nostrae samboriensis absque vlla datione. Solum idem Steczko et eius posteritas singulis annis de eadem sinagoga dationem nobis et nostris successoribus tenebibur dare mediam sexagenam more caeterorum poponum. Praedictus etiam Steczko et eius posteritas potens erit cuique idoneo poponi vendere praedictam emptionem, pro eadem summa, aut permuttare vel impignorare et ad usus suos beneplacitos conuertere, nostro tamen speciali consensu ad id praehabito. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum in Sambor feria quinta proxima ante festum nativitatis Domini nostri saluatoris anno ab incarnatione eiusdem millesimo quingentesimo tricesimo.

Nos itaque Sigismundus Augustus praenominatus rex, annuentes suppicationibus, apud nos ea in parte interpositis, praedictas literas, hic, ut praemissum est, superius de verbo ad verbum insertas, ratas et gratas habentes, in omnibus earum punctis, clausulis, conditionibus confirmandas, rattificandas et approbandas duximus, prout confirmamus, rattificamus et approbamus praesentibus literis nostris, decernentes omnia et singula, quatenus in earum possessione et usufructu praedictus Kosth Kiriak, aut eius successores fuerint, robur debitae et perpetuae firmitatis obtinere — harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio literarum. Datum Parczouiae in conuentione generali regni pridie s. Mariae Magdalenae anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, regni vero nostri trigesimo quinto. Relatio magnifici Valentini Dembienski regni Poloniae cancellarii, luhobomlienque (sic) capitanei. Valentinus Dembienski, regni Poloniae cancellarius sgtt. (*л. 409*).

XII.

Ясїнка.

Староста Станїслав Одровонж надає в формі продажі лан ґрунту на церкву в с. Ясїнцї, забезпечаючи довічне володїннє парафією сьвященнику Ваську. 23 червня 1534 р.

Poponatus villae Iaszienka.

Nos Stanislaus Odrowąsz de Sprowa in Jaroslaw et Zynkow etc. haeres, castellanus leopoliensis et caepitaneus samboriensis.

Significamus tenore praesentium uniuersis et singulis quibus expedit, praesentium noticiam habituris, tam praesenbitus, quam futuris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis discreti Vaskonis de Lasthowki, poponis villa tenutae nostrae capitaneatus Samboriensis, quibus se nobis reddidit comendatum, tum etiam ad intercessionem nonnullorum amicorum nostrorum, pro ipso Vaskone ad nos factam, eidem Vaskoni pop vendidimus et per praesentes vendimus ad tempora vitae ipsius duntaxat et non ultra unam aream integram alias dworzyscze zupelne, nunc nouiter emensuratam, in bonis Iaszionka sittam, cum agris, pratis, hortis, prout praedicta area in suis metis est distincta et limitata, et hoc pro ecclesia siue synagoga rittus ruthenici, ibidem in Iaszionka consistente, nouiter erectae et constructae, et hoc pro decem marc. peccuniarum communium polonicalium in quam libet marcam quadraginta octo computando, per ipsum Vaskonem poponem praedicta bona — aream, agros, prata, ortos, ad dicta synagogam in Jaszionka pertinentia tenenda,

habenda, possidenda, utifruenda, vendenda, commuttanda et ad usus suos benaplacitos, quo sibi melius et utilius videbitur, conuertendas, requisito tamen super hoc speciali nostro consensu et admissione nostra et successorum nostrorum, quod sibi denegare non debemus neque nostri successores denegare debebunt. Et eidem Vaskoni cum nostris legittimis successoribus promittimus, quod post mortem ipsius eius filium legittimum, si ipsum habuerit, vel aliquem ex proximioribus ipsius, dummodo ad id idoneus fuerit inventus nobisque et nostris successoribus placebit, eum a fruitione et possessione synagogae predictae, et areae et bonis praedictis in Jassionka consistentibus non remouebimus, et nostri successores non debebunt. Praefatus etiam Wasko cum suis posteris de iure et tali consuetudine eisdem bonis utifruetur et possidebit et de illis censum dabit et alia onera nobis et nostris successoribus adimplebit, quemadmodum et alii popones nobis quotanius pendere et soluere de antiqua consuetudine tenentur et sunt obligati, alias iuribus nostris et successorum nostrorum in toto manentibus saluis. In cuius rei euidentius testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Actum et datum in Sambor feria tertia in vigilia nativitatis sancti Ioannis Baptistae praecursoris Domini nostri Jesu Christi anno Domini millesimo quingentesimo trycesimo quarto. (*л. 399 v.*).

XIII.

Лімна.

Самбірський староста Станіслав Одровонж надає в формі продажі поповичу Івашку Дяку дворище в с. Лімні на церкву, забезпечаючи парафію йому і його сину до віку. 1 жовтня 1534.

Селяне з Ломни Іван Бучко з синами відступають на церкву своє поле. 7 мая 1550.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує сї документи й забезпечає священнику Олексію й його сину доживотне володїннє парафією в с. Лімні. 29 жовтня 1558 р.

Poponatus villae Lomna.

Sigismudus Augustus Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, exhibuisse coram nobis certos consiliarios nostros nomine religiosi Alexii, sinagogae in villa nostra Lomna capitaneatus Samboriensis sitae poponis, binas literas infrascriptas, alteras pargameneas, titulo et sigillo subappenso olim Stanislai Odrowąsz samboriensis capitanei communitas, alteras vero papireas, certum rescriptum, ex actis castrensibus samboriensibus descriptum in se continentes, quarum utraque

poponi et sinagogae villae nostrae Lomna praedictae seruiebant, sanas, saluas et integras nullique vicio aut suspicioni obnoxias, supplicasseque, ut eiusmodi utrasque literas et omnia earum contenta authoritate nostra regia approbare, rattificare et confirmare dignaremur. Primarum autem literarum is tenor fuerat:

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Stanislaus Odrowąsz de Sprowa, in Zinkow et Iaroslaw haeres, nec non castellanus et capitaneus leopoliensis, samboriensisque. Significamus tenore praesentium notitiam habituris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Iwasko Diiak, popowicz de Holowieczko, in terra Premisliensi, et districtu Samboriensi, tenutae nostrae existentis, quibus se omnibus commendatum reddidit, tum etiam ad intercessionem certorum dominorum et amicorum nostrorum pro ipso Iwaskone Diiak ad nos factam, eysdem et ipsius legittimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus vnam integram aream ad ecclesiam in villa dicta Lomna, pro decem marcis peccuniae monete et numeri polonicalis in regno communiter curentis cum omnibus ad dictam aream attinentiis, prouentibus ac proprietatibus, post mortem vero Iwaskonis unum ex filiis ipsius, qui valens et idoneus ad sacerdotium rittus rutenici repertus fuerit, ipsum nos ad eandem ecclesiam in dicta villa suscipiemus et nostri successores suscipient. De qua quidem ecclesia ipse praenominatus Diiak et eius legittimi successores singulis annis nobis et successoribus nostris per unum flor. pecc. soluere et dare debet, tenebitur ac tenebuntur. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in curia samborien. feria quinta post festum s. Michaelis archangeli proxima anno ab incarnatione Domini millesimo quingentesimo trecesimo quarto:

Secundarum vero literarum ea fuit series verborum.

Venientes personaliter ad iuditium castrense samboriense laboriosi Iaczko dictus Buczko una cum Iwan, Hriczko filiis suis propriis de villa Lomna, subditi sac. reg. mt., nec compulsi nec coacti, neque aliquo errore deuio seducti, sani mente et corpore existentes, publice et per expressum recognouerunt, quia agrum suum proprium als laz iacentem in campis dictis Desczane sub monte dicto Rozlucz religioso Olexae poponi ad sinagogam sancti Ioannis Baptistae als swietego Iana ad villam Lomna dederunt, donauerunt, assignauerunt et adscripserunt, prout dant, donant perpetuae et in aeuum irreuocabibiliterque ita late longe circumferentialiterque, prout soli tenebant, habebant et possidebant, nil sibi et suis successoribus reseruantes. Et iam sibi ex nunc praefati Iaczko, Iwan, Chriczko praefato Olexae poponi dederunt

et dant effectualem possessionem in praedictum agrum et dant, eorumque successores tenebuntur praefatum poponem et eius successores ab omni impetitione iuridica et quibusuis iuribus tueri, defendere, euincere et eliberare totiens, quotiens sibi aut eius successoribus opus fuerit, super quod memoriale positum est, quod iudicium recepit. Acta sunt haec in curia samboriensi in conuentu vernali feria quarta in vigilia sancti Stanislai anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo. Ex actis castrentibus samboriensibus extractum. Petrus Radeczki n. sgt.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi eiusmodi benigne annuentes, literas utrasque perinsertas, in quantum usus earum retinetur, in omnibus punctis, clausulis, conditionibus et articulis approbamus, rattificamus et confirmamus arthoritate nostra regia, decernentes easdem vim et robur debitae firmitatis obtinere debere, ita tamen vt hac confirmatio nostra eiusmodi literarum iuribus nostris in nullo deroget, quae nobis salua reseruamus. In super volentes gratiam nostram in prefatum Alexium poponem rittus graeci testari, non solum ipsum verum etiam Paulum ipsius filium, quoad uterque eorum vixerit, non amouebimus in poponatu circaque sinagogam villae nostrae Lomna conseruaturos nos verbo nostro regio cum serenissimis successoribus nostris pollicemur ad extremum vsque vtriusque vitae eorum terminum, a qua et pertinentiis eius tam Alexium praefatum quam Paulum filium ipsius, quoad usque eorum vixerit, non amouebimus, verum ipsum Alexium et filium eius praedictum in usufructu ac possessione pacifica eiusdem sinagogae et omnium ipsius attinentium et pertinentium manutenebimus, tuemur et defendemus, serenissimique successores nostri conseruabunt et defendent, ad extrema usque tam patris quam filii praedictorum tempora, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subapensum. Datum Warschouiae sabbato ante festum omnium sanctorum proximo anno Domini millesimo quingentesimo quiquagesimo octauo, regni uero nostri vigesimo nono. Ioannes Oczieski r. P. cancellarius sgt. (*л. 332 v. — 334*).

XIV.

Розлуч.

Староста Станїслав Одровонж надав в формі продажі лан ґрунту на церкву в с. Борисовій Волї, в суммі 10 кіп, на два доживотя. 22 жовтня 1534.

Poponatus villae Rozlucz.

E. Nos habentes gertatiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Lazur poponis de villa dicta Boryszowa wolia, unam integram aream alias dworzyscze ad ecclesiam tituli Nativitatis Mariae virginis in villa Boryszowa wolia pro 10 marcis ad extremum diem

vitae ipsius; post mortem vero ipsius Lazor poponis unum ex filiis eiusdem, qui valens et idoneus ad sacerdotium rittus rutenici repertus fuerit, ipsum nos ad eandem ecclessiam in Boryszowa wolia suscipiemus et nostri successores suscipient. De qua ecclesia Lazur pop cum sua posteritate singulis annis per unum florenum peccuniae dare tenebuntur. (*л. 372 v.*).

XV.

Мокрани.

Староста Станїслав Одровонж надає в формі продажі лан ґрунту в с. Мокранах сьвященнику Яцку, в сумі 10 зл., забезпечаючи йому парафію на два доживотя і звільняючи від ріжних повинностей. 10 сїчня 1533 р.

E. Nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Iaczkonis de Iakubowa wolia villa poponis filio, nunc vero existentis pop in villa tenutae nostra Mokrzany, eidem vendidimus et eius legittimis successoribus unam integram aream alias dworzyscze in eadem villa Mokrzany pro eadem seu synagoga in Mokrzany pro 10 florenis. Eidemque Iaczkoni poponi impartimur, quod ipse pop Iaczko, quamdiu vixerit, ab administratione ecclesiae seu synagogae in Mokrzany ammoveri non debebit, quinimo ipse Iaczko e uiuis excedente concedimus, ut unus ex filiis suis aut propinquioribus, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici ibidem in Mokrzany, ad eandem ecclesiam nos et successores nostri suscipere debent. Post mortem vero ipsius Iaczko poponis et ipsius successorum nullas res recipere debemus, nec et nostri successores recipere debent, sic et de ipsius poponis et successoribus eius propriis porcis et suibus de faginatione, alias z zeru, nullam dationem seu exactionem recipere debemus, nec nostri successores recipere debent.

Грамоту сю потвердила кор. Бона для тогож Яцка 1545 р. (*л. 424 v.*).

XVI.

Плоськe.

Кор. Бона надає парафію в новозаснованім селї Плоскім Матвію і записує на нїй 10 гривен. 15 жовтня 1546 р.

Кор. Жиґмонт Авґуст потверджує сю грамоту. 4 липня 1558 р.

Poponatus villae Ploskie.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interst universis, harum noticiam habituris, exhibitas nobis esse literas serenissimae olim parentis nostrae dominae Bonae, reginae Poloniae, in pargameno scriptas ac sigillo ac subscriptione eiusdem munitas, sanas, saluas et integras nullaque ex parte suspectas, institutionem certi poponis in sinagoga rittus rutenici et inscriptionem areae ad eandem in certa summa peccuniae in villa Ploskie dicta in se continentes, supplicatumque nobis, ut eas authoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, quarum tenor est iste:

Bona Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, harum noticiam habituris, quia nos volentes subditis nostris rittus rutenici in villa nostra Ploskie nouiter locata de popone rittus eiusdem prouidere, eisdem nostris subditis villae praedictae in poponem discretum Matiam circa sinagogam in eadem villa constituendum duximus. Cui quidem poponi pro huiusmodi poponatu totam et integram aream cum omnibus attinentiis ad poponatum legittime spectantibus in decem marcis peccuniae inscribimus, ita tamen quia ipse pop eandem aream cum omni iure et libertate in pecc. praefata tenebit et possidebit beneplacitum nostrum, prout et alii popones eiusdem capitaneatus nostri soluere tenen. Quamquidem aream una cum poponatu idem Mathias in decem marcis peccuniae tenebit et possidebit ad beneplacitum nostrum[1]). In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Crac. ipso die sanctae Heduigis anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto. Bona regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus literas hic insertas ratas et gratas habentes, eas in omnibus earum punctis clausulis, articulis et conditionibus approbamus, rattificamus et confirmamus literis hisce nostris, decernentes eas et omnia in eis contenta robur debitum, quatenus in usu et possessione earum hucusque, obtinere debere. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in Crasnisthaw die quarta mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni nosti vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris Ioannis Przerembski nominati episcopi chelmensis et regni Poloniae vicecancellarii. Ioannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius sgtt. (*л. 357*).

---

[1]) Тут дещо повторено, а дещо упущено (про обовязок сьвященика платити податок пор. ч. 17).

XVII.

Мшанець.

Кор. Бона надає парохію в с. Мшанці Івану, з записею 10 гривен. 15 жовтня 1546 р.

E. Nos de certa scientia et gratia nostra, in villa nostra Mszaniecz et popone rittus rutenici prouidere nostris subditis villae praedictae cupientes poponem discretum Iwan circa sinagogam in eadem villa existentem constituendum duximus, cui quidem poponi ad poponatum totam et integram aream cum omnibus attinentiis ad poponatum legittime spectantibus in decem marcis pecc. inscribimus, de qua quidem area dationes, census et tributa quotannis nobis soluere tenebitur prout et alii popones eiusdem nostri capitaneatus soluere tenentur. Quam quidem aream una cum poponatu idem Iwan in eisdem 10 marcis peccuniae tenebit ad beneplacitum nostrum.

Грамоту сю потвердив кор. Жиґимонт Авґуст 4 липня 1558 р. (*л. 343 v.*).

XVIII.

Ісаї.

Кор. Бона надає до церкви с. Ісаїв дворище і записує на нім 10 гривен. 10 лютого 1552 р.

Poponatus villae Iszaie.

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, quia nos supplicationibus Fedinae poponis de villa nostra Iszaie tenutae nostrae samboriensis, tum petitis apud nos quorundam pro ipso factis aclinatae, dedimus et donauimus eidem aream unam alias dworziscze pro poponatu et ecclesia sua praedicta, quam hactenus nullam habuit, pro commoditate villae praefatae, ut moris est in eo istic districtu Samboriensi, sibi emensurandam, quam quidem aream una cum poponatu ipse popo ad vitam suam habebit et possidebit cum omnibus utilitatibus quomodocunque ad ipsum poponatum ex antiquo pertinentibus. Praeterea inscribimus ex speciali gratia nostra eidem poponi in poponatu isto id. marcas decem monetae et numeri regni huius, ita quod mortuo ipso quicunque alter praeter successoros suos legittimos, si hi idonei ad officium hoc non fuerint, poponatum istum habere voluerit, tum prius ipsa decem marcas reponere tenebitur successoribus suis secundum consuetudinem aliorum poponum districtus Samboriensis, iuribus autem etiam et prouentibus omnibus

nostris consuetis semper saluis permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Warschouiae decima februarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo. Bona regina sctt. (*л. 417 v.*).

XIX.

Недїльна.

Кор. Бона записує сьвящ. Демковичу 16 зл. на парафії в с. Недїльній. 1 мая 1552 р.

Poponatus villae Niedzielna.

E. Habentes commendatam probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam religiosi Demkowicz poponis in villa nostra, praedictum poponatum dedimus, inscribentes illi in poponatu ipso 16 ff. peccuniarum monetae et numeri polonici dantesque, quantum in nobis est, quamdiu probe et honeste se gesserit ac idoneus fuerit, omnimodam facultatem poponatum praedictum administrandi et fructus omnes et prouentus ad eandem ecclesiam et eius popones antiquitus quomodolibet pertinentes pro se tollendi et percipiendi ac in usus suos beneplacitos conuertendi iuxta debitum et consuetudinem ex antiquo seruari solitam, saluis nihilominus remanentibus tributis, censibus et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis.

Грамоту сю потвердив кор. Жиґимонт Авґуст 1 серпня 1558 р. (*л. 445*).

XX.

Михновець.

Кор. Бона потверджує предачу парафії в с. Михновій від сьвящ. Олекси його зятю сьвящ. Демяну Мардзовичу. 6 жовтня 1552 р.

Poponatus villae Michnowiecz.

Bona Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, harum noticiam habituris, exposuisse coram nobis religiosum Demian Mardzowiecz poponem in villa nostra Michnowa tenutae samboriensis, resignatum sibi esse poponatum eundem a socero suo religioso Oleskone, quem is vigore literarum magnifici olim Stanislai Odrowąz tenutarii samborien. obtinebat, quas quidem literas ipse idem popo Demian nobis exhibuit in fidem cessionis huiusmodi per socerum sibi factae supplicauitque nobis dictus popo, ut cessionem eiusmodi

ratam haberemus. Cuius nos suplicationibus ac aliorum nonnullorum pro ipso factis annuentes, hanc ipsam cessionem approbamus et in eo ipso poponatu praedictum Demian poponem ad vitae suae extrema tempora, in quantum fuerit bonus et idoneus, relinquimus et conseruamus, cum omnibus eiusdem poponatus fructibus et prouentibus, ad eandem sinagogam et eius popones ex antiquo quomodolibet pertinentibus, saluis nihilominus etiam tributis, censibus et aliis iuribus nostris nobis aliorum more poponum eiusdem districtus pendi solitis remanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Warschouiae die sexta mensis octobris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo. Bona regina sgtt. (*л. 347*).

XXI.

Хащів.

Кор. Жиґимонт Авґуст позволяє збудувати руську церкву в новім селї Ломницькій Волї (Хащові) і парафію, за рекомендацією епископа, надає Лазару дяку, до його віку, позволяючи йому розробити лан ґрунту. 25 лютого 1553 р.

Poponatus villae Chasczow.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, quia nos motu et affectu nostro singulari, quem in augendo cultu diuino ubique in bonis nostris gerimus, consensimus extruere in villa nostra Lomniczka wolia noua in districtu et tenuta nostra Samboriensi ecclesiam rutenicam ad laudem omnipotentis Dei et pro administrandis sacris illic populo rittus istius rutenici iam congregato discreto Lazaro diiako, in graeca hac fide et religione erudito, cui ad supplicationem et comendationem idoneitatis suae reverendi in Christo patris Antoni Radzilowski wladicae praemisliensis et samboriensis apud nos pro eodem factam, dedimus et concessimus poponatum in eadem villa circa ecclesiam ipsam per eum extruendum. Cui ecclesiae donamus et ascribimus laneum agri, per eundem Lazarum sibi extirpandum ac per capitaneum nostrum samboriensem mensurandum secundum aliorum poponum eiusdem districtus Samborien. consuetudinem in similibus obseruatam. Quem quidem poponatum una cum laneo agri eiusmodi, ut praemissum est, dictus Lazarus ad vitam suam tenebit, possidebit, ac successores sui legittimi tenebunt, habebunt et possidebunt, si ad hoc munus ecclesiasticum idonei fuerint, cum perceptione omnium et singulorum prouentuum et obuentionum more

aliorum poponatum eiusdem districtus Samboriensis, — iuribus autem et obuentionibus etiam nostris secundum alios poponatus in eodem etiam saluis remanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum est praesentibus subappensum. Datum Cracouiae sabatto post festum s. Matthei apostoli et evangelistae proxima anno Domini millessimo quingetesimo quinquagesimo tertio, regni nostri vigesimo quarto. Relatio magnifici Ioannis de Oczieszczino r. P. cancellarii, succamerarii burgrabiique crac., sandecen. ac olstinen. capitanei. Joannes Oczieski r. Poloniae cancellarius sct. (*л. 336*).

XXII.

Ільник.

Кор. Бона забезпечає сьвященнику с. Ільника Лазору парафію до віку й записує на нїм 10 грив. для його спадчиків. 20 серпня 1553 р.

E. Supplicationibus quorundam pro Lazaro popone de villa nostra Ilnik districtus Samboriensis annuentes, eundem Lazarum in ipso suo poponatu, quem iam a multis annis possidet, ad vitae suae tempora relinquimus et in eo ipso poponatu eidem Lazaro decem marc. pecc. inscribimus, ita quod morte sua subsecuta ille, qui poponatum ipsum habere voluerit, prius successoribus suis praefatas decem marc. reponat (*л. 386 v.*).

XXIII.

Ясениця.

Кор. Бона потверджує на парафії с. Ясениці сьвящ. Бориса і записує йому на нїй 16 зл. 9 жовтня 1553 р.

E. Nos habentes commendatam probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam religiosi Borysz poponis in villa nostra Iaszienicza, eydem Borysz poponi poponatum in Iaszienicza cum area et agro pro eodem poponatu spectantibus, illi emensurandis, damus inscribentes illi in ipsa area et agro 16 fl. dantesque illi, donec probe et honeste se gesserit idoneusque fuerit, omnimodam facultatem praedictum poponatum, quantum in nobis est, administrandi fructusque omnes et prouentus ad eandem synagogam et eius popones quomodolibet ex antiquo pertinentes pro se percipiendi iuxta consuetudinem in talibus observari solitam, saluis nihilominus remanentibus tributis, censibus et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis (*л. 442 v.*).

XXIV.

Нанчівка.

Кор. Бона поручає Ілї Нанчулу засновати нове село Нанчулів і надає йому в нім війтівство. 10 жовтня 1553 р.

Кор. Жиґмунт Авґуст потверджує сю грамоту на проханнє братів Федора, Прокопа й Ілї з с. Нанчулової волї та позваляє поставити в нім церкву, а парафію надає найбільш до того здатному з братів. 4 липня 1558 р.

Scultetia cum poponatu villae Nanczulowa wolia.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus literis hisce nostris quorum interest universis et singulis, praesentibus et futuris, harum noticiam habituris, exhibitas nobis esse literas pargameneas per honestum Fiedorum de villa nostra Nanczulowa tam ipsius quam Procopii et Iliae fratrum ipsius germanorum nomine, sub titulo et sigillo et manus subscriptione serenissimae olim dominae Bonae, reginae Poloniae, parentis nostrae charissimae, emanatas, locationem villae Nanczulow cognominandae circa fluuium Nanczul dictum nouiter locandae in capitaneatu Samboriensi et venditionem siue subscriptionem scultetiae alias kniasthwo et molendini ibidem Iliae Nanczul in se continentes, sanas, saluas et integras in nulloque suspectas, supplicatum esse, ut eas authoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, — quarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Bona, Dei gratia regina Poloniae.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, praesentibus et futuris, quia nos, cupientes bonorum nostrorum meliorem conditionem et amplificationem facere habentesque certam informationem, quod circa fiuuium Nanczulow, a graniciebus capitaneatus Praemisliensis in eodem capitaneatu Samboriensi commode villa una locari et extirpari possit, praeterea eam ipsam villam circa dictum fluuium Nanczulow et granicie capitaneatus praemisliensis de nouo locandam duximus. Sed quia non per aliud magis nisi per bonorum scultetorum diligentiam, praecipue autem in ipso cupitaneatu Samboriensi villae locari et extirpari sint solitae, proinde habentes comendatam probitatem, et industriam prouidi Iliae Nanczul, commissimus eidem et facultatem omnimodam damus praesentibus villam de nouo circa fluuium Nanczulow a graniciebus capitaneatus Praemisliensis, in loco non possessionato et vacuo, sine tamen praeiudicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium locare et homines siue colonos ad libertatem vocare, qui a censibus, libertate, datiis, laboribus et aliis oneribus gau-

debunt secundum consuetudinem iuris valachici, more aliorum incolarum, illic locari solitorum, in eodem iure valachico residentium, quo etiam iure hanc villam nouiter locandam, Nanczulow cognominandam, gaudere volumus perpetuis temboribus. Vt autem dictus Iliasz Nanczul locationi eiusmodi villae diligentius et acuratius intendat, eidem et ipsius legittimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus in eadem villa locanda Nanczulow scultetiam, alias kniasthwo pro centum flor. pecc. monete et numeri polonicalium, in quemlibet florenum per grosso[s] triginta computando, eandem summam ipsi et eius legittimis successoribus in eadem scultetia inscribentes, prout inscribimus literis nostris. Porro ut propensior et magis solicitus sit de locatione villae eiusmodi, damus eidem et ad eandem scultetiam aduingimus areas duas integras in eadem villa locanda Nanczukow, tertiam vero in solitudine ipsi emensurandam. Et de hominibus nostris eiusdem villae tertiam partem post expiratam libertatem annuatim unum arare et alterum falcastrare diem, tortasque et alias res iuxta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare et prestare annuatim tenebuntur et erunt obligati. Insuper admittimus eidem Iliae indicto fluuio Nanczulow molendinum extruere, de quo ipse et eius successores emolumenta percipient more aliorum scultetorum valachicorum — per ipsum Illias et eius legittimos successores scultetiam praedictam ac molendinum per ipsum extruendum in praenominata pecc. summa centum florenorum polonicalium cum omnibus et singulis fructibus, prouentibus et obuentionibus generaliter universis, agris pratis, campis, hortis, areis, hominum laboribus, scultetis praestare solitis, et aliis dictae scultetiae utilitatibus tenenda, habenda, possidenda, quiete et pacifice more aliorum scultetorum valachicorum usque supremum nostrum, quod nobis et nostris successoribus in eadem scultetia saluum et illesum relinquimus — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum Cracoviae decima octobris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio. Bona regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi, nomine dictorum fratrum videlicet Illiae, Fiedori et Procopii nobis factae, uti iuste, benigne annuentes, literas hic insertas et omnia in eis contenta approbamus, ratificamus et confirmamus literis hisce nostris in omnibus earum punctis, clausulis et articulis atque conditionibus, decernentes eas et omnia in eis contenta robur debitum et perpetuum obtinere debere. Damus insuper dictis Illiae, Fiedorj et Procopy fratribus potestatem tabernam in fundo villae eiusdem extruendi ac more aliorum scultetorum cum omnibus illius redditibus tenendi et possi-

denti. Adducti praeterea supplicationibus certorum consiliariorum nostrorum, pro praenominatis Illia, Chuedoro et Procopio fratribus ad nos interpositis, illis admissimus, utiquidem admittimus literis hisce nostris, extruere atque statuere ecclesiam rutenicam in eadem villa nouiter locata ac ad eandem ecclesiam adscribimus terrae incultae unum laneum agri per eosdem extirpandum, ecclesiamque eam cum agro ac omnibus ad eandem pertinentibus per unum ex eis, ad id munus magis idoneum, et successores illius una cum poponatu, in quantum ad hoc munus idonei fuerint, tenendam, habendam pacifice et quiete more aliorum poponum, in eodem capitaneatu Samboriensi consistentium, possidendam temporibus perpetuis. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum literis hisce nostris est appensum. Datum Crasznosthawi die quarta mensis iulii anno Domini millessimo quingentesimo quiquagesimo octauo, regni nostri vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Ioannis de Przerembski nominati episcopi chelmen. et regni Poloniae vicecencellarii. Ioannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius sgtt. (*л. 362 v. — 364*).

XXV.

Любогірє.

Кор. Бона поручає осадити село (Любогорчу) Олексї Ревтовичу і надає йому війтівство в нїй. 10 жовтня 1553 р.

Кор. Жиґмунт Авґуст потверджує сю грамоту і продажу сього війтівства братам Юшку і Хведору, дозволяючи їм при тім поставити в селї корчму, фолюш і церкву, і надає парафію Юшку. 4 липня 1558 р.

Кор. Жиґмонт Авґуст потверджує свою попередню грамоту. 14 марта 1568 р.

Scultetia cum poponatu villae Lubochorza.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris, quorum interest universis, tam his qui nunc sunt, quam postea futuris, exhibitas esse coram nobis pro parte honestorum Iusko et Chwedor fratrum germanorum, in villa nostra Oliexianka, in capitaneatu Samboriensi existentii, scultetorum, literas nostras in pargameno scriptas, sigillo nostro munitas, saluas atque integras, continentes in se consensum nostrum super venditionem eiusmodi scultetiae praedictis fratribus, per honestum Alexium Rewtowicz factam, et confirmationem priuilegii, per serenissimam olim dominam parentem nostram super villam praedictam ac illius scultetiam concessi, supplicatumque esse nobis nomine praefatorum

fratrum per certos consiliarios nostros, ut eas authoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, quarum quidem literarum tenor sequitur de verbo ad verbum et est talis:

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masowiae, Samogitiae etc. dominus et haeres.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, suplicatum nobis esse per certos consiliarios nostros nomine honestorum Iusko et Chwedor fratrum germanorum, ut cum hi scultetiam alias kniasthwo villae Olexianka, circa fluuium Liubochorcza in capitaneatu Samboriensi sittae, apud honestum Alexium Rewthowicz, cui locandae dictae villae potestas concessa fuerat, summa peccuniaria in eadem scultetia inscripta emissent, nos in eam ipsam venditionem consentire ac priuilegium infrascriptum, per serenissimam olim dominam parentem nostram super eandem villam ac illius scultetiam concessum, approbare, ratificare, et confirmare dignaremur, quarum tenor iste:

Bona Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum expedit universis, praesentibus et futuris, harum noticiam habituris, quia nos, cupientes bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis meliorem conditionem et amplificationem facere, habentesque certam informationem, quod iuxta fluuium Liubochorcza a graniciebus nobilium praefatorum in loco vacuo et deserto, absque tamen praeiudicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium[1]), locare, et homines siue colonos ad libertatem vocare, qua a censibus, datiis, laboribus et aliis omnibus oneribus gaudebunt secundum praescriptum et consuetudinem iuris valachici, expirata autem libertate, labores, census, datias, contributiones soluent et alia onera obibunt more consuetudinis et iuris valachici, quemadmodum caeteri incolae, illic locari solitae, in iure valachico residentes, quo iure etiam hanc villam noiuter locandam, Olexanka cognominandam, gaudere volumus perpetius temporibus. Ut autem dictus Olexa locationi eiusmodi villae diligentius et acuratius intendat, eidem et ipsius legittimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus in eadem villa Olexianka nunc locanda scultetiam, alias kniasthwo, pro quinquaginta florenis, pecc., mon. et numeri polonicalium, in quemlibet florenum triginta grossos computando, eandem summam ipsi et ipsius legittimis successoribus in eadem scultetia inscribentes, prout inscribimus praesentibus. Porro ut propensior magisque solicitus sit de locatione villae eiusmodi, damusque eidem ad eandemque scultetiam adiungimus duas areas in ipsa villa,

[1]) Тут в оригіналї пропуск.

tertiam verro in solitudine illi...[1]) eiusdem villa tertiam partem post expiratam libertatem. Ratione cuius tertiae partis dationum iste idem scultetus Olexa tenebitur nobis et nostris successoribus pro statione annuatim soluendos florenos peccuniarum polonicalium; coloni vero singilatim villae eiusdem locandae ultra onera nostra ipsi sculteto post expiratam libertatem unum arare, et alterum falcastrare diem tortasque et alias res uixta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare et praestare singulis annis tenebuntur et erunt obligati. Insuper admittimus eidem Oliexa in dicto fluuio Liubochorcza molendinum extruere. De quo ipse et eius successores scultetiam praedictam ac molendinum per ipsum extruendum in praenominata summa quinquaginta florenorum cum omnibus et singulis fructibus, prouentibus et obuentionibus generaliter universis, agris, pratis, campis, hortis, areis, hominum laboribus, scultetis praestare solitis, et aliis dictae scultetiae utilitatibus, tenendam, habendam, quieteque et pacifice possidendam, ac in usus suos beneplacitos conuertendam, nostro tamen vel successorum nostrorum ad id consensu acedente. De qua quidem scultetia ipse Oliexa et eius successores tempore bellice expeditionis tenebitur in castro nostro samboriensi seruitia obire et alia onera iuxta consuetudinem et debitum aliorum scultetorum valachicorum, iusque supremum nostrum, quod nobis et successoribus nostris in eadem scultetia saluum et illesum relinquimus — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est apensum. Datum Warssowiae decima die octobris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagessimo tertio. Bona regina.

nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus supplicationi eiusmodi, uti iuste, benigne annuentes, in venditionem praefatam consentiendum et literas suprascriptas in omnibus earum punctis, clausulis et articulis approbandas, ratificandas et confirmandas duximus, uti quidem consentimus, approbamus, ratificamus et confirmamus praesentibus literis nostris, decernentes eas et omnia in eis contenta robur debitum et perpetuum obtinere debere. Damusque insuper praedicto Iuskoni et Chwedor potestatem tabernae in fundo villae eiusdem extruendae ac more aliorum scultetorum cum omnibus illius redditibus tenendae et possidendae, nec non etiam facultatem extruendi molendinum seu molae torquatilis, alias foluscha, in qua mola lodicos, et alia id genus vestimenta rutenica parare et condensare poterint, eiusque ius possidendi cum supra nominata scultetia tantisper, donec taxatis eius impensis illi, quicquid indictum molendinum impenderit, fuerit

[1]) Верхній рядок сторони обтятий при оправі.

[2]) Тут дещо пропущено в оригіналї.

restitutum per nos vel successores nostros. Adducti preterea supplicationibus certorum consiliaiorum nostrorum, pro altero ex eis, ad hoc magis idoneo, videlicet Ioskonem, ad nos diligenter factis, admisimusque ipsi soli, uti quidem admittimus literis hisce nostris extruere atque statuere ecclesiam rutenicam in eadem villa nouiter locata ac ad eandem scultetiam adscribimus terrae incultae unum laneum, per eundem Iosko extirpandum, ecclesiamque huiusmodi cum agro ac omnibus ad eam pertinentibus per praefatum Ioskonem poponem et illius successores una cum poponatu, in eodem capitaneatu Samboriensi consistenti, perpetuo possidendum. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in Krassnysthaw quarta die mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni vero nostro vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Ioannis Przerembski, nominati episcopi chelmensis et regni Poloniae vicecancellarii. Ioannes Przezembski r. b. vicecancellarius.

itaque nos Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi, uti iuste, benigne annuentes, praeinsertas literas authoritate nostra regia approbandas, ratificandas et confirmamus praesentibus literis nostris, decernentes eas vim ut robur debitae firmitatis obtinere debere – harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum appendi iussimus. Datum Knessyni die quatuordecima mensis martii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, regni vero nostri anno trigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Myskowski, confirmati episcopi plocensis et r. P. vicecancellarii. Petrus Miskowski, confirmatus episcopus plocensis et regni Poloniae vicecancellarius. sct. *(л. 404—405 v.)*.

XXVI.

Ушне.

Кор. Бона позволяє сьвященику Луцї Телепіану поставити церкву в с. Ушнім і записує йому суму 16 зл. 16 сїчня 1554 р.

Poponatus villae Uszne.

Bona, Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium, quorum interest universis, quia nos comendatam habentes peritiam discreti Lucae filii Wassili Thelepian, admisimus eidem et admittimus praesentibus, in laudem omnipotentis Dei adaugendam ecclesiam rithus graeci in villa nostra Uszne, nunc locanda in capitaneatu nostro Samboriensi, extruere et aedicare, in qua quidem ecclesia sic aedificanda poponatum ipsi Lucae Thelepian iam ex nunc damus, in quantum ad id munus idoneus repertus fu-

erit, adiungentes et gratiose ad eandem ecclesiam dantes unam aream integram, per scultetum villae eiusdem emensurandam, inscribentesque dicto Lucae poponi in ipsa area sedecim florenos peccuniarum polonicalium, prout inscribimus praesentibus literis nostris, et hoc ut ecclesiam ipsam eo diligentius et citius extrueret. Cui quidem Lucae, quantum in nobis est, omnimodam facultatem damus poponatum superius nominatum administrandi, colonos villae eiusdem docendi et gubernandi ac cum omnibus et singulis prouentibus, utilitatibus aliisque omnibus obuentionibus poponatum ipsum more aliorum poponatum concernentibus, tenendi, habendi, possidendi, iure et consuetudine aliorum poponum rittus graeci, in talibus seruari solitis, saluis nihilominus remanentibus tributis et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus nobis pendi solitis — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum Warschouiae die sedecima ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto (*л. 404*).

XXVII.

Дністрик.

Кор. Бона позволяє сьвященику Григорію Плоскиничу (Hreor Ploskinicz) поставити церкву в новозаснованім селї Дністрику (Niestrzik locari iceptan). 16 сїчня 1554 р. (Зміст буквально той сам що в попереднїй грамотї) (*л. 366*).

XXVIII.

Лопушанка Хомина.

Кор. Бона записує на парафії в с. Лопушанцї Хоминій суму 16 зл. для сьвящ. Лазура Іванця, за рекомендацією епископа перемишльського 18 серпня 1554 р.

E. Nos ad comendationem venerabilis Antonii Radyłowski wlad. praemisliensis et nostri samboriensis, pro religioso Lazur Iwaniecz apud nos factam, eidem Lazor poponatum in villa nostra Lopuszanka in capitaneatu nostro Samboriensi damus ad beneplacitum nostrum, inscribentes illi tam in eodem poponatu, quam area, pratis, hortis, agris et aliis omnibus eundem poponatum ex antiquo concernentibus, in quorum usu persistit, 16 fl. Cui iam ex nunc, in quantum bonus et idonaeus fuerit, plenam concedimus facultatem praedictum poponatum regendi, tenendi, fructusque omnes disponendi saluis tamen reseruatis in eodem poponatu tributis, censibus et aliis iuribus

nostris, more aliorum poponum eiusdem districtus nobis pendi solitis. (*л. 444*).

XXIX.

Прислоп.

Кор. Бона записує на парафії в с. Прислопі суму 16 зл. для сьвящ. Яцка (religioso Iaczkone filio Iwani sculteti in villa nostra Przyslop), за рекомендацією епископа перемишльського. 18 серпня 1554 (Зміст документа буквально той сам, що й попереднього) (*л. 415*).

XXX.

Старий Самбір.

Кор. Бона позволяє самбірську „попу" Ігнату передати свою парафію зятю Івану Дяку і записує на нім для того Івана 16 зл. 20 сїчня 1555 р.

Кор. Жиґмонт Август потверджує сю грамоту для Івана Дяка, забезпечуючи йому парафію до віку. 20 серпня 1558 р.

Priuilegium poponatus in antiqua Sambor.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Massouiae, Samogitiae etc.

Significamus praesentibus literis quorum interest universis et singulis, exhibitas nobis esse serenissimae olim dominae Bonae, reginae Poloniae, parentis nostrae desideratissimae, literas, sigillo apenso et subscriptione eiusdem communitas et obsignatas, sanas, saluas et integras nullaque ex parte suspectas, resignationem poponatus in se continentes, supplicatumque esse nobis per certos consiliarios nostros pro parte discreti Ivan Diiak de Felstin popone, ut eas autoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, quarum tenor sequitur talis:

Bona, Dei gratia regina Poloniae, magna dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Massouiae, Samogitiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, quia cum religiosus Ichnath popo de antiqua Sambor instituisset resignare eundem poponatum suum discreto Iwan Diiak de Felstin genero suo, quia id sine speciali consensu nostro facere non potuit, suplicatum est nobis nomine illius, ut in eam ipsam resignationem consentire dignaremur. Petitioni itaque iuste annnentes, in eiusmodi resignationem, postquam facta fuerit, consentimus et poponatum praedictum in antiqua Sambor, quantum ex nobis est, praedicto Ivan Diiak de Felstin, in quantum ad id idoneus fuerit, administrandum concedimus et cum

omnibus et singulis prouentibus, fructibus, obuentionibusque generaliter universis, dictum poponatum ex antiquo quolibet concernentibus, nullis exceptis, utpote area, pratis, hortis, datiis et aliis quibuscunque tributis, tenendum, habendum, possidendum, vtifruendumque ac pro libitu suo disponendum permittimus et conferrimus praesentibus, inscribentes eidem Ivan in area ipsa et aliis ad eandem synagogam pertinentibus sedecim florenos peccuniarum polonicalium, prout inscribimus literis hisce nostris, reseruatis tamen in eodem poponatu tributis, censibus ac aliis datiis nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis et debitis, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subappensum. Datt. Warschouiae die vigessima iannuarii anno Domini millesimo quingentessimo quinquagessimo quarto.

nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus, supplicationi eorundem consiliariorum nostrorum, uti iuste, benigne annuentes, literas praeinsertas approbandas, ratificandas et confirmandas duximus, rattificamusque, approbamus, confirmamus praesentibus, decernentes eas omniaque et singula in eis contenta robur debitae et perpetuae firmitatis obtineri debere. Volentes praeterea maiorem gratiam illi exhibere, illum in praedicto poponatu ad villae eius extrema tempora praesentibus conseruamus, promittentes pro se et pro serenissimis successoribus nostris eundem Iwanum Dyiak in praedicto poponatu, quousque vixerit, conseruaturum esse. In quorum fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus et appensum. Datum in Crassnysthaw vigessima die augusti anno Domini millesimo quingentessimo quinquagessimo octavo, regni vero nostri vigessimo nono. Relatio reverendi in Christo patris Ioannis Przerembski, nomitati episcopi chelmensis et regni Poloniae vicecancellarii (*л. 320—1 v.*).

XXXI.

Грозьова.

Кор. Бона записує сьвящ. Івану в Грозьовій 16 зл. на парафії. 28 мая 1555 р.

E. Nos habentes commendatam probitatem et industriam religiosi Iwan poponis in Groziowa wolia, in capitaneatu nostro Samboriensi sita, eum ipsum poponem Iwan in administratione et usufructu poponatus in Groziowa wolia ac in omnibus ad eum ipsum poponatum ex antiquo pertinentibus, utpote area, agris, pratis, hortis et aliis obuentionibus, conseruamus hinc ad beneplacitum nostrum, inscribentes illi in area ipsa flor. 16. Tenebit itaque eundem poponatum, gubernabit et

illo utifruetur libere, saluis iuribus et aliis oneribus nostris thesauri nostro more aliorum poponum districtus Samboriensis pendi solitis. (*л. 354 v.*).

XXXII.

Сприня.

Кор. Бона надає парафію в с. Спринї Матвію, записуючи на нїм суму 10 грив. для нього. 18 грудня 1555 р.

Poponatus villae Sprinia.

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, quod nos commendatam habentes probitatem solertiamque discreti Mathiwei ad administrandum munus poponali, dedimus eidem poponatum in villa nostra nouiter locata dicta Spryńia tenendum, habendum et possidendum cum omnibus illius fructibus et obuentionibus universis ad vitam ipsius, in quantum bene et honeste in officio gubernandi suo se gesserit, et ut exemplo aliorum poponum eiusdem tenutae Samboriensis aream, prata et hortos habeat ad hunc ipsum poponatum, damus ei arream integram locaque pro pratis et hortis conuenientia, per capitaneum vero nostrum aut notarium proventuum samboriensem eidem emensuranda, more, ut diximus, aliorum poponum. Inscribimus praeterea eidem poponi in praedicto poponatu marc. decem pecc. et mon., ita quod si amotus ab isto ipso poponatu, aut eo ultro cesserit, vel mortuus fuerit, tum habiturus poponatum siue ipsi aut successoribus eius naturalibus praedictam summam peccuniarum prius reponere debebit et tenebitur, iuribus nihilominus etiam nostris saluis semper permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Warschoviae die decima octaua decembris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto. Bona regina. (*л. 432 v.*).

XXXIII.

Коблянська воля.

Кор. Бона записує на парафії с. Коблянської волї для сьвящ. Грицька 10 грив. і надає дворище. 18 грудня 1555 р.

E. Habentes comendatam probitatem dexteritatemque in administratione poponatus villae nostrae Koblanska wolia honesti Chriczkonis poponis in praefata villa nostra, eundem in eo ipso poponatu relinquen-

dum duximus ad vitae suae tempora extrema, in quantum sese honeste in eo ad extremum gesserit. Damus autem eidem poponi ad praedictum poponatum aream integram locaque apta pro pratis et hortis per eundem sibi comparandis, et per capitaneum nostrum aut notarium prouentuum nostrorum samboriensem emensurandis, secundum alios poponatus tenutae ipsius nostrae Samboriensis. Inscribimus insuper praefato Chryczkoni in eo ipso poponatu 10 marcas, ita quod si vel eo ultro alieni cesserit, priuatusne, mortuus fuerit, tum succendens in poonatum pantea successoribus suis naturalibus praefatam peccuniarum summam reponat, iuribus nihilominus etiam nostris in eodem poponatu semper saluis permanentibus. (*л. 421*).

XXXIV.

Рипяни.

Кор. Бона записує на парафії в с. Ripiany для honesti Michalko poponis 10 грив. 4 січня 1556 р. (*л. 368*). (Зміст грамоти той сам, що в попередній).

XXXV.

Коткович і.

Кор. Бона дає згоду, щоб один з синів покійного священика с. Коткович був священиком на місці батька. 4 січня 1556 р.

Poponatus villae Kothkowicze.

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema Dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, quia nos ad intercessionem generosi Petri Borathinski castellani praemisliensis ac religiosi Antonii Radzilowski wladicae praemisliensis et samboriensis unum ex filiis olim poponis in Kothkowicze rittus ruthenici nuper defuncti, qui erit ad id idoneus et per ipsum wladika ad poponatum constitutus fuerit, in officio poponatus sinagogae in villa praefata nostra Kothkowicze relinquendum et conseruandum duximus, prout praesentibus literis nostris conseruamus, ita ut ipse unus ex filiis synagogam huiusmodi cum area caeterisque ad synagogam ipsam ex antiquo attinentiis prouentibusque tenebit ac possidebit in summa decem marcarum peccuniae, eo iure prout olim pater eius usus fuerat, tantisper quousque in eo ipso officio idoneus fuerit, iuribus tamen nostris prouentibusque saluis manentibus. In cuius rei testimonium sigillum no-

strum praesentibus est appensum. Datum Warschowiae die quarta ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. Bona regina sct. (*л. 422*).

XXXVI.

Лопушанка Лехнова.

Кор. Ізабеля поручає Олехну Стебницькому осадити село на р. Лопушній і надає в нїй війтівство йому. 31 марта 1556 р.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує сю грамоту і при тім позволяє війту виставити церкву та надає йому сю парафію. 4 липня 1558 р.

Scultetia cum poponatu villae Lopusanka Lechnowa.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc. Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, exhibitas nobis esse literas pargameneas serenissimae principis dominae Isabellae, Vngariae etc. reginae, sororis nostrae charissimae titulo, manus subscriptione ac sigillo munitas, integras et nulli vicio obnoxias, locationi villae Stebnik de noua radice circa fluuium dictum Lopuszny inter villas Chasczow et Michnowicz defluentem prouido Olechnoni Stebniczki admissam in se continentes, suppicatumque pro parte Olechnonis Lopuszenski, vt eas approbare, ratificare et confirmare dignaremur. Quarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Isabella, Dei gratia regina Ungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, quia nos cupientes bonorum nostrorum samboriensium meliorem conditionem et amplificationem facere postque edoctae essemus, quod circa fluuium Lopuszny in eo capitaneatu Samboriensi commode una villa locari et extirpari possit, propterea eam ipsam villam circa dictum fluuium Lopuszni de nouo locandam duximus. Sed quia non aliqua re alia magis quam bonorum scultetorum diligentia ac industria, praecipue autem in hoc ipso capitaneatu Samboriensi villae locari sint solitae, proinde habentes comendatam probitatem et industriam prouidi Olechno Stebniczki, commissimus eidem et facultatem omnimodam dedimus prout committimus et facultatem damus praesentibus literis nostris villam unam de nouo radice Stebnik circa fluuium dictum Lopuszny, inter villas Chasczow et Michnowiecz defluentem, in loco deserto et vacuo absque tamen praeiudicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium locare et homines siue colonos ad libertatem vocare, qui a censibus, datiis et laboribus ac aliis omnibus oneribus gaudebunt libertate iuxta praescriptum iuris consuetudinis valachicae, expirata autem libertate labores, census, datias et contributiones soluent et alia onera

obibunt secundum consuetudinem seu ius valachicum more aliorum incolarum, in villis capitaneatus Samboriensi locari solitorum et in eodem iure valachico existentium, quo etiam iure tam in libertate, quam aliis omnibus oneribus hanc villam nouiter locandam et Stebnik cognominandam gaudere volumus perpetuis temporibus. Vt autem Olechno dictus Stebniczki locationi huiusmodi villae diligentius et acuratius intendat, eidem et ipsius legittimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus in eadem villa Stebnik per aeum locanda scultetiam als kniasthwo pro septuaginta flor. pecc. monete et numeri polonicalium, in quemlibet florenum per triginta grossos computando. Quam summam eisdem et ipsius legittimis successoribus in eadem scultetia inscribimus praesentibus literis nostris. Porro ut magis sollicitus sit et propensior reddatur circa locationem eius villae, damus eidem et ad hanc ipsam scultetiam adiungimus duas areas integras in ea ipsa villa, tertiam vero in campo siue silua, et de donationibus nostris tertiam partem post expiratam libertatem. Ratione cuius tertiae partis donationum iste idem scultetus tenebitur nobis et nostris successoribus pro statione annuatim soluere florenos duos. Coloni vero villae locandae praefatae singilatim tenebuntur ipsi Olechno Stebniczki sculteto et eius legittimis successoribus post expiratam libertatem annuatim vnum diem arare, alterum metere et tertium falcastrare tortasque et alias res iuxta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare, prestare annis singulis erunt obligati. Insuper admittimus eidem Olechno Stebniczki in dicto fluuio Lopuszny molendinum extruere, de quo ipse et eorum successores emolumenta percipient, more aliorum scultetorum iuris valachici, per ipsum Olechno Stebniczki et eius legittimos successores scultetiam ipsam ac molendinum extruendum tenenda emolumentaque percipienda in praefata summa cum omnibus et singulis fructibus, prouentibus et obuentionibus generaliter universis, nec non agris, pratis, campis, hortis, areis, tortis, hominum laboribus, scultetis prestari solitis et aliis ad dictam scultetiam pertinentibus, nullis exceptis, iure aliorum scultetorum valachicorum habenda quiette et pacifice possidenda et in usus beneplacitos conuertenda, nostro tamen vel successorum nostrorum consensu ad id accedente. De qua quidem scultetia ipse Olechno Stebniczki et eius successores tempore bellice expeditionis tenebitur secundum mandatum nostrum vel capitaneorum nostrorum samboriensium seruitia obire et alia omnia onera iuxta consuetudinem et debitum aliorum scultetorum valachicorum, iusque supremum regium, quod nobis et successoribus nostris in eadem scultetia saluum et illesum reseruamus, praestare, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum et subscription. manus est appensum. Datum Leopoli feria secunda post do-

minicam Palmarum anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. Isabella regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus supplicationi praedictae benigne annuentes, literas proinsertas et omnia in eis contenta approbamus, confirmamus et ratifficamus praesentibus literis nostris, decernentes easdem robur debitae et perpetuae firmitatis habituras. Damus illi insuper potestatem tabernae in fundo villae eiusdem extruendae ac more aliorum scultetorum cum omnibus illius redditibus tenendae ac possidendae. Adducti praeterea supplicationibus certorum consiliariorum nostrorum, pro praenominato Olechno Lopuszenski sculteto apud nos interpositis, illi admissimus, vti quidem admittimus literis hisce nostris, extruere atque statuere ecclesiam rutenicam in eadem villa nouiter locata, ac ad eandem ecclesiam adscribimus terrae incultae unum laneum, per eundem Olechno scultetum extirpandum, ecclesiamque huiusmodi cum agro ac omnibus ad eam pertinentibus per prefatum Olechno Lopuszenski poponem et illius successores legittimos una cum poponatu, in quantum ad hoc munus idonei fuerint, tenendam, habendam, pacifice et quiete possidendam, more aliorum poponum in eodem capitaneatu Samboriensi consistentium. In cuius rei fidem et euidentius testimonium, sigillum nostrum praesentibus literis appensum est. Datum in Crassnysthaw die quarto mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagessimo octauo, regni vero nostri anno vigessimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Ioannis Przerembski nominati episcopi chelmensis et r. Poloniae vicecancel. Ioannes Przerembski. r. p. vicecancellarius. (*л. 336 v.—8*).

XXXVII.

Турка.

Кор. Ізабеля поручає Павлу Івашковичу і Хведору Яцковичу осадити с. Турецку і надає їм війтівство. 9 квітня 1556 р.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує сю грамоту, дозволяючи при тім поставити в селї церкву, а сьвященником при нїй поставити Федорового сина Остафія. 17 вересня 1567 р.

Scultetia cum poponatu villae Tureczka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, exhibitas nobis esse nomine Chwedorii Iaczkowicz, villae nostra Turka in capitaneatu Samboriensi sculteti, literas pargameneas, titulo

et sigillo serenissimae dominae reginae Ungariae Isabellae, sororis nostrae charissimae communitas, super locationem villae circa fluuium Turka, sanas, saluas et integras nullique vicio aut suspicioni obnoxias, supplicatumque est nobis, ut illas authoritate nostra regia approbare, rattificare et confirmare dignaremur, quarum is tenor fuerat:

Isabella, Dei gratia regina Ungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, quia nos cupientes bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis meliorem conditionem et amplificationem facere, cum certo edoctae essemus, quia circa fluuium dictum Turka et pothok dictum Dolchy in eodem capitaneatu Samboriensi commode villa una locari et extirpari possit, propterea eam ipsam villam circa fluuium dictum Turka et pothok dictum Dolchy de nouo locandam duximus. Sed quoniam non per aliud magis, quam per bonorum scultetorum diligentiam villa locari et extirpari possit, praecipuae autem in illo capitaneatu Samboriensi villae locari et possessionari sint solitae, proinde habentes comendatas prohibitates et industrias prouidorum Pauli Iwaszkowicz de villa Rypiany et Chwedorii Iaczkowicz de villa Holowieczkie, commissimus eisdem et facultatem omnimodam dedimus, prout committimus et facultatem damus praesentibus literis nostris, villam unam de nouo nemore Turka circa dictum fluium Turka et pothok dictum Dolchy, superius villae Iablonka defluens, in loco deserto et vacuo, absque tamen praeiudicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium locare et homines siue colonos ad libertatem vocare, qui a censibus, datiis, laboribus et aliis omnibus oneribus gaudebunt libertate iuxta praescriptum iuris et consuetudinis Valachiae, expirata autem libertate labores, census, datias, contributiones soluent et alia onera obibunt, secundum consuetudinem siue ius valachicum, more aliorum incolarum, illic locari solitorum et in eodem iure valachico existentium, quo etiam iure tam in libertate quam in aliis omnibus oneribus hanc villam Turka nouiter locandam gaudere volumus perpetuis temporibus. Ut autem praenominati Paulus Iwaszkowicz et Chwedor Iaczkowicz locationi eiusmodi villae diligentius et acuratius intendant, eisdem et eorum legittimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus in eadem villa Turca locanda scultetiam alias kniasthwo pro septuaginta florenis peccuniarum monetae et numeri polonicalium, in quemlibet florenum per triginta grossos computando, eandem summam praefatis Paulo Iwaskowicz et Chwodorio Iaczkowicz eorum legittimis successoribus in eadem scultetia inscribentes, prout inscribimus praesentibus literis nostris. Porro ut propensiores magisque solliciti sint de locatione villae eiusmodi, damus eisdem et ad eandem adiungimus duas

areas integras in ipsa villa Turca, tertiam vero in campo seu silua et de donationibus nostris tertiam partem post expiritam libertatem. Ratione cuius tertiae partis dationum isti iidem sculteti tenebuntur nobis et nostris successoribus pro statione annuatim soluere duos florenos, coloni vero villae praefatae locandae singilatim ipsis scultetis et eorum legittimis successoribus post expiratam libertatem annuatim unum arare, alterum mettere et tertium falcastrare diem, tortasque et alias res, iuxta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare et prestare tenebuntur et erunt obligati. Insuper admittimus eisdem Paulo Iwaskowicz et Chwedoro Iaczkowicz in dicto fluuio Turka molendinum extruere, de quo ipsi et eorum successores emolimenta percipient more aliorum sculterorum iuris valachici, per ipsos Paulum et Chwedor et eorum legittimos successores scultetiam et molendinum extruendum, emolumentaque percipienda in praedicta summa cum omnibus et singulis fructibus, proventibus et obuentionibus generaliter universis, nec non agris, pratis, campis, hortis, areis, tortis, hominum laboribus, scultetis praestari solitis, et aliis ad dictam scultetiam pertinentiis, nullis exceptis et exclusis, iure aliorum scultetorum valachicorum tenenda, habenda quieteque et pacifice possidenda ac in usus suos beneplacitos conuertenda, nostro tamen vel successorum nostrorum consensu accedente. De qua quidem scultetia praefati Paulus Iwaskowicz et Chwedor Iaczkowicz ac eorum successores tempore bellicae expeditionis tenebuntur secundum mandatum nostrum uel capitaneorum samboriensium seruitia obire et alia onera omnia iuxta consuetudinem et debitum aliorum scultetorum valachicorum. Ius tamen supremum regium nobis et nostris successoribus in eadem scultetia illesum et saluum reseruamus, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est apensum. Datum Leopoli feria quinta post festum Paschae proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. Isabella regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus supplicationi eiusmodi annuentes literas praeinsertas, in quantum usus earum detinetur, in omnibus punctis, clausulis, articulis et conditionibus authoritate nostra regia approbamus, rattificamus, confirmamus vimque et robur debitae firmitatis eas obtinere debere decernimus. Et quoniam supplicatum est nobis nomine eiusdem Chwedorii, ut illi asensu nostro liceret poponatum seu synagogam rittus graeci in eadem villa Turka nouiter locata erigere et dotare, ac ut dotationis nomine mansum seu laneum agri ad eandem illius scultetiam villae Turka pertinentem pro ea synagoga ei assignare dignaremur, utque penes eum sit ius et potestas conferendae synagogae filio suo Eustachio, quo

eam ad vitae suae extrema tempora administrare queat, — itaque nos praecibus quorundam consiliariorum nostrorum adducti, permittendam illi duximus erectionem et dotationem synagogae suprascriptae in villa praefata, uti iam permittimus dotationisque suprascriptae nomine unum mansum scultetiae illius pro poponatu eidem assignamus literis hisce nostris, constituentes eundem Chwedor in patronum seu collatorem eiusdem poponatus, pro una vice tantum, quo scilicet sit penes eum ius et potestas pro una vice conferendi illius et mansi filio suo praefato, iure aliorum sacerdotum rittus graeci in capitaneatu Samboriensi consistentium tenendi, habendi et quiete possidendi, promittentes, quod eundem filium eius futurum poponem in administratione eiusdem sinagogae dotandae et errigendae in omnibusque et singulis fructibus, redditibus et utilitatibus, ad eandem synagogam dotandam pertinentibus, ad vitae illius extrema tempora conseruabimus pacifice et quiete successoresque nostri conseruabunt, iuribus nihilominus nostris et oneribus in aliis rebus per popones in capitaneatu Samboriensi praestari solitis saluis manentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est apensum. Datum in Liebiedziow die decima septima mensis septembris anno Domini millesimo quingentesimo saxagesimo septimo, regni nostri trigesimo octauo. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Miskowski, confirmati episcopi plocensis et regni Poloniae vicecancellarii. Petrus episcopus et regni Poloniae vicecancellarius. (*л. 413—4*).

XXXVIII.

Завадка.

Кор. Ізабеля надає парафію в с. Завадці сьвящ. Ігнату, в сумі 32 зл., і потверджує права його родини на млин в тімже селї. 18 червня 1556 р.

Isabella Dei gratia regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiaeque etc. Significamus tenore praesentium quorum interest universis. Quia nos habentes commendatam probitatem et peritiam religiosi Ichnath de Terszow, eidem ex gratia nostra reginali poponatum in villa nostra Zawadka capitaneatus Samboriensis dandum et conferendum duximus, damusque et conferrimus literis nostris praesentibus cum curiola, alias z dworzyszczem, ad eundem poponatum ac eius synagogam antea assignata et ad ipsum pertinenti, ac cum omnibus eiusdem poponatus pertinentiis et attinentiis, ipsum quomodolibet spectantibus et pertinentibus. Insuper damus et coferimus eidem Ichnath ad poponatum

praefatum medietatem montis seu agri dicti Zawadka Gorna, in quo ecclesia seu synagoga sita est, inscribentes eidem Ichnatio poponi in ipso poponatu triginta duos florenos monetae et numeri polonicalis, dantesque illi, prout praesentibus, quantum ex nobis est, damus omnimodam facultatem synagogam in villa nostra Zawadka ac poponatum praedictum administandi et fructus omnes et prouentus ad eandem sinagogam atque eius popones quomodolibet ex antiquo pertinentes pro se tollendi, percipiendi et in usus suos beneplacitos conuertendi iuxta consuetudinem in talibus seruari solitam, saluis nihilominus remanentibus tributis, censibus et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis. Vltra hoc autem damus et concedimus eidem Ichnatio poponi ac patri eius Vaskoni Drobysz et fatribus eius Ichnatii, videlicet Iwano, Iaczkoni et Mathiae, molendinum in villa nostra Terszow, de quo antea praedictus Vasko Drobysz soluebat annuatim florenos nouem et grossos decemocto, quia vero villae, quae in eodem molendino molebant, iam sua molendina habent, in quibus moliunt, et ab ipso molendino sunt auersae, quam ob causam ad soluendum censum solitum suprascriptum sufficere non possunt, ideo illis de censu praedicto minuimus et dimittimus flor. quatuor et grossos decem octo, ita quod de predicto molendino nobis et tesauro nostro singulis annis non plus tantum florenos quinque in moneta soluere tenebuntur. Ad quem molendinum adiungimus et adscribimus alteram medietatem montis seu agri supra nominati dicti Zawadka gora, eo quod agrum et molendinum praedictum, ex antiquo pertinentia et inter agros praedii nostri castrensis iacentia, agris praedialibus est adiunctum ab eoque molendino ademptum, in recompensam uero praefatam medietatem montis praenominati illis dedimus, prout praesentibus literis nostris damus. De quo quidem agro seu monte dicto Zawadka gora habebunt liberam viam et transitum alias wyiazd per agros et prata praedii nostri castrensis ad aquam seu fluuium Niestr, quod etiam illis concedimus praesentibus literis nostris. In quorum omnium fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Leopoli die octaua iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. (*л. 438 v.—439*).

Сю грамоту потвердив кор. Жиґимонт Авґуст 16/IV. 1562 р. *(ibid.)*.

XXXIX.

Тисовець.

Староста П. Боратиньский поручає крайнику Осташу Дашковичу осадити село Тисовицю, надаючи заразом йому право на парафію. 17 квітня 1558 р.

Scultetia cum poponatu villae Tisouicza.

Petrus a Borathin castellanus belzensis, capitaneus samboriensis etc.

Significamus tenore praesentium universis et singulis, harum noticiam habituris et inspecturis, quomodo nos cupientes bona regia tenutae nostrae capitaneatus Samboriensis in usum ac commodum ampliorem deducere, prouido[1]) Hostasz Daskowicz krainicio strzelecensi villam in riuulo dicto Cziszowicza in capitaneatu nostro Samboriensi de noua radice locandam et constituendam iure valochico dedimus et concedimus omnimodam facultatem, ratione cuius locationis villae prefatae eidem Ostasz et eius successoribus scultetiam alias kniasthwo iure et more aliorum kniasionum et iuris praefati scultetorum cum omni potestate eandem tenendam, et possidendam pro centum sexaginta florenis peccuniae polonicalium numeri et mon. vendidimus, ac in usumfructum hisce praesentibus concedimus, adicientes et conseruantes sibi super eandem scultetiam duos laneos agri liberos necnon et tertium laneum super poponatum in eadem villa, de noua radice pro se extirpandos, ac molendinum in eodem riuulo pro usu suo construendum, insuper eidem dedimus et concedimus tertiam partem omnium dationum, necnon et colendam bis in anno videlicet pro die festo Paschae et Nativitatis Domini secundum consuetudinem aliorum kniazionum de colonis exigendi, ac tres dies in anno laborandi, videlicet falcastrandi, metendi et arandi per unum diem. Et ut itaque eadem villa valeat commodiosius collocari, colonibus omnibus ad decem annos a data praesentium se immediate sequentium a censu et omnibus dationibus admittimus et concedimus libertatem, qua elapsa colonis singulis annis censum ac alias omnes dationes semper pro quolibet festo s. Martini nobis et successoribus nostris[2]) semper pro necessitate in equis duobus metsecundus armate seruitia prestare. Et in cuius rei fidem sigillum nostrum praesentibus est impressum. Datum in curia samboriensi dominico die conductus paschae anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo. Petrus a Borathin c. p. cap. samborien (*л. 359 v.*).

---

[1]) Тут в оригіналї, видко, пропуск.

[2]) В оригіналї хибно: prouide.

XL.

Вовча.

Кор. Жиґимонт Авґуст на підставі посьвідчення старости, що сьвященики с. Вовчої мають ґрунтів ледви на пів дворища, позволяє їм розробити ще на півдворище; заразом надає доживотні права на парафію їм самим і їх синам. 1 жовтня 1558 р.

Poponatus villae Volcza.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, quia cum ex literis magnifici olim Stanislai Odrowąsz de Sprowa capitanei samboriensis sub titulo et sigillo ipsius exhibits intellexissemus pro synagoga rittus graeci villae nostrae Volcza in ipso capitaneatu Samboriensi consistenti paucos agros et prata assignata esse, ita ut medietatem areae, dworziscze dictae vix efficere dicantur, ex quibus tantum grossos quindecim soluunt hucvsque popones prefati (sic) sinagogae, nos adducti supplicationibus certorum consiliariorum nostrorum nomine religiosi Iaczko pop et Szienko nepotis ipsius, dictae sinagogae possessorum modernorum, apud nos interpositis, volentesque prouentus nostros eiusdem capitaneatus auctum iri, praefato Iaczkoni pop et Szienko nepoti ipsius ac eorum successoribus, dictae sinagogae poponibus pro tempore futuris, damus potestatem concedimusque praesentibus, ut ad eam medietatem areae, quam obtinet prntiarum, alteram medietatem in siluis nostris villae Wolcza praeffatae citra tamen damnum nostrum et subditorum nostrorum ac conscientiam administrationis, seu capitanei samboriensis moderni et pro tempore existentis extirpare possint, ita vt integram aream cum suis successoribus praedictis teneant, habeant, pacificeque et quiete possideant, de qua quidem meditate areae, postquam eandem extirpauerint, quindecim grossos et de priore alios quindecim nobis et nostris successoribus singulis annis soluere una cum aliis datiis, per popones capitaneatus Samboriensis, integras areas obtinentes, pendi nobis solitis, tenebuntur, post mortem vero eorum nulla morticinia, vmarczizny communi appellatione dicta, accepiemus, neque de porcis ipsorum propriis ratione faginationis, iuxta literas praefati olim Stanislai Odrowącz capitanei pensionem aliquam exigemus. Promittimusque pro nobis et serenissimis successoribus nostris verbo nostro regio, quod non solum ipsum Iaczkonem et Szienko eiusdem nepotem, verum etiam filios utriusque eorum natu maiores, qui ad munus poponatus gerendi apti fuerint et idonei, videlicet Iaczkonis unum et Szienkonis alterum in usu et possessione pacifica eiusdem sinagogae et pertinentiarum ipsius genera-

liter omnium conseruabimus, serenissimique successores nostri conseruabunt, ad extremumque usque omnium quorundam vitae temporum, — iuribus nostris regiis saluis semper et integris manentibus, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subappensum. Datum Warschouiae sabbato ante festum sancti Francisci proximo anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo regni nostri vigessimo nono. Relatio magnifici Ioannis de Oczieschino r. p. cancell., crac. generalis ac oszwiączimen., zathorien., sandecen., olstinenque capitanei. Ioannes Oczieski r. Poloniae cancellarius sst. (*л. 324 в.*).

XLI.

Стрілки.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує права братів Васька і Остафія на парафію в с. Стрілках до віку їх. 14 липня 1558 р.

Poponatus uillae Strzelki.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, quia cum nobis una cum venerabili Antonio Radilowski wladyka praemisliensi retulissent certi consiliarii nostri religiosum Vaskonem synagogae rittus graeci in villa Strzylki ad capitaneatum samboriensem pertinenti eandem synagogam hucusque pacifice cum fratre suo germano Eustachio possidebat, atque super eandem concessas literas conflagratas esse, illasque eiusmodi summae fuisse, quemadmodum religioso Barthlomeo de Holowieczko poponi per olim generosum Stanislaum de Sprowa Odrowąsz dictum capitaneum samboriensem concessae[1]) et tandem per serenissimam olim dominam parentem nostram approbatae existebant, supplicassentque, ut ad instar illarum, quas coram nobis produxerunt, similes memorato Vaskoni in locum combustarum dare et concedere dignaremur, nos adducti eiusmodi supplicationibus, praesentibus literis nostris ipsum Vaskonem poponem circa eandem synagogam villae nostrae Strzylki illiusque pertinentias et attinentias generaliter universas conseruamus, nosque et successores nostros conseruaturos in possessione illius ad extremum usque vitae ipsius terminum pollicemur, ipso vero ex hac luce sublato fratrem ipsius praedictum Eustachium ad eandem synagogam in Strzylki sufficiemus et possessionem usumque fructum agrorum, pratorum et excrescentiarum alias lazy, quem ipse Vasko in pntiarum obtinet, eidem tenere permittemus, permittimusque praesentibus. Post mortem insuper utriusque dictorum fratrum nulla morticinia alias vmarczizny recepturi sumus.

[1]) Див. ч. VI.

Donationem tamen annualem more caeterorum poponum eius capitanetus samborien nobis soluere videlicet triginta grossos tenebuntur, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subpensum. Datum in Crasznysthaw feria quinta in crastino sanctae Margarethae anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni vero nostri vigesimo nono. Relatio magnifici Ioannis de Oczieschyno regni Poloniae cancellarii, crac. generalis ac oszwięczimen., zathorien., sandecen., olstinenque etc. capitanei et succamerarii crac. Ioannes Oczieski regni Poloniae cancellarius sct. (*л. 455*).

XLII.

Пінянн.

Кор. Жиґимонт Авґуст надає парафію в с. Пинянах сину місцевого війта сьвящ. Василю, на два поколїння. 16 сїчня 1559 р.

Poponatus in Piniany.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod nos ad intercessionem certorum consiliariorum nostrorum, pro parte religiosi Wassyl filii aduocati de Pieniany ad nos factam, ipsi poponatum villae ipsius Pieniany in capitaneatu Samboriensi consistentis dandum, donandum et concedendum duximus, uti quidem damus, donamus et concedimus praesentibus, adiungentes atque ad dictum poponatum adscribentes aream liberam cum horto et medium laneum agri, una cum agro circa fluuium Niestr, per eum extirpato, una cum pratis ad dictos agros antiquitus pertinentibus, per praefatum Wassil poponem rittus graeci et illius successores poponatum ipsum cum area, hortis, agris, pratis aliisque quibusuis obuentionibus, ad dictum poponatum pertinentibus, more aliorum poponum in capitaneatu Samboriensi consistentium possidendum, dantes praenominato Wassil poponi et eius successoribus poponatus ipsius possessoribus libertates, immunitates ac praerogatiuas omnes, quibus siue a nobis siue a praedecessoribus nostris concessis alii popones in capitaneatu Samboriensi consistentes utuntur ac fruuntur, utique ac frui de iure uel consuetudine debent, absque cuiusuis contraditione et impedimento, iuribus ac aliis quibusuis pensionibus, ad quas alii popones in capitaneatu ipso consistentes antiquitus sunt obligati, nobis etiam ex eo ipso poponatu saluis manentibus. Volentes praeterea maioris gratiae nostrae in praenominatum Wassil poponem exstare testimonium, ipsum ac eo ex hac vita sublato filium illius Iwan, quatenus ad officium hoc poponatus obtinendem fuerit idonaeus, in usu et possessione eius ipsius popona-

tus conseruandos et relinquendos duximus, uti quidem conseruamus et relinquimus praesentibus, ita videlicet ut cum poponatus ipse siue per mortem ipsius Wassil poponis, siue per liberam resignationem vacauerit, filius suus praefatus Iwan in illius locum alia praesentatione nostra non requisita succedat succedereque possit libere et quiete. Promittimusque verbo nostro regio quod quamdiu praenominati Wassil ac Iwan filius eius vixerit, nemini nos poponatum ipsum concessuros esse, nec successores nostri succedent, sed eos in illius quieta possessione, quamdiu vixerint, conseruabimus et successores nostri conseruabunt, post mortem vero illorum eius ipsius poponatus conferendi potestas ad nos pleno iure redibit et deuoluetur. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrcouiae in conuentione regni generali sedecima ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo nono, regni nostri vigesimo nono. Relatio reuerendi in Christo patris Domini Ioannis Przerembski, nominati episcopi chelmensis, archieptus gnesnen. coadiutoris et regni Poloniae vicecancellarri. Ioannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius sct. (*л. 447 v.—8*).

XLIII.

Лининка.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує наданнє війтівства і парафії в с. Лининиї братам Роману й Івану зроблене старостою Яном Мелецким. 13 червня 1561 р.

Scultetia cum poponatu villae Lininka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae et.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod cum magnificus olim Ioannes de Mieliecz, palatinus Podoliae, regni nostri supremus marsalcus ac samboriensis grodecensisque capitaneus, volens facere conditionem meliorem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis concessi. prouidis Romano et Iwan fratribus germanis, scultetis de villa nostra Magna Linina, facultatem locandi et extirpandi de cruda radice villam nouam in fundo capitaneatus prefati, Minor Lininka appellandam, ipsosque Romanum et Iwan eiusdem villae nouiter locandae scultetos designasset, colonis vero in eadem villa nouiter extirpanda locandis libertatem sedecim annorum ea quidem ratione dedisset, ut villa expirata teneantur et sint astricti census, dationes et contributiones omnes ad arcem nostram samboriensem dare et prestare, oneraque generaliter omnia ferre et subire, quaecunque incolae aliarum villarum nostrarum, in eadem prefectura existentium ex antiquo prestare et subire solent, assignasset praeterea eisdem scul-

tetis tres laneos agri, hoc est unum laneum pro area ipsorum scultetiali, alterum in campo, tertium pro poponatu, per eos et eorum successores iure scultetiae possidendos, eo quoque adiecto, ut liberum eisdem scultetis in eadem villa in fluuio Maior Linina molendinum ad molienda frumenta, tum et aliud molendinum ad conficiendos pannos vulgo folusz dictum ac tabernam extruere, fructusque et vtilitates ex eis prouenturas et in suos et successorum suorum conuertere, ita tamen ut id sine damno et preiudicio molendinorum nostrorum fiat, et ut idem sculteti et eorum successores omnium et singularum dationum, quascunque villae prefatae incolae ad arcem nostram daturi sunt, tertiam partem percipiant, incolae etiam villae prefatae id. sculteto suo et suis successoribus tortas et cincturas equorum vulgo popragi bis in anno dare, tres quoque dies in anno laborare, videlicet arare, metere et falcastrare teneantur, quemadmodum id aliae vicinae scultetis sui[s] prestare et facere solent, — nunc vero mortuo predicto magnifico olim Ioanne de Mieliecz cum supplicatum nobis esset nomine praenominatorum Romani et Iwan, ut eiusmodi concessionem ratam habere eamque aucthoritate nostra regia approbare et confirmare dignaremur, nos intelligentes concessionem eiusmodi pro utilitate et conditione meliori bonorum nostrorum factam et institutam esse, concessionem superius specificatam in articulis tantummodo et conditionibus quae superius descripta et specificata sunt, et quemadmodum descripta sunt, ratam et gratam habentes, eadem auctoritate nostra regia approbanda et confirmanda duximus, uti approbamus et confirmamus praesentibus, ita tamen ut ea omnia praemissa sine damno et preiudicio aliorum bonorum nostrorum et villarum circumcirca iacentium, necnon zupparum nostrarum in eadem prefectura Samboriensi existentium fiant et instituantur, ipse quoque scultetus et sui successores nobis et nostris successoribus, quoties necesse fuerit, in duobus equis armati seruire ac donationes contributionesque sed iuxta morem et consuetudinem aliorum scultetorum in eadem praefectura existentium dare et prestare oneraque solita subire teneantur, et quod propterea nobis et successoribus nostris non requisitis dictam scultetiam cuique obligare vendere aut quouismodo alienare non poterint nec debebunt, iuribus etiam nostris regalibus ibidem manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Wilnae feria sexta post octauas festi sacratissimi corporis Christi proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo primo, regni vero nostri trigesimo secundo. Relatio reverendi in Christo patris domini Philippi Padniewski episcopi crac. et regni Poloniae vicecancellarii. Philippus Padniewski episcopus et vicecancellarius st. (*л. 361*).

XLIV.

Потік Великий.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує наданнє війтівства і парафії в с. Великім Потоку prouido Basilio filio poponis de Linina. 12 червня 1561 р. (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (*л. 362*).

XLV.

Тиха.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує наданнє війтівства і парафії в с. Czicha in loco supra riuum Czichy dictum prouidis Haeliae, Procopio et Fiedosco Nanczulowiczom fratribus (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (*л. 364*).

XLVI.

Росохач.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує наданнє війтівства і парафії в с. Росохачу in loco Roschochaty Potok dicto prouido Iwan Zawaczky et Georgio Bolbass (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (*л. 387 v.*).

XLVII.

Яворів.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує наданнє війтівства і парафії в с. Яворові, заснованій in loco Iaworin prouido Nicolao Phedoluss. (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (*л. 410 v.*).

XLVIII.

Кривка.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує наданнє парафії в с. Кривці свящ. Костею, зроблене Я. Мелецким. 13 червня 1561 р.

E. Cum magnificus olim Ioannes a Mieliecz, volens facere conditionem meliorem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis, dedisset religioso Kostei rittus graeci poponi poponatum seu administrationem ecclesiae rittus eiusdem in villa Krywka in eadem praefectura sita, adiunxissetque illi ad eundem poponatum certam partem agri, ex emensuratione agrorum residuam, per eum et eius successores ea quidem ratione possidendam, ut in molendino nostro in eadem villa sito non teneatur dare mensuras a frumentis ad victum tantummodo

suum et non aliud praeparatis, supplicatumque esset nobis, ut eiusmodi concessionem approbare dignaremur, nos concessionem suprascriptam approbamus praesentibus, ita tamen ut ipse Kostei et sui successores ratione poponatus et agri praedicti dationes omnes iuxta morem et consuetudinem aliorum poponum in eadem praefectura existentium nobis et successoribus nostris pendere teneantur (*л. 402*).

XLIX.

Кульчиці.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує наданнє парафії в с. Кульчицях сьвящ. Протасу, зроблене Яном Мелецким. 13 червня 1561 р.

E. Cum olim Ioannes de Mieliecz, volens facere conditionem meliorem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis, dedisset et concessisset religioso Prottas rittus Graeci poponi poponatum ecclesiae in villa nostra Kolczycze cum omnibus utilitatibus, agris pratis et id genus aliis bonis, ad eandem ecclesiam ex antiquo pertinen, supplicatumque nunc nobis nomine praedicti Prottas, ut donationem approbare dignaremur, nos donationem eiusmodi approbamus, ita tamen ut ipse Prottas et eius successores ratione bonorum ad eandem ecclesiam pertinentium dationes omnes, quemadmodum ante hac illas pendebat, in futurum nobis quoque pendere teneatur et successores illius teneantur (*л. 423 v.*).

L.

Яблонова.

Староста Оческий затверджує продажу парафії в с. Яблоновці й додає до давнїйшого півлану ще півлану. 20 вересня 1562 р.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує сю грамоту. 29 сїчня 1563 р.

Poponatus in Iablonowa.

Sigismundus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium, quorum interest universis et singulis, harum noticiam habituris, exhibitas esse nobis religiosi Iwan pop de Polana magnifici Ioannis de Oczieschyno, regni Poloniae cancellarii et crac. generalis, oszwięczimensis, zathoriensis, samboriensis, olstinensisque capitanei literas in papiro scriptas, sanas et sigillo eiusdem communitas, approbationem emptionis poponatus praedicti Iwan pop in se continentes, supplicatumque nobis est, ut eas literas approbare et confirmare dignaremur — quarum hic tenor est:

Ioannes de Oczieszczyno, regni Poloniae cancellarius, cracoviensis generalis ac oszwiączimensis, zathoriensis ducatuum, samboriensis, olstinensisque capitaneus.

Significo per praesentes quorum interest universis et singulis, harum noticiam habituris, quod cum honestus atque discretus Iwan pop de Polana emisset a popone in villa Iablonowa capitaneatus Samboriensis, tenutae meae, Iablonowski dicto, qui istinc ad aliam ecclesiam se contulit, poponatum, in dimidio lanei fundatum apud ecclesiam sancti Michaelis rittus graeci, nouiter isthinc erectum, venissetque ad me petens, ut authoritate mea capitaneali eam ipsam emptionem ratam et gratam haberem, — ego cum propter eius iustam petitionem, tum ut homines eius villae, qui graecae seu ruthenicae sunt religionis propter migrationem poponis sine popone non essent, non solum eam emptionem ratam habui, sed etiam fundum poponalem atque adeo eiusdem ecclesiae tenuem satis maiorem faciendum esse putaui, addens videlicet ad prius dimidium alterum dimidium laneum agri, ita deinceps non dimidium, sed integrum laneum omnes et singuli popones modernis et pro tempore existentibus ibidem habeant, teneant et possideant, ita late, longe circumferencialiterque, prout ille assignatus emensuratusque per officiales meos in eadem villa Iablonowa fuerit. Ratione cuius quidem lanei ipse Iwan modernus et pro tempore existentes popones iablonienses tenebuntur ad curiam samboriensem omnia et singula onera, census et datias, omnibus poponibus in hoc capitaneatu vsitatas, etiam antea eisdem impositas, subire, ferre et persoluere pro more et consuetudine antiqua. In cuius rei fidem et testimonium sigillum meum appensum est. Datum in curia regali samboriensi vigesima mensis septembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi praedictae benigne annuentes, literas supra insertas in omnibus articulis et clausulis approbandas et confirmandas esse duximus, prout approbamus et confirmamus per praesentes literas nostras, robur easdem debitae et perpetuae firmitatis debere obtinere decernentes, — harum quibus sigillum nostrum est appensum sub testimonio literarum. Datum Petricouiae in conuentu regni generali die vigesima nona mensis ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, regni vero nostri trigesimo quarto. Relatio magnifici Ioannis de Oczieschyno regni Poloniae cancellarii ac crac. generalis, oszwiączimen., zathorien., samborien., olstinenque capitanei. Ioannes Oczieski regni Poloniae cancellarius sgtt. (*л. 385*).

LI.

Борина.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує продажу парафії в с. Борині Ваську попу й Івану диякону. 29 сїчня 1563 р.

E. Cum expositum coram nobis esset per magnificum Ioannem de Oczieschino, Basilium pop poponatum in villa Borynia capitaneatus nostri Samboriensis una cum curia, aedificiis, agris, pratis, aliisque attinentiis Vaskoni pop et Iwano diakono fratri eius rittus graeci de villa Wyszoczkie iusdem capitaneatus pro certa peccuniarum summa vendidisse, supplicatum nobis est, ut eandem venditionem approbare dignaremur, nos itaque iudicantes eundem Vaskonem pop eo loco dignum administrandoque poponatui aptum ac idoneum esse, id quod multorum commendationibus, pro illo apud nos factis, comperimus, eandemque venditionem poponatus predicti approbamus damusque prefato Vaskoni pop facultatem praedictum poponatum tenendi fructusque omnes poponatum ipsum concernentes tollendi et pro arbitrio suo more aliorum poponum rittus graeci disponendi, saluis tamen in eodem poponatu tributis, censibus et aliis iuribus nostris, more aliorum poponum nobis pendi solitis. (*л. 411 v.*).

LII.

Бабина і Береги.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує наданнє парафії в с. Бабиній і Берегах сьвящ. Андрію, зроблене кор. Боною. 3 лютого 1563 р.

E. Cum nobis nomine religiosi Andreae poponis in villis nostris Brzegi et Babina districtus Samboriensis per certos consiliarios nostros supplicatum nobis esset, ut eundem praedictum poponatum in eius possessione (secundum priuilegium a serenissima olim principe domina Bona Dei gratia regina Poloniae et parentis nostra charissima eydem datum) reseruare ad vitae eius extrema tempora dignaremur, nos habentes commendatam praefati Andrei pop probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam, eundem poponatum praedicto Andreae pop conferrimus cum omnibus agris, pratis, hortis, in quorum hucusque possessione fuit, ad extrema vitae eius tempora, concedentes illi omnimodam facultatem praedictum poponatum administrandi, regendi, fructusque et prouentus ex eo omnes obuenientes pro se tollendi et percipiendi ac in usus suos beneplacitos conuertendi, saluis

nihilominus remanentibus censibus, tributis et iuribus nostris. Et si necessitas postulauerit, liberum nobis erit eundem poponatum pro summa sedecim florenorum, per serenissimam domina Bonam reginam praefatam in eodem poponatu inscripta eximen. (*л. 446 v.*).

LIII.

Жупани.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує права війта Симона Постола на війтівство і парафію в с. Жупанах. 20 лютого 1563 р.

E. Cum prouido Simoni Posthol villae nostrae Zupanie in capitaneatu Samboriensi consistentis sculteto ad eroneam narationem facta fuisset potestas literis nostris locand. de cruda radice villam nouam in fundo capitaneatus Samboriensis locoque communi appelatione Zupanie nuncupato, nos relatione certorum consiliariorum edocti, eam ipsam villam Zupanie esse iam pridem locatam colonis, literas eiusmodi etsi priores nostras propter erorem eiusmodi mutandas necessario existimauimus, proventus tamen eidem sculteto assignatos, quorum usumfructum hucusque retinere debere, ex eisdem literis decerptos, hic inserendos et denuo ipsi dandos esse praesentibus putauimus, nempe duos laneos agri, tertium vero pro poponatu, per Simonem predictum et eius successores iure scultetiae possidendos, una cum molendino ad molenda frumenta et altero folusz vocato ad praeparandos pannos, necnon taberna per ipsum Simonem vigore priorum literarum nostrarum praedictarum constructa et usque diem possessa, cum fructibus et utilitatibus, nunc et temporibus futuris in usus suos et suorum successorum conuertendis, ac cum omnium dationum, quascunque villae prefatae ad curiam nostram daturi sunt, tertia parte percipienda, eo insuper adiecto, ut incolae villae prefatae Zupanie memorato Simoni sculteto praedicto et ipsius successoribus tortas et equorum cincturas, alias poprągi, bis in anno dare et tres dies singulis annis, orando videlicet metendo et falcastrando, laborare teneantur, quemadmodum id ipsum aliae villae vicinae scultetis suis praestare consueuerunt; ipse vero scultetus et sui successores nobis et nostris successoribus ratione praemissorum de scultetia praedicta in duobus equis, quoties necesse fuerit, armati seruire et alia onera, dationes et contributiones omnes iuxta morem et consuetudinem aliorum scultetorum in capitaneatu Samboriensi existentium tolerare et prestare teneantur, et quod preteraea nobis et successoribus nostris non requisitis dictam scultetiam cuique obligare, vendere aut quouismodo alienare non poterint (*л. 378 v.*).

LIV.

Висоцько Нижнє і Ботелка.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує свящ. Гриця в володінню парафій в с. Висоцьку Нижнїм і Ботелцї. 31 липня 1564 р.

Poponatus villarum Wiszoczkie et Botelka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Notum facimus quorum interest universis, quia adducti supplicationibus quorundam consiliariorum nostrorum, pro religioso Gregorio alias Hricz, religiosi olim Romani filio successoreque legittimo a quondam Kostho Kiriak descendente, apud nos factis, ipsum Hricz in poponatu duplici, altero in Wyszoczkie Nizne altero in Bothelka villis nostris ad capitaneatum nostrum Samboriensem pertinentibus, conseruandum duximus, prout conseruamus ad vitae eius extrema tempora, dantes ei et concedentes plenariam facultatem dictos poponatus siue synagogas habendi, utifruendi, possidendi cum omnibus utilitatibus, fructibus, prouentibus, redditibus et omnibus usibus, quatenus in eorum possessione et usufructu existat. Promittimusque pro nobis et successoribus nostris, nulli nos neque successores nostros consensum ad redimendum poponatus siue synagogas dictas de manibus illius daturos, neque nos ipsos aut successores nostros pro ulla necessitate nostra redempturos, sed potius in praedicta synagogarum possessione conseruaturos et defensuros, mortuo autem eo dictae synagogae seu poponatus rursum ad nos nostramque liberam dispositionem pleno iure redibunt, summa tantum, si qua vel desuper fuerit, vel taxatione commissariorum nobis deputatorum assignata, successoribus eius plenarie et sufficienter persoluta, iuribus tamen nostris ibidem saluis et integris manentibus, harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio literarum. Datum in conuentione generali regni Parczouiensi die sabbati ante festum Mariae niuis proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, regni vero nostri trigesimo quinto. Relatio magnifici Valentini Dembienski cancellarii regni lubomiliensisque capitanei. Valentinus Dembienski Regni Poloniae cancellarius sct. (*л. 410*).

LV.

Беріжок.

Самбірський староста Ян Старжеховский надає війтівство в с. Новім Березї Яцку і Федині, а оден лан призначає на церкву. 22 квітня 1566 р.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis, drohobicensisque etc. capitaneus.

Universis et singulis, harum noticiam habituris et inspecturis. Quia ego habens potestatem seu priuilegium, sibi a sacra regia maiestate concessum, locandi villas in capitaneatu Samboriensi propter augmentationem prouentuum eiusdem capitaneatus, itaque cum rem oculis subiectam haberem, quod inter villas Zukotin et Lomna villa locari possit incipiendo a villa Zukotin, ab eo loco, ubi Paulus Radeczki iudex samboriensis cum domino Martino Faleczki equitauit et signauit, — itaque ego cum scirem villas locandas non posse melius, quam industria scultetorum, qui ad se vocarent homines locari, habens itaque comendatam probitatem prouidorum Iaczkonis et Faedine scultetorum de Lomna, illis facultatem plenam colonos locandi ab eo loco quotenu[s]que locari possint usque ad riuulum dictum Dechowiecz in cruda radice, sine praeiudicio et damno aliarum villarum adiacentium. Et ut praefati sculteti in locatione eiusdem villae (cui cognomen Bereg datum) diligentius et acuratius intendant, illis duos laneos agri et quartam unam ad scultetiam extirpare admisi et dedi. Molendinum ac torquatile etiam illis in fluuio, cui prefata villa adiacet, de quo ipsi de incolis, quos locabunt, emolumenta percipient, adificare admisi, nec non tabernam et hortulanos in villagio comuni als nawsziu, quotquot locari possint. Tertium verum laneum propter poponem illis extirpare admisi. Nec non tertiam partem de dationibus omnibus regiis post expiratam libertatem habebunt et de incolis labores in anno tres dies, strennas, tortas, more aliorum scultetorum in eodem capitaneatu. Quam scultetiam praefati Iaczko et Fedina tenebunt, habebunt et possidebunt cum suis successoribus perpetue et in aeuum, nec de illa condescendere tenebuntur, donec summa, illis ex taxatione scultetiae legittime proueniens, numerabitur, iuribus regalibus saluis in toto permamentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum est subimpressum. Datum in Sambor feria secunda post dominicam conductus Paschae proxima anno Domini millesimo quingentessimo sexagesimo sexto (*л. 329*).

Грамоту сю потвердив кор. Жиґимонт Авґуст 5/V 1567 р. (ib.).

LVI.

Дубова Яблінна.

Староста Ян Старжеховский за проханнєм селян Дубової Яблінки позволяє їм поставити церкву, а парафію сю надає війтовому сину Дмитрови. 22 квітня 1566 р.

Poponatus villae Dubowa Iablonka.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, palatinus terrarum Podoliae, samboriensis, drohobycensisque etc. capitaneus.

Vniversis et singulis, praesentium noticiam habituris et inspecturis. Quia ego inhaerendo priuilegio per sacram maiestatem regiam mihi concesso super fundationem poponum, petitionibus itaque incolarum de Dubowa Iablonka benigne annuens, qui petierunt, ut illis ecclesiam rittus graeci aedificandam admitterem et de popone illorum prouiderem, qui cognoscere Deum errudire illos posset, — itaque ego habens comendatam probitatem et industriam religiosi Dmitr poponis, filii prouidi Wassko, de eadem villa sculteti, illi poponatum in eadem villa Dubowa Jablonka concessi et administrationi praefatae ecclesiae dilegentius et acuratius intendant, illi laneum agri una cum agris, pratis, prout alii popones in aliis villis possident, extirpare concessi, incolaeque praefatae villae de singulis areis per unam cassulam auenae, prout et in aliis villis, singulis annis sibi dare tenebuntur et erunt astricti. Quem poponatum cum eius omnibus prouentibus praefatus popo Dmitr tenebit, habebit et possidebit cum eius successoribus perpetuo et in aeuum, iuribus tamen regalibus in toto saluis permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum meum subimpressi. Datum in Sambor feria secunda proxima post dominicam conductus Paschae anno Domini millesimo quigentesimo sexagesimo sexto. (*л. 417*).

LVII.

Риків.

Староста Ян Старжеховский поручає Михалку Риковскому осадити село Бахновату (Риків) і надає йому в ній війтівство, а один лан призначає на церкву. 4 квітня 1567 р.

Joannes Starzechowski de Starzechowicz, terrarum Podoliae pallatinus, samboriensis, drohobicen. etc. capitaneus.

Universis et singulis praesentium noticiam habituris et inspecturis significo praesentibus, quia[1]) ego habens plenam ac priuilegiatam a sacr. ria mtte potestatem villas nouas locandi ac in vetustioribus villis plures colonos secundum quantitatem fundi situandi et hoc propter augmentationem proventuum sac. r. mttis ac reipub. iu capitaneatu Samboriensi, itaque cum cert[i]orem oculis subiectum haberem, quod in riuulo dicto Bachnowati et in rostoka, alias na uscziu riuuli dicti Rikow villa seu incolae triginta locari sine damno aliarum villarum adiacentium locari possent et hoc usque ad riuulum dictum Polichacz, determinantem, capitaneatum Samboriensen cum capitaneatu Striensi, et quoniam sittuatio villarum in praefato capitaneatu nonnisi cura et diligentia scultetorum

[1]) В оригіналї: quieti.

fieri consueuit, itaque ego habens commendatam probitatem et seruitia prouidi Michalkouis dicti Rikowski, illi in praefatis riuulis sibi contiguis villam locandam et cognomine vocandam Bachnowata admisi et concessi. In qua villa coloni locati libertate aliarum villarum more gaudebunt ad expiratam libertatem, census et dationes sicut et in aliis villis vicinioribus dare et persoluere tenebuntur. Et ut praefatus Michalko diligentius et acuratius locationi eiusmodi villae intendat, illi et eius successoribus scultetiam in praefata villa dedi et concessi, ad quam scultetiam illi et eius successoribus liberum erit ei extirpare duos laneos agri pro scultetia et tertium laneum pro locatione poponis; molendinum etiam cum rota torquatili et tabernam pro usu suo aedificabit et construet, tertiam etiam partem de omnibus dationibus regiis post expiratam libertatem more aliorum scultetorum habebit; incolae etiam per eum locati in praefatis riuulis illi labores singulis annis, videlicet unum arare, alium metere et tertium falcastrare tenebuntur, strennas etiam ac tortas, sicut et aliis villis incollae suis scultetiis dant, dare et persoluere tenebuntur. Quam quidem scultetiam in praefata villa, per eum locata, praefatus Michalko cum suis successoribus tenebit, habebit et possidebit, cum agris, pratis et omnibus attinentiis, prout etiam sculteti in aliis villis tenent et possident. Nec prius praefata scultetia ab illo vel eius successoribus adimetur, donec illi summa ex taxatione legittime proueniens numerabitur. Molendinum vero praefatus scultetus in loco dicto Czieszninа vbi ambo riuuli Bachnawaty et Rikow construet, iuribus tamen regalibus saluis in toto permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum meum est subimpressum. Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo feria secunda proxima post dominicam conductus Paschae anni eiusdem. (*л. 449*).

Сю грамоту потвердив кор. Жиґимонт Авґуст 8 квітня 1569 р. (*ib.*).

LVIII.

Кор. Жиґимонт Авґуст позволяє сину риківського війта Стецьку збудувати церкву в с. Рикові й надає йому сю парафію. 5 мая 1567 р.

Super poponatum villae Rikow priuilegium originale.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae etc. dominus et haeres.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod nos habentes rationem operae et laboris prouidi Michalkonis, in villa nostra Rikow ad praefecturam Samboriensem pertinenti sculteti, quos in excolenda et locanda de noua radice villa eadem nostra Ry-

kow sedulo praestitit et impendit, et ad huc praestare et impendere non cessat, volentes quoque, ut non solum ille, sed et filius ipsius Steczko fructum et utilitatem eorum laborum ipsius percipiat, volentes praeterea commoditati subditorum nostrorum eiusdem villae colonorum rittus graeci hoc in passu consulere, ut eo facilius et commodius villam eandem nostram incollant, admittendum duximus, uti quidem admittimus praesentibus praenominato Steczkoni eiusdem Michalkonis sculteti filio, ut ille in eadem villa nostra Rykow synagogam seu ecclesiam ritus graeci in loco, qui potissimum ad id idoneus illi videbitur, extruat, atque in eadem ecclesiae seu synagoga per eum extruenda ipsum in poponem cum omnibus praerogatiuis, ad popones rittus graeci more aliarum ecclesiarum eiusdem rittus in aliis villis nostris pertinentibus, iam ex nunc constituimus. Et ut idem Steczko eidem poponatui diligentius et acuratius in administrandis caeremoniis intendat, admittimus et concedimus illi, ut ipse sibi pro eodem poponatu unum laneum agri ac prata secundum proportionem eiusdem lanei agri in eo loco ubi id sine damno nostro et aliorum subditorum nostrorum, extirparet eaque cum suis successoribus ad eundem poponatum eodem iure, quemadmodum alli popones in allis villis nostris, teneat et possideat temporibus perpetuis. Quem quidem poponatum ipse Steczko et sui successores cum omnibus praerogatiuis, dationibus et contributionibus et oneribus, idque cum omni iure, dominio et proprietate tenebit habebit et possidebit perpetuis temporibus, prout alii popones in aliis villis nostris poponatibus suis utuntur illaque tenent et possident. De quo nihilominus poponatu seu laneo agri per eum extirpando ipse Steczko et sui succesores nobis et successoribus nostris dationes, census, tributa aliaque onera more aliorum poponum in praefectura samboriensi existentium soluere ac pendere tenebitur, iuribus etiam nostris regalibus ibidem semper manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrcouiae in conuentu generali regni feria secunda post dominicam rogationem proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, regni vero nostri trigesimo octauo. Relatio reuerendi Petri Miszkowski, regni Poloniae vicecanc. decani crac., gnesnen., plocen., lancicienque praept. Petrus Myszkowski regni Poloniae vicecancellarius. (*л. 452—3*).

LIX.

Жукотин.

Стар. Ян Старжеховский позваляє за проханнєм селян поставити церкву в с. Жукотинї й надає парафію сю сьвящ. Лехну. 17 марта 1567 р.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує сю грамоту, забезпечаючи сю парафію згаданому Лехну і його сину до віку. 21 лютого 1570 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae, Samogitiae etc.

Significamus universis, oblatas nobis esse literas papireas sub titulo et sigillo magnifici olim Ioannis Starzechowski, terrarum Podoliae palatini, samboriensis drohobycensisque capitanei, certam erectionem seu locationem poponatus in villa nostra Zukothyn in se continentes supplicatumque est nobis, vt easdem litteras omniaque ac singula in eis contenta autoritate nostra regia approbare et confirmare dignaremur, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur estque talis.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis, drohobycensisque etc. capitaneus.

Significo praesentibus universis et singulis, praesentium noticiam habituris et inspecturis, quia ego habens a sac. regia mte potestatem priuilegiatam popones ac scultetos in capitaneatibus Samboriensi et Drohobicensi statuendi, prout de hoc priuilegium in actis samboriensibus contentum latius canit, itaque ego petitionibus colonorum de villa Zukothyn, ut illis in poponem hominem probum et idoneum constituere benigne annuendo, habens comendatam probitatem religiosi Lechno de eadem villa Zukothyn, illum in poponem in eadem villa Zukothyn constitui. Ut autem cultui diuino et ceremoniis praedicationique verbi diuini ibidem in ecclesia ritus graeci diligentius ac accuratius intendat, illi ad eandem ecclesiam duos laneos agri inter villas Łomna et Zukothyn dedi et concessi, unum videlicet laneum penes ecclesiam ex una parti villae tendentem per convallem alias przess horb dictum Wasziowka ad superficium montis dicti Roslucz terminantem et in aliam partem villae tendentem dlugi horbem ad superficiem montis dicti Dubiany, aliam vero laneum inferius villae Dniestrik quae ad praesens nouiter locatur in cruda radice in loco dicto Magna Polonia, tendentem per conualem seu conuallis Ichnatowski, Kopachowicz et Malinowski et in aliam partem villae tendentem per conualles dictos Dupiniecz et Czeschowaty ad convales dictos Muczone terminantem, qui lanei debent esse sine damno et praeiudicio incolarum. Quam ecclesiam et cum laneis praefatis praefatus popo Olechno cum sua posteritate tenebit, habebit et possidebit cum agris als z lazmi, campis et omnibus prouentibus, prout alii popones in aliis villis tenent et possident, inquilinosque tres pro usu suo in suis laneis illi locare liberum erit, decimasque manipulaneales als skopsczyzne ex incolis, prout alii popones, habebit, strennantiam ex incolis pro festo Paschae habebit, dationemque ex ouibus et suibus dare non tenetur nec sui successores tene-

buntur, mollireque[1]) sine mensura in sculteti molendino illi liberum erit. Quem quidem poponatum praefatus popo Olechno cum suis posteris tenebit, habebit et possidebit cum omnibus et singulis prouentibus, prout alii popones in aliis villis tenent et possident, iuribus tamen regalibus saluis in toto permanentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum est subimpressum. Datum in Sambor feria secunda post dominicam quadragesimae iudica proxima anno Domini 1567.

nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus, supplicationi huic annuentes, praeinsertas literas in omnibus eorum punctis, clausulis, articulis, conditionibus approbandas ratificandas et confirmandas duximus, prout approbamus, ratificamus et confirmamus hisce literis nostris, decernentes eas et omnia in eis contenta vim et robur debitae firmitatis habituras. Volentes autem maius gratiae nostrae testimonium erga praedictum Lechno modernum poponem declarare, eundem ac Iwan eius filium legittimum in quieta ac pacifica dicti poponatus possessione conseruandum ac relinquendum duximus, prout conseruamus ac relinquimus praesentibus literis nostris usque ad extrema utriusque illorum vitae tempora, dantes et concedentes eisdem poponibus eodem poponatu omnibusque et singulis fructibus ac prouentibus, agris, campis superius expressis, ad dictum poponatum pertinentibus, utifrui ac in fundo proprio eiusdem poponatus molendinum pro usu et propria necessitate dicti poponatus et poponis extrui, sine tamen praeiudicio et damno bonorum mensae nostrae ac subditorum nostrorum. Quod universis ac singulis, nominatim autem generoso Stanislao Herborth de Fulstyn, castellano leopoliensi, samboriensi, drohobycensique capitaneo ac terrarum Russiae zuppario aliisque capitaneis nostris samboriensibus pro tempore existentibus eorumque vicesgerentibus denuntiantes, mandamus, ut praefatos Leszkonem et Iwan in quieta ac pacifica possessione praedicti poponatus omniumque ad eum pertinenentium non impediant eosque in ea conseruent pro gratia nostra. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Warszawiae die ultima menses februarii anno Domini 1570, regni vero nostri anno quadragesimo primo. Relatio reverendi Francisci Craszinski de Craszne, praepositi plocensis ac regni Poloniae vicecancellarii. Franciscus Crasinski r. P. vicecancellarius. (*л. 469 v.—470*).

LX.

Смеречка.

Самбірський староста Ян Старжеховский позволяє збудувати церкву в с. Смеречці й надає парафію Симку Мишковичу. 6 квітня 1567 р.

[1]) В оригіналї: mollirereque.

Кор. Жиґимонт Авґуст потверджує сю грамоту. 17 падолиста 1567 р.

Poponatus villae Smereczka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, exhibitas coram nobis esse literas in papiro scriptas, sub titulo et sigillo magnifici olim Ioannis Starzechowski de Starzechovicze, palatini Podoliae, samboriensis drohobicensisque capitanei emanatas, sanas, saluas nulliquo vicio aut suspicioni obnoxias, continentes in se concessionem locationis de noua radice villae in fluuio dicto Smereczka, supplicatumque est nobis, ut easdem literas in omnibus earum punctis, clausulis, articulis et conditionibus confirmare, ratificare et approbare dignaremur, quarum literarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Ian Starzechowski [s] Starzechowicz woiewoda ziemie Podolskiei, samborski, drohobyczki etc. starostha.

Znaiemo czynię wszem wobecz, kthorym by naliezalo albo ku wiadomosczi przyszlo, iz ia będącz powinien rozmnazacz pozythki krolia iego mosczi, dopusczilem ossadzacz wiesz na szyrowym korzeniu na potoku rzeczonym Szmereczka, alie izby liepszy porządek byl w tei ze wszi, thedy za prozbą gromady y thez za zalieczeniem naboznego Symka Miskowicza, dopusczilem mu czierkiew zbudowacz w teize wszi Smereczcze we wlosczi Samborskiei, aby then tho przerzeczony rządzil y sprawowal gromadę wszythkę wedlug porządku wiary grzeczkiey albo ruski, za czo mu wszyszci ludzie w przerzeczonei wszi podathki albo dochody tako iako inszym popom we wsziach przynaliezących powinni będą dawacz. K thei ze czerkwi przydalem mu lan roli na szurowym korzeniu, ktory szobie ma wyprawicz, thyz będzie wolny od dani baraniei y wieprzowy, tak iako inszy popowie, alie kroliowi iego mosczi wszeliakie podathki y onera wedlug wszych popow będzie powinien oddawacz y podeimowacz. Będę mu tyz powinien przywiliey u krolia iego mosczi wyprawicz do zywotha tegosz popa. A ku liepszemu sz[w]iadeczthwu albo wiadomosczi pieczięcz szwą przyczisznącz roskazalem y ręką wlaszną podpiszalem szie. Dan w Samborze w niedzielie przewodną roku Bozego thysziącznego pieczszethnego sesczdzieszątego siodmego. Idem qui supra manu propria.

nos igitur Sigismundus Augustus rex praenominatus, supplicationi eiusmodi benigne annuentes, literas supra insertas in omnibus earum punctis, clausulis, articulis et conditionibus auctoritate nostra regia approbandas, confirmandas et rattificandas esse duximus, prout, quantum de iure est, confirmamus, rattificamus et approbamus praesentibus literis nostris, decernentes easdem vim et robur debitae fir-

mitatis obtinere debere. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in Liebiedziow die decima septima nouembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, regni nostri trigesimo octauo. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Miskowski confirmati episcopi plocensis et regni Poloniae vicecancellarii. Petrus Miskowski regni Poloniae vicecancellarius sgtt. (*л. 268 v.—9*).

LXI.

Липє.

Кор. Жиґимонт Авґуст надає парафію в с. Липю місцевому війту Демяну. 4 червня 1567 р.

Poponatus vilae Lipie.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod nos habentes rationem operae et laboris prouidi Demian, in villa nostra Lipie ad praefecturam Samboriensem pertinenti sculteti, quos in excolenda scultetia hac et in locandis hominibus eiusdem villae, tum etiam in extruenda sinagoga seu ecclesia rittus graeci in eodem villa nostra Lipie praestitit et impendit et adhuc praestare et impendere non cessat, nonnullorum hominum fide dignorum testimonio certiores facti, illum ad exercendum in eadem sinagoga rutenici poponatus officium idoneum et commodum futurum, volentes quoque commoditati maioris subditorum nostrorum eiusdem villae colonorum rittus graeci, hoc in passu consulere, ut eo facilius et commodius villam eandem nostram incolant, prenominatum Demianum in eandem sinagoga seu ecclesia rittus graeci, in villa eadem nostra Lipie per eum iam extructa, in poponem cum omnibus iuribus et praerogatiuis, ad popones rittus graeci more aliarum ecclesiarum eius rittus graeci in aliis villis nostris vicinis pertinentibus, iam ex nunc constituendum duximus, uti quidem per praesentes constituimus. Et ut idem Demian eidem poponatui[1]) diligentius et acuratius in administrandis caeremoniis ecclesiasticis intendat, admittimus et concedimus illi, ut ipse sibi pro eodem poponatu unum laneum agri ac prata secundum proportionem eiusdem agri in eo loco, ubi id sine damno nostro et siluarum nostrarum ac aliorum subditorum nostrorum praeiudicio fieri poterit, de cruda radice extirparet, in quo quidem laneo agri hortulanos pro usu suo secundum arbitrium suum locare poterit ita quidem ut eundem laneum agri cum agris modo praemisso extirpandis ad eundem poponatum eodem omni iure, quemadmodum alii popones in aliis villis nostris, dictae villae nostrae

[1]) В оригіналї: poponi cui.

Lipie contiguis, tenent, cum suis successoribus teneat et possideat perpetuis temporibus. De quo nihilominus laneo agri per eum extirpando ipse Demian et sui successores nobis et successoribus nostris dationes, census, tributa aliaquae onera omnia more aliorum poponum eiusdem rittus graeci in aliis villis nostris, dictae villae Lipie proxime circumcirca adiacentibus et contiguis, soluere et pendere tenebuntur, iuribus etiam nostris regalibus ibidem semper manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrcouiae in conuentu generali regni die quarta mensis iunii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, regni vero nostri trigesimo octauo. Relatio reverendi Petri Miskowskii regni Poloniae vicecancellarii decani crac., gnesnen., plocen., lancicque praepositi. Petrus Miskowski regni Poloniae vicecancellarius sgtt. (*л. 350*).

LXII.

Билина.

Староста Ян Старжеховский за проханнєм селян с. Билини, позволяє їм поставити церкву, а сьвященником позволяє бути Андрію Бачинському. 9 червня 1567 р.

Poponatus villae Bilina.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis drohobycensisque capitaneatus etc.

Recognosco praesentibus, quibus interest, praesentium noticiam habituris et inspecturis, quia inhaerendo priuilegio sanctae regiae maiestatis super liberam locationem poponum et eclesiarum in villis regiae maiestatis capitaneatus Samboriensis, mihi concesso, et hoc propter ordinatam conseruationem incolarum et prouentuum augmentationem, itaque peti(ti)onibus subditorum de villa Bilina benigne anuentes, qui petierunt, ut illis poponem bonum et idoneum hominem ad gubernandam ecclesiam rittus graeci in eadem villa concederem, itaque ego, habens comendatam probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam religiosi Andreae filii nobilis Pauli Baczinski, illi poponatum in eadem villa Bilina dedi et concessi; ut administratione praefatae ecclesiae acuratius intendat, dedi et concessi illi medium laneum agri cum pratis, hortis certis, prout sibi emensuratum est. Quam quidem ecclesiam praefatus Andreas popo administrabit et una cum praefato laneo agri tenebit, habebit et possidebit una cum suis successoribus perpetuis temporibus, iuribus vero regalibus ef contributionibus, ex poponibus pendi solitis, saluis in toto permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum meum est subimpressum, praesentesque literae in acta castrensia sunt actitatae. Datum in Sambor feria secunda post octauas corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo (*л. 424*).

LXIII.

Горішній Лужок.

Староста Ян Старжеховский за проханнєм громади позволяє збудувати церкву в селї Горнїй Лужок і надає сю парафію сьвящ. Андрію. 23 червня 1567 р.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis drohobicensisque etc. capitaneus.

Significo praesentibus quibus interest praesentibus et futuris, praesentium noticiam habituris et inspecturis, quia ego volens subditis sac. r. mtis rittus rutenici in villa sac. regiae mtis capitaneatus Samboriensis Gorny Luzek de popone eiusdem prouidere praefataeque villae incolarum petitionibus in ea re benigne annuentes habentesque commendatam probitatem et industriam religiosi Andrei, ipsum in poponem in eadem villa circa synagogam constituendem duxi. Et ut praefatus Andrei prefato poponatui diligentius et acuratius in administrandis caeremoniis intendat, illi laneum unum agri et cum pomiarki una cum hominibus, alias inter kmieczie pomiarki, emensurandum duxi, prout emensuratum est, una cum pratis, hortis et attinentiis eum poponatum legitime spectantibus. Quod praefatum poponatum ipse praefatus Andrei popo tenebit, habebit et possidebit una cum suis successoribus cum omni iure, dominio et proprietate perpetuae et in aeuum, prout alii popones poponatibus suis vtuntur et illa tenent et possident. De quo quidem laneo dationes, census et tributa quotannis soluere tenebitur, iuribus vero regalibus saluis in toto permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum est subimpressum. Datum in Sambor in vigilia festi s. Ioannis Baptistae anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo (*л. 438*).

Грамоту сю потвердив rel. Andreae кор. Жиґимонт Авґуст 12/VII. 1567 р. (*ib*).

LXIV.

Ільничок Долїшний і Завадка.

Кор. Жиґимонт Авґуст позволяє війту Івану Лазуровичу поставити церкву в с. Ільничку Малім і заняти місце сьвященика при нїй або передати сину, наколи будуть здатні до того. 28 лютого 1568 р.

Poponatus villarum Zawadka et Dolszki.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, quia nos volentes, ut in villis nostris capitaneatus Samboriensis Ilniczek Maly seu Dolski et Zawadka nuncupatis, nuper locari et

erigi caeptis, pietatis etiam et religionis christianae subiaciantur[1]) fundamenta, ut etiam vel ea ratione colonorum frequentia facilius eo alici queat, prouido Iwan Lazurowicz, earundem villarum nostrarum sculteto, cuius operam in locatione et augmentatione villarum sedulam perspeximus, potestatem facimus per praesentes literas nostras, ut in villa praefata Ilniczek Maly seu Dolski templum rittus graeci errigere ac aedificare in eisque cultum diuinum rittu suo usitato graeco instituere possit. Quod ut facilius perficere possit, concedimus eidem Iwano Lazurowicz, ut in utraque villa praefata per unum laneum agri sine nostro et nostrorum colon[or]um praeiudicio extirpare possit, quos quidem agros, sic ut perfertur extirpandos, nos ad ecclesias seu poponatus aliarum vicinarum villarum nostrarum de more et consuetudine pertinent poponibus eiusmodi debentur, quas quidem utilitates omnes hic pro sufficienter expressis habere volumus. Ut autem ipse Iwan Lazurowicz laboris suis fructum aliquem percipiat, ipsum et eius filios, si qui ad obeundum id munus idonei fuerint, in administratione ecclesiarum seu poponatum praedictorum in villis Ilnik Maly seu Dolski et Zawadka vita illorum durante conseruamus per praesentes literas nostras, idque cum omnibus et singulis eorundem poponatuum utilitatibus, uti praemissum est, percipiendis, ita tamen ut si eius filii ad id munus habiles non fuerint, vel interea donec per aetatem idonei reddantur, ipse Iwan ecclesiastica munera omnia sine aliqua cultus diuini negligentia per personas rite ad id institutas explere teneantur et sit astrictus, iuribus etiam nostris ex eiusmodi poponatibus nobis et reipub. debitis saluis ibidem permanentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum appendi iussimus. Datum Knyschyni die decima octaua februarii anno Domini milleslmo quingentesimo sexagesimo octauo, regni vero nostri trigesimo octauo. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Myszkowski confirmati episcopi plocensis et regni Poloniae vicecancellarii. Petrus Myskowski confirmatus episcopus plocensis et regni Poloniae vicecancellarius stt. (*л. 387 v.*).

LXV.

Кор. Стефан потверджує продажу парафії в с. Завадці Івану поповому сину і забезпечує йому сю парафію до віку. 30 вересня 1578 р.

Poponatus villae Zawadka — aduitalitas Iwano poponi seruit.

Stephanus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Littuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuoniaeque etc. nec non Transiluaniae princeps.

[1]) В оригіналї: sunt iaciantur.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, quod constitutus coram actis cancellariae nostrae minoris prouidus Iwan scultetus in Zawadka palam publice ac per expraessum recognouit, quia de omni iure suo, quod super poponatum in villa Zawadka ad capitt. Samboriensem spectanti et pertinenti ipse habeat, honesto Iwano filio poponis cedat ac praesentibus condescendit, supplicatumque est nobis ut in eam cessionem seu condescessionem consensum nostrum regium praeberemus. Cui supplicationi nos, tanquam iustae, benigne annuentes, praefatam cessionem ratam et gratam habentes, confirmamus et approbamus praesentibus literis nostris. Volentes autem gratiam nostram maiorem declarare, bona poponatus praedicti ad vitae extrema tempora praefato Iwan cum omnibus bonis, utilitatibus, fructibus, prouentibus, nullis paenitus exceptis ut prout idem ipse Iwan scultetus, tenebat, habebat ac possidebat, concedendum esse duximus, uti quidem praesentibus literis nostris concedimus, ita tamen ut onera ecclesiae debita supplere teneatur, nihilominus tamen saluis nostris iuribus regalibus ibidem in toto permanentibus — harum quibus manu nostra subscripsimus et sigillum nostrum subappenso subapprimi iussimus testimonio literarum. Datum Praemisliae die ultima septembris anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo octauo, regni vero nostri anno tertio. Stephanus Rex. Walentinus Wrobliowski praepositus torunensis. (*л. 461*).

LXVI.

Кор. Жиґимонт III забезпечає парафію в с. Ільничку Долїшнїм сьвященикам Івану й Климу до віку. 13 липня 1591 р.

Poponatus villae Dolskie priuilegium originale, uide superius admitalitas uero Iwano Iackonis et Clemoni Waskonis filiis seruit.

Sigismundus tertius, Dei gratia Rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, quia nos ad intercessionem magnifici Georgii Mniszek de Magna Kunczyce, pallatini sandomiriensis, sanocensis, samboriensis, sokaliensis etc. nostri capitanei, nomine prouidorum Iwani Iaczkonis et Clemonis Waskonis filiorum, poponum ritus rutenici de villa nostra Dolskie in capitaneatu Samboriensi, apud nos factam, faciendum eo putauimus, ut ipsis eundem poponatum in praedicta villa in aduitalitatis vnicuique pro sorte et interesse illius daremus et conferremus, uti quidem praesentibus damus et conferrimus cum agris seu argulis obssary dictis, de cruda radice in eiusdem villae fundo penes granicies Iadzielskie extirpandis, in quibus quatuor trunci frumenti exseminari possint, molendinoque pro usu tantummodo ipsorum in fluuio per

suum laneum profluente extruendi, ad quod consensu nostro eis praesentibus praebemus, nec non cum aliis omnibus ipsius utilitatibus, prouentibus, redditibus, praerogatiuis, obuentionibus attinentiis et pertinentiis antiquitus ad eum spectantibus universis, nullis prorsus exceptis nec proquopiam alio reseruatis, tenendum, habendum, possidendum pacificeque et quiete utifruendum ad extrema vitae vnius cuiusque seu alterius ipsorum pro interesse eorum tempora; promittimusque pro nobis et serenissimis successoribus nostris, eundem poponatum nec quidpiam ad eum pertinens ab eis ulla ratione amoturos aut alienaturos neque amouendi aut alienandi cuipiam potestatem facturos, quin imo eis totum et illaesum ius aduitalicium conseruaturos et relicturos. In cuius rei fidem praesentes manus nostra subscriptas sigillo regni nostri consignari mandauimus. Datum Crac. 13 mesis iulii anno Domini 159 primo, regni vero nostri anno quarto. Sigismundus rex, — P. Kossinski.

Thenze ma list z podpiszem i pieczęcią iego mczi pana woiewody sendomirskiego, ktorego copia seorsiue iest przy iego mczi.

LXVII.

Чернецька Яблінка.

Кор. Жиґимонт Авґуст надає шл. Дмитру Чернецькому парафію в с. Яблонці Чернецькій до віку його. 29 падолиста 1568 р.

Super poponatum villae Iablonka Czierniecz. aduitalitas.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae etc. dominus et haeres.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, quia nos ad intercessionem certorum consiliariorum nostrorum pro nobili et discreto Demetrio nobilis Steczkonis Czernieczki filio apud nos factam, ipsi officium poponis in sinagoga ritus graeci nec non et vnum laneum agri et prati obszar dicti in loco Zawornikowate nuncupato pro constituendis et locandis in eodem[1]) hortulanis in villa nostra Iablonka Czernieczka consistentem et locandum et ad capitaneatum nostrum Samboriensem pertinentem dandum et conferendum duximus, uti quidem damus et conferimus praesentibus literis nostris per ipsum Demetrium Czernieczki officium poponatus cum laneo agri et prato aliisque omnibus attinentiis, pertinentiis et utilitalibus, praesertim vero unius sexagenae frumenti cuiuscunque grani et saeminis ad eundem poponatum pertinentis, tenendum, habendum, possidendum eoque ad tempus vitae sue extremum, quemodmodum antiquitus more aliorum poponum tenebatur et possidebatur, pacifice utifruendum, pro-

[1]) В оригіналї: in ab id.

mitentes verbo nostro regio pro nobis et serenissimis successoribus nostris, neque nos neque successores nostros cuique consensum nostrum ad redimendum eundem poponatum cum omnibus utilitatibus illi adiunctis daturos neque pro mensa, fisco, siue coquina aut alia necessitate nostra et reipub. ipsum esse redempturos, sed eum ipsum esse ad extrema vitae tempora tuituros et conseruaturos, quibus tamen nostris ibidem saluis et integris, harum, quibus sigillum nostrum et subappensum, testimonio literarum. Datum Warszauiae die vigesima nona nouembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo. Relatio magnificum Valentini Dembinski de Dembiany, regni Poloniae cancell. etc. Valentinus Dembinski regni Poloniae cancellarius. (*л. 467 v.—8*).

Альфабетичний показчик осад[1]).

Бабина 52.
Береги 52.
Беріжок 55.
Билина 62.
Бориня 51.
Ботелка 54.
Ванівці[2]) 9.
Висоцько Нижнє 11, 54.
Вовча 40.
Головецько 6—7.
Грозьова 31.
Дністрик 27.
Жукотин 59.
Жупани 53.
Завадка 38 і 65.
Ільник 22.
Ільничок Долішній 64 і 66.
Ісаї 18.
Кобло 5.
Коблянська воля 33.
Котковичі 35.
Кривка 48.
Кульчиці 49.
Лининка 43.
Липе 61.
Лімна 13.
Лопушанка Лехнова 36.
Лопушанка Хомина 28.
Лужок Горішній 63.
Любогірє 25.
Михновець 20.
Мокряни 15.
Мшанець 17.
Нанчівка 24.
Недільна 19.
Пініяни 42.
Плоське 16.
Потік Великий 44.
Прислоп 29.
Риків 57 - 8.
Рипяни 34.
Розлуч 14.
Росохач 46.
Самбір Старий 30.
Смеречка 60.
Сприня 32.
Стрілки 41.
Тершів 8.
Тисовець 39.
Тиха 45.
Торчиновичі 10.
Турка 37.
Ушне 26.
Хащів 21.
Черхава 1— 4.
Яблінка Дубова 56.
Яблінка Чернецька 67.
Яблонова 50.
Яворів 47.
Ясениця 23.
Ясінка 12.

[1]) Цифра означає число документа.

[2]) В оригіналї документа надписаний: Venditio areae ad sinagogam in Terszow, тому й видрукований при Тершові, але се, очевидно, похибка: документ належить до Ванівець.

Кілька документів з життя Забужської Руси XVI в.

Для руської кольонізації на лівім боці Буга, особливо в північній части та в західній, в порічю Вепра, маємо досить скупий запас материялу, тим часом се руcько-польське пограниче має для нас дуже визначний інтерес, як з огляду на історию кольонізації так і для суспільно-політичної й культурної нашої історії. Тому не маловажними уважаю кілька документів, що я подибав у т. зв. Руській Метриці (короннім відділі Записей Литовської Метрики) московського Архива міністерства справедливости, й подаю отсе тут.

Перші два документи — се потвердження сьвящеників м. Воіна й сусіднього села Рудна на їх парохіях. Місто Воін (тепер Вогинь, в порічю Тисменици, притока Вепра, в теп. Радинським повіті) має свою історию: воно ще в XIII в. виступає як одна з пограничних осад (під 1182 р.: воспомяну Володимѣръ, оже преже того Лестко, пославъ Люблинѣць, взялъ бяшеть у него село на Вькраиници, именемь Воинь — Іп. 586); за литовських часів воно стає містом. Православна парохія мусіла тут бути від давна. Її пізнійшою памяткою зістала ся звістна Четя-Мінея 1489 р., що належала в XVII в. воінській церкві. Цікаво, що грамота говорить не про православних тільки, але таки р у с ь к и х міщан м. Воіня (всихъ мещанъ воинскихъ, которие сут вери греческое, то есть Руси) — підношу се супроти гадок деяких, що треба розріжняти тут слїди православія від слїдів Руси: тут від яких XII—XIII в. не можна припускати иньших православних окрім Русинів, цілих чи спольщених уже.

Церков в с. Руднї (N 2) виступає як новозбудована, за дозволом ревізорів (сей дозвіл — факт сам по собі цікавий), до неї тягли й сусїднї села: Деревично, Виски і Березовий Кут, але пізнійше вона, здаєть ся, стала приписною церквою (філією) Воіна, судячи по тому, що бачимо її в державі тогож воінського „попа“ Аврама Василевича.

Обидві грамоти дають деякі дуже цікаві суспільно-історичні подробиці. І так дуже інтересна ся десятина для православних парохів, заведена за взірцем латинських — в м. Воїні по копі жита, по копі ярини і по 2 гр. з дому, в селах по копі жита з волоки; вона уставлена, як підносять се грамоти, за добровільною згодою самих людей. Друге — бачимо, що ерекціональні ґрунти підпадали в середині XVI в. редукції до двох волок, „водле уставы нашое господарское, такъ яко и иншимъ попомъ“ (N 2). Нарештї вкажемо й володимирського епископа, не заведеного в дотеперішні реєстри — Іосифа (перед 1555 р. — N 1).

Третій документ дуже інтересний для історії селянського оподаткування: він подає норми селянських податків, уставлені в трох селах Руденського війтівства (з попереднього документа звістних нам як православні, значить руські) — Руднї, Березовім Куті і Висках ревізорами 1558 р. При тім знесені були всї роботи, а натуралії переложено на гроші, і сума виносила в Руднї 106 гр. з волоки, а в Березовім Кутї й Висках 97 гр., бо тутешнї ґрунти уважали ся гіршими. При тім одначе король не уважає сї ревізорські постанови непорушною нормою й робить застереженнє в разї як би мали бути на селян положені нові обовязки вже по ревізиї.

Четвертий документ — фундация брацтва при церкві Спаса в Люблинї, на взірець брацтв львівського, виленського й берестейського. Хоч сам факт заснованнї сього брацтва давно відомий, але фундацийна грамота, скільки знаю, не була видана. В королївськім потвердженню цікаві імена міщан: вони сьвідчать, що маємо до дїла не тільки з православними, „веры греческое“, але й з Русинами.

I. *В. кн. Жиґмонт Август потверджує сьвященника м. Воїна Аврама Василевича на його становищі, з його доходами, 21 мая 1555 р.*

Кор. Стефан потверджує сю грамоту і старостиньське наданнє десятини від руських міщан м. Воїна 25 червня 1566 р.

Потверженье попу воинскому на церковъ въ Воине светого Дмитрея и на десятины.

Стефан божою милостию корол полский, великий князь литовский, руский, пруский, жомоитский, полянский, княжа седмигродское.

Ознаймуемы тым листомъ нашымъ, всим вобец и каждому з особна, кому того ведати належит, нинешнимъ и напотомъ будучимъ, иж указовал перед нами учтивый Аврам Василевич, попъ места нашого Воинского

церкви светого Дмитрея, листъ славное памети Жикгимонта Августа короля продка нашог[о] с подписом власное руки и с печатю великого князства литовского, которимъ листомъ тую церковъ в месте нашом Воинском и до нее две волоки земли оундованых ему дати и потвердити рачил, яко то все ширей и достаточней на том листе продка нашог[о] естъ описано, который слово от слова такъ се в собе маеть:

Жикгимонтъ Августъ, божю милостью корол полский, великий княз литовский, руский, пруский, жомотский, мазовецкий и иным.

Бил намъ чолом попъ з Воина на име Аврам Василевичъ церкви святого Дмитра и поведил перед нами, иж владыка володимирский берестейский Иосиѳъ поставил его в попы к той церкви воинской, которую он держачи бил намъ чоломъ, абысмо листомъ нашимъ при той церкви его зоставили и с тых земль ку оной церкви наданых от нас господара рушати его не велѣли, якож дей и державца волковыйский панъ Миколай Нарушевичъ, ревизоромъ тамъ от нас будучы, тых земль церковных в него не одыймовал, якож дей тепер при оной церкви меновите зостало землѣ нашое три волоки. А так кгдыж тая церков при местечку Воинскомъ за росказанемъ нашим господарскимъ есть збудована и оундована, до которое от владыки володимерского попом он поставленъ естъ, мы з ласкы нашое на чоломбите ег[о] вчинили, при той церкви воинской его зоставили, и тым листом нашим зоставуемъ: мает он тую церковъ светого Дмитрея у Воиню на себе держати, а за нас господара Бога просити, и во всем слушне а рядне водле уставы закону своего греческого справоватися, и теж земль, сеножатей церковных уживати; ведже болшей он там при той церкви земле в себе мет не мает одно две волоки зуполных, с которых нихто его рушати и переказы никоторое в том ему чинити не мает. И на то дали есмо ему сес нашъ листъ з нашою печатью. Писан в Петркове лета божого нароженя тисеча пят сот пятдесятъ пятого месяца мая двадцать первого дня.

Ку тому показовалъ перед нами листъ велможного пана Яна Тарла з Щекарович, каштеляна на он час радомского, старосты пилзенского, воинского и ломазского, на которомъ листе описуетъ иж за жалобою всих мещан воинских которие сут вери греческое, то естъ Руси, которие бы были приймушани от плебана воинского ку отдаваню десетины на костел полский, то постановене учинил, якобы все мещане места нашого Воинского, которие сут вери греческое, десятины нигде инде одно на церковъ рускую помененому попу воинскому по тому яко и до костела полского плебанови люди вери латинское дают, то естъ по копе жита и по копе ярин, а по два гроши с кождого дому давали. На што воит воинский и все мещане вери греческое сами доброволне позволили. И бил намъ чоломъ пречоный богомолецъ нашъ попъ воинское церкви светого Дмитрея, абысмо

все то водлугъ листу продка нашого на тую церковъ воинскую и землю ку ней наданую, также и десетины з мещан воинских, которие сут вери греческое, водлугъ листу впрод реченого Яна Тарла каштеляна радомского и водлугъ власного позволенья мещан воинскихъ потвердили ему нашимъ листомъ. А такъ мы видечи в том слушную прозбу ег[о] тую церковъ в месте нашомъ Воинскомъ и две волоки до ней фундованых продокъ нашъ ему потвердилъ, ижъ мещане воинские сами тую десетину поступили (*на тім кінчить ся*). *Записи В. кн. 26—27 л. 2.*

II. *В. кн. Жи[г]монт Август потверджує священика с. Рудна в Воїнській волости Аврама Василевича на його становищи з його доходами, 24 жовтня 1558 р.*

Кор. Стефан потверджує сю грамоту, 25 червня 1576 р.

Потверженье попу руденьскому на церковъ светого Спаса и десетину до ней.

Стефан, божою милостью король полский, великий князь литовский, руский, пруский, жомоитский, мазовецкий, ифлянский, княжа семикгродское.

Ознаймуемъ тымъ листомъ нашимъ всимъ вобецъ и каждому зособна, кому то ведати належит: указовалъ перед нами ушстивый Аврамъ Василевич, поп церкви светого Спаса з села воинского Рудна, листъ славное памети Жикгимонта Августа короля, предка нашого, с подписомъ власное руки и с печатью великого князства литовского; которимъ листомъ продокъ нашъ церковъ в селе Рудне светого Спаса и до нее земли волокъ две фундованых, также десетину з села Рудна и Деревячина, с кождое волоки по копе жита, яко сами подданые доброволне дают — позволили ему, потвердити рачилъ, яко то все ширей и достаточней на томъ листе продка нашого естъ описано, которий слово отъ слова так се в собе маеть:

Жикгимонтъ Августъ, божою милостью король полский, великий князь литовский, руский, пруский, жомоитский, мазовецкий иныхъ.

Билъ намъ чоломъ богомолецъ нашъ попъ церкви светого Спаса з села староства албо волости Берестейское воинского Рудна Аврамъ Василевичъ и поведилъ перед нами, ижъ перво того Сарафин Воронский, наместьникъ воинский воеводы виленского, маршалка земского, канцлера нашого великого князства Литовского, старосты берестейского и ковенского, державцы борисовского и шовленского пана Миколая Радивила, а Станиславъ Свидерский, служебникъ подсудка белского Матея Левицкого, будучи на номере волочной у Войне, подданымъ нашимъ руденскимъ а деревеченскимъ церковъ въ селе Рудне збудовати дозволили, и попа до тое церкви на име Мартина Левоновича, давшы ему три волоки земли нашое в том же селе в певныхъ границахъ албо ме-

жахъ к той церкви, установили; а тые подданые наши селъ верху речоных тому попу десетину от себе с кождое волоки по копе жита давати доброволне поступили. Якож то и мы господаръ для өалы божое и розмноженя подданыхъ нашихъ тамошних оному попу рудницкому Мартину Левоновичу и потомком его, которие по нем в той церкви светого Спаса попами будуть, за жаданемъ и причиною пана воеводы виленьского потвердили, и на то листъ нашъ — потвержене наше на пергамене онъ перед нами покладалъ. То такъ дей дворянинъ нашъ ревизор тамошний Иванъ Сопега, будучи за росказанемъ нашимъ на ревизии тамъ у Вопне, тые три волоки земле, продку его даные в него отнялъ, а ему дей водле уставы нашое господарское, такъ яко и иншимъ попомъ, две волоки к той церкви божой в порядку волочномъ далъ. На чомъ онъ вже и самъ преставаючи, билъ намъ чоломъ, абыхмо при тых двухъ волокахъ, отъ Сопеги ему даныхъ, и теж при оной десетине, которую подданыи наши тых селъ Рудны и Деревечинца на тую церковъ рудневскую давати с кождое волоки по копе жита поступили, зоставили, над то ему нашимъ листомъ потвердили.

Ино кгды ж оная церковъ в селе Рудне за прозбою подданыхъ нашихъ тамо[ч]них тамъ стала, и они сами доброволне таковую десетину з себе на нее давати позволили и поднялисе, а иж теж Сопега тые две волоки на оную церковъ тому попу ведле уставы нашое волочное далъ, на чом он сам переставает, третее ся не допираючы, мы з ласки нашое господарское на чоломбите его то вчинили: на тых двух волоках от Сопеги, яко ревизора тамошнего, тому попу рудневскому поданых и заведеных, по тому ж и при оной десятине з волок руднянскихъ и деревеченскихъ тую церковъ божую светего Спаса и оного богомольца нашого Аврама Василевича и потомковъ его поповъ, которые по немъ в тое церкви будут, водлугъ першого потверженя зоставуемъ, и симъ листомъ нашимъ знову потвержаемъ: Мает тот попъ спаский Аврамъ и потомки его перворечоныи оные две волоки к той церкви рудневской и деревечинских десетину с кождое волоки по копе жита брати, а за нас господара Бога просити. И на то дали есмо сему сес нашъ листъ з нашою печатю. Писанъ в Варшаве лета божого нароженя тисеча пет сот пятдесят осмого месеца октебра двадцат четвертого дня.

Ку тому поведилъ перед нами иж подданые наши Руденского войтовства: село Вискы, также войт березовский, подданыи нашы села Березова Кута сами доброволне поступили и позволили ку той церкви руденской десетины давати с кождое волоки по копе жита, якож и лист вызнаня их на тую десятину перед нами покладал, бьючи намъ чолом, абыхмо ему з ласки нашое господарское тую церковь светого Спаса въ селе нашомъ Рудне и две волоки земли до нее наданыхъ водлугъ листу

продка нашого, десятину ку той церкви належачих с подданых нашихъ з села Рудна и Деревечинцы, села Висковъ и Березова Кута, с кождое волоки по копе жита, яко они сами водлугъ позволеня своего суть вышей мененому богомолцу нашому попу руденскому и потомкомъ его власнымъ, которие по нем в той церкви светого Спаса в селе Рудне будут, потвержаем и умоцняем тым листом нашимъ: маетъ онъ самъ и потомкове его попы руденские тую церковь светого Спаса в Рудне, земле, до нее наданых и фундованых, з ыными всими землями, сеножатми, до тое церкви належачими, держати и уживати, и десетину з селъ нашихъ Рудна, Деревечина, Висков, Березова Кута, з кождое волоки по копе жита в кождый рокъ брати, окрем пренагабаня и переказы старосты нашого воинского теперешнего и на потом будучих и их подстаростих, справуючисе в той там церкви во всем пристойне по обычаю и порядку закону своего вери греческое, а за нас господара Бога просити повинни будут. И на то есмо ему и потомком его власнымъ, которие по нем в той церкви светого Спаса попами в Рудне будут, дали тот нашъ листъ, подписавши его рукою нашою и росказавши до него печать нашу коронную привесити. Дан в Варшаве дня двадцат пятого месеца июня року по нароженю сына Божого тисеча пять сот семдесят шестого и панованя нашого року первого. *Записи В. кн. 26 - 7 л. 4.*

III. *Кор. Стефан потверджує селянам Руденського війтівства обовязки їх, як вони були означені ревізиєю 1558 р. 26 червня 1576 р.*

Потвержене подданымъ воинскимъ, тром селом, на постановене ревизорское.

Стефан, божю милостю король полский, великый...

Oзнаймуемы тым листом нашим всим вобецъ и каждому зособна, кому то ведати належит, иж указали перед нами подданые наши державы Воинское войтовства Руденского трох сел: Рудное, Березова Кута а Висков три листы уставные ревизора на он час берестейского и воинского Ивана Ѳедоровича Сопеги а Криштофа Кграевского с печатми их, под датою року тисеча пят сот пятдесят осмого, в которих листех своих описуют, иж они будучи на постановеню платовъ, оповеданю уставы их продка нашого Жикгимонта короля Августа и осаженю волок на он час ново помереных в тых селах наших войтовства Руденского, постановили тые три села нашы на осаде и велели ко.. платити с кождой волоки села Рудной, яко з кгрунту доброго, циншу двадцать и одинъ грошъ, а с тихъ двух селъ Березовому Куту и Висков циншу, яко з кгрунту середнего, по дванадцяти грошей, а ку тому всим трем селомъ ровно платити уставили с кождое волоки овса бочокъ две албо

за овесъ и за отвоз гр. двадцать, сена воз один або за сено и отвоз гр. пять, за гуси, кури и яица гр. полчварта, на неводы гр. два, за стацыю гр. полтретя, осады гр. тридцать, за толоки гр. дванадцать, а за кгвалты перво уставичные жита бочка одна, албо гр. десеть, чого всего сумою з волоки описали селу Руденскому коню одну гр. сорокъ и шесть, а селамъ Березовому Куту и Вискомъ копу одну гр. тридцать семъ, а вже ихъ отъ роботы толок, службъ и всяких кгвалтовъ и повинностей волными учинили, яко то меновите на тых листех ревизорских уставленых естъ описано. И били намъ чолом пречоные подданые нашы войтовства Руденского села Рудны, Березова Кута и Висковъ, абыхмо ихъ при той уставе ревизорской вышей в том листе описаной нашей зоставивши, потвердили и то имъ нашимъ листомъ.

А так мы выразумевшы з листов и постановеня ревизорского, которое з росказаня предка нашого короля Жикгимонта Августа в тых трех селах Рудной, Березове Куте и Висках естъ постановлено, звлаща еслибы постановене ревизорское было остаточное а потомъ жадная повинность на них не вложона, з ласки нашое господарское тых подданых наших вышей менены трех сел Рудной, Березова Кута и Висковъ при томъ постановеню ревизорскомъ, яко вышей меновите в том листе нашомъ описано, зоставуемы, и то им тым нинешним листомъ нашимъ потвержаемъ и умоцняем на вечность, такъ ижъ тые подданые наши войтовства Руденского села Рудной, Березова Кута и Висковъ водлугъ постановеня ревизорского, яко меновите в том листе нашом описано естъ, цинши и вси подачкы на них вложоные отдавати с кождой волоки мает, а болшей над тое постановене ревизорское вышей описаное жадных подачокъ давати, повинностей, робот, толок, кгвалтов, от воженя збожя до берега на спусты и в подводы ездити и никоторое службы тяглое служити не повинны. Староста нашъ воинский теперешний и напотом будучий и их врядникы над тое постановене ревизорское и тое наше потвержене в том им кривды чинити, болшей подачокъ вытегати и до жадных повинностей и роботъ тяглых, отвоженя збожя до берега на спусты и в подводы примушат не мают. И на то есмо им дали тотъ листъ, подписавшы его власною рукою нашою, и росказавши до него печат нашу коронную привесити. Дан в Варшаве дня двадцать шостого июня месяца року по нароженю сына Божого тисеча пят сот семдесят шостого, а панованья нашого року первого. *Записи В. кн. 26—7 л. 6.*

IV. *Митрополит Михайло Рогоза дає дозвіл на заснованнє брацтва в м. Люблинї, 28 червня 1594 р.*

Кор. Жигмонт потверджує сю грамоту, 24 квітня 1596 р.

Конъоирмацыя брацства мещаном Любелъскимъ релии греческое. Confirmatia bractwa mieszczan Lubelskich religiey greckiey.

Жикгимонт третий etc.

Ознаймуемъ тымъ листом нашимъ всим вобецъ и кождому з особна, которим того ведати належить, нинешнимъ и напотом будучимъ: Покладали перед нами мещане Любелские, подданые нами, вери греческое, на име Дмитръ Стативчичъ, Леонтий Опанасович а Андрей Лукъянович, сами от себе и от всего братства подавцовъ церкви Преображенья Господня Спаса нашого Исусъ Христа, з кгрунтами ее, стоячой на горе, при гостинцу, в Люблине, листъ на паракгамине писаный от велебного Миха(и)ла митрополита киевского и галицкого и всея Руси, собе на братство духовное по обычаю братства в ыныхъ церквахъ маючих наданое, яко о том ширей и достаточней в томъ листе братства принятого пререченых мещан Любелскихъ описано и доложено естъ, и били нам чолом тые то мещане, подданые наши, абыхмо им таковое братство листом нашим потвердили и до книг канцелярии нашое лист митрополий вписати казали; которого мы огледавши и читаного выслухавши, до книгъ канцлерии нашое и в сес листъ нашъ вписати есмо велили, и такъ се в собе слово в слово мает:

Мы смиренъный Михаилъ Рагоза, аръхиепископъ, митрополит киевский и галицкий и всея Руси, будучи намъ на тот час на зъезде нашомъ духовном водлуг уоалы и постановенья нашого на ден уреченный рожества светого пророка и предотечи крестителя Господня Иоана во благоспасаемомъ граде места господарского Берестейского, при бытности их мл. честных епископовъ, аръхимандритовъ, игуменовъ и немало свещенического чину по имени их в року теперешнем тисеча пят сот девятъдесятъ четвертом, ознаймуем и возвещаемъ всим благочестивым православья закону нашого светого греческого о том, иж молиша нас свещенный ерей Сава Петровичъ, сослужитель церкви Преображенья Господня Бога и Спаса нашого Исусъ Христа и при нимъ благочестивые и христолюбивые граждане места господарскаго Любелского, сыны по духу послушные зверхности пастырства нашого епархии епископии Холъмское, благословитисе им от нашого смирения прияти чин братства светого светейшим патриярхом кир Иеремеемъ даного по чину братства духовного Львовского храму Успения светыя Богородица, а Виленского храму светое живоначалное Троицы также и Берестейского храму светого чудотворца Христова Николы соборнее церкви. И о семъ молиша нас мещане релии закону светого греческого, жебы смы имъ яко параѳияномъ церкви тамошное любелское светого Спаса Преображения Господня мет позволили в заведане и опатренье их тую церков зо всими кгрунтами и пожитками, то(и) церкви Любелско(и) належачими на выхованье свещенъника их; которие то братя, где бы ся от когож колвекъ якие кривды в добрах церковных деяли, мают боронити и заступовати

водле правъ наданых той церкви и артикулов в порадках братских описаных заховати ся мають. Што мы аръхиепископъ сполечне из их мл. епископы на тотъ час при мене будучими, а меновите при бытности его мл. отца кир Ипатея, епископа володимерского и берестейского, и его мл. отца Кирила Терлецкого, епископа луцкого и остроского, и иных аръхимандрытовъ и игуменовъ, в небытности на тот час господина отца Деонисия Збируйского епископа холъмского и белзкого, нарадивши ся со всим свещенънымъ соборомъ нашимъ и то добре усмотревши к намъ пастырем своим моление ихъ зело честно и богоугодно мещан Любелскихъ, при той церкви еже о Христе братство духовное мети, радити, справовати и добрами церковными опекатисе и от вшеляких кривдъ боронити, заступовати мают по чину и встроению братства вышей реченого. В которой то церкви братству и всим порядкам их нихто жадное переказы чинити не мает, так я сам аръхиепископъ, яко и епископъ их теперешний холъмъский и по ним будучие наместники того престола и церъкви, сиреч епископи и протопопы и вси причетники церъковные вечными часы, заховуючи а благословение настоящого пастыра епископа холъмъского. Также на вси порядки духовные церкви божой потребные благословляем и во всем соединяем сему вышей меноваиому братству единочестно и единомысльно и правоверно жити водлуг взаконения светое апостолское каѳолическое сиреч соборнее церкви, матере нашая, седми собори вселенскими утъвержоной, ничим не отлучно и послушно, со смиренъномудриемъ, в любвѣ нелицемирной во вся веки строити по обычаю реченъного братства о Господи, всегда с любовию и кротостию собираюсчися. Свещенников же богоугодных честных православных и достоверных, не корчемных откольже колвек бы траѳити и збирати собе могли; при которомъ свещеннику и наука школная чадом своимъ мети, пришелцовъ и убогих по чину школному приймовати, болницу и шпиталь убогих своих любезно и праведно строити, церковное благолипие по силе своей честно украшати, собранное наданое маетности от когож колвекъ благолюбца во влагалищи своемъ и шпиталными братскими праведно справовати и радити мають; в напастех, в бедах и в недузехъ братии своей сановнымъ помагати и до гробу равночестно провожати, нищих, по преставлении брати своей сиротами же и вдовами елико мощно пещи ся, а между братьею своею кротостию и терпениемъ нелицемерно праведно розсужати; ащели же в ниякой вещи недоумеють, се да испытают о семъ испытнейшаго розсужения иншого братства вышей меноваиого, а по увищению правилом всим любовно смирити се. Ащели же кто не будет жити з братством во единой мысли, но противно мысля творити будеть соблазну между братею и не престанет ли, такового тогды епи-

скопъ и пастыр епархии тамошнее со розсужденіемъ да отлучат от общаго братства к целомудрию, а в небытности епископа ино наместникъ его и з ихъ свещенъникомъ братским да изженуть из церкви; и аще бы кто собе иного искалъ безчинного братства ко уничиженію сему светому братству, таковые да и нѣ меють ни единоя власти во всем строению церковного братства, ибо Господь наш Исус Христос рече: иже нист со мною — на мя естъ, иже не собирает со мною — растачает. Сего ради от нашого смирения и соборного сего собрания завещевается и во Светом Дусе повелевается быти братству сему неразрушно и неподвижно во веки ниже от единого по временем пришлыхъ по них обретаемого епископа, ниже от князей, пановъ или свещенъниковъ или мирьских, под запрещениемъ непрощенъным и отлучением неразрешным от светое восточное каѳолическая божия церкви светого православия нашого грецескаго. И аще кто явится разорая сия, яко соблазнитель и разоритель и злотворец и дияволу другъ, а врагъ Христу да будет отлучонъ от Отца и Сына и Светого Духа и проклят и по смерти неразрешен и да имеет клятву т҃и светых отец иже во Никеи и прочих светых. Богъ же всякоя благодати той да совершит их, да утвердит, да укрепит, сохраняя от всякого вреда. Сего ради сия писания смирения нашого пастырского даемъ имъ, утверъжаючи их благочестно евангелскии жити от ныне и во вечныя роды. Писан во богоспасаемом граде Берестейскомъ на зъезде нашомъ соборномъ в лито от создания мира семъ тисечей сто першое, а от воплощения Господа Бога и Спаса нашого Исус Христа с преблагословенныя Дѣвы Мария тисеча пят сот деветдесят четвертого мѣсяца июня двадцат осмого дня

в которого то листу паркгаменового вышей описаного печат митрополяя и подпис руки тыми словы: Михайло Митрополит Киевский и Галицкий и всея Руси рукою власною.

А такъ мы король прозбе пречоной яко слушной ласкаве се прихиляючи, лист братства мещан любелскихъ вышей омененый, если они его сут в уживанью, тымъ нинешним листом нашимъ спотвержаемъ и во всих его артикулех, члонках и кондыцияхъ умоцняемъ и в зуполной моцы тыле, иле право посполитое допустити может, оный заховуемъ вечными часы. До которого то потверженья нашого для болшое вери рукою нашою королевскою подписавшися, и печат нашу коронную притиснути есмо казали. Писан у Варшаве на сойме валном коронном тисяча пят сот деветдесят шостого мѣсяця априля двадцат четвертого дня, а панованья кролествъ нашихъ полского девятого а шведского третего. Sigismundus Rex. Florian Olieszko secreth. i pisarz. *Записи В. кн. 11 л. 70.*

ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН СЕЛЯН

в Сяніцькім старостві в середині XVI в.

на основі описей королівщин.

—⁂—

I.

В попереднїх статях я оглянув карпатське підгірє від Прута до Сяну, закінчивши Перемишльським староством. Лишило ся ще Сяніцьке, і в сїй статї я займу ся ним. Окрім люстрациї 1565 р. я маю в своїм розпорядженню для нього з раннїйших часів пять інвентарів з варшавського скарбового архива (в копіях, споряджених для збірника інвентарів галицьких королівщин XVI в.): реєстр доходів Сяніцького староства за старостованя Мик. Вольского, 1523/4 р.[1]), сумаричний виказ доходів за р. 1524/5[2]), реєстр доходів 1548 р.[3]), інвентар споряджений по смерти старости Себ. Любомірского, 1558 р.[4]), і реєстр доходів без року з тогож більше меньше часу[5]).

Як бачимо материял великий, але треба признати ся — меньше користний, нїж який ми мали для Перемишльської королівщини; не кажучи вже, що він не обіймає такого великого простору часу як той, але він таки й біднїйший відомостями: з інвентарів 20-х рр. досить мало пожитку, бо на богато питань

---

[1]) Віддїл I кн. 21.
[2]) Віддїл IX кн. 55.
[3]) Віддїл LVI лїтера S. VIII.
[4]) Віддїл LVI лїтера S. VIII.
[5]) Віддїл I кн. 21.

не знайдемо в них відповіди, або знайдено непевні, такі що їх треба приймати з застереженнями; інвентар 1548 р. хоч користнійший, але на декотрі питання, що ставить люстрация 1565 р., таки не дає відповідей; пізнійші-ж дають досить мало нового супроти того, що ми знаходимо в люстрації 1565 р. Відповідно до прикмет материяла, я хоч буду тримати ся того самого метода й напряму досліду[1]), мушу де в чім змінити проґраму його, бо очевидно — ми не можемо приступати до материялу з проґрамою уложеною наперед, але мусимо свої запитання зміняти так, щоб на них можна було витягнути з материяла певні відповіди.

II.

Сяніцька королівщина в середині XVI в. належала до визначнійших у Галичині: до неї належало 54 сіл і два міста — Сянок і Коросно, третє місточко — Тираву незадовго перед люстрацією віддав був король в „доживотє“, але що се було „голе доживотє“, тож воно було признано неважним. Але значна частина сеї королівщини була зовсім сьвіжим кольонізацийним здобутком. Як видко з описей 1520-х рр. і поданих в пізнійших описях дат осадчих привилеїв, на початку XVI в. число сіл її не сягало й 30. Тоді королівщина складала ся з двох волостей — Сяніцької й Боської (villae ad Sanok et ad

[1]) Тут до річи, коли згадав про метод, мушу відповісти на докір мого шановного рецензента в Київській Старині, що в рецензії на першу, потім на другу розвідку (I і II т. Жерел) закидає мині, що я не роблю ширших, загальнійших виводів з сього материяла. Я думаю, що мої розвідки служать живим протестом против таких передчасних ґенералізовань. Як робили ся звичайно такі „загальні виводи“? Ловило ся кілька припадкових виказів, їх а ргіогі уважано за показчики загальних норм, і от на підставі кількох таких показчиків готові „середні цифри“, а з порівняння таких середніх цифр ріжного часу і ріжних місць — готовий загальний образ розвою оподаткования в певнім часі, або теория проґресиї його в певнім ґеоґрафічнім напрямі. Я не роблю з того закида дослідникам, але спішити ся з такими загальними виводами, маючи під руками величезний материял, що кождою цифрою протестує против таких ґенералізацій, виказуючи, яка ріжнородність норм, які ріжниці в висоті і способах оподаткования істнувала нераз в границях одної й тої самої королівщини, — було б не науково. Можу отже запевнити шан. рецензента, що ані з недбальства, ані з браку синтетичної здібности здержую ся від загальних виводів, яких собі він бажає.

Besko pertinentes), до Сянока належали села по обох боках Сяна в околиці Сянока:

Сяніцьке передмістє
Дубрівка Руська
Дубрівка Німецька
Половці
Посада
Просік
Чертіж
Теренча
Новосільці
Костарівці
Заболотє

на правім боці Сяна:

Вільхівці
Межибродє[1])
Тирава Сільна
Добра

До Боської волости зачисляли ся села над Вислоком по обох боках, в околиці Коросна і вище:

під Коросном:
Коростенко Підміське (або Нижнє)
Коростенко Війтівське (або Вишнє)
Білобереги
Головенка
Суходіл

вище:
Іскриня
Гочів
Вороблик
Одрехова
Босько

Взагалї королївщина тодї обмежала ся р. Ославою та порічями притоків Вислока, як Пилиця, Морва, тільки поодинокі села виходили за сю лїнїю в гори, як Щавне на Ославі; (осадчий привилей дано 1470 р.), та Суровиця на верхнїм Вислоку.

Тільки в XVI в., особливо в середнїх десятолїтях його починають садовити ся в усе більшім числї села по верхнїм Вислоку, по Ославі, „під горою Бескидом“, „на угорській границї“, і таким чином в серединї XVI в. з'являєть ся нова категория — цїлий ряд „сїл підгірських“ (villae submontaneae); так в перших трох десятолїтях XVI в. з'являють ся:

Смольник (на Ославі, над пот. Зубенським, осадчий привилей 1511 р.).

Репеда (коло Ославицї, прив. 1513).

Команча (на Ославицї, в 1523 ще „на свободї“).

Туринсько (коло Ослави, в 1523 уже „на свободї“, але привилей 1527 р.).

[1]) В 20-х рр. воно було в державі, потім вернуло ся в управу старости.

Чистогорб (коло Ославиці, пров. 1524 р.).
Лупків (під Бескидом, прив. 1526 р.).
В 40-х і 50-х рр. з'являють ся:
Куляшне (на Ославі, прив. 1546 р.).
Яворник (коло Ослави, прив. 1546 р.).
Мигова (на Ославі, прив. 1546 р.).
Мощанець (на верх. Вислоку, мабуть десь в 40-х рр.)[1]).
Банниця („під Бескидом", прив. дано 1549 р., але осаджувати ся стали тут від 1561 р.).
Зубенсько (тамже, прив. 1549, осаджув. від 1559 р.).
Манівка (тамже, прив. 1594 р.).
Должиця (коло Ославиці, мабуть в 50-х рр.)[1]).
Волосатка (Волосате, під Бескидом, прив. 1557 р.).
Прилуки (над Ославою, прив. 1557 р.).
Ясель (над Яселкою, коло верх. Вислока, прив. 1559 р.).
При кінці 50-х р., крім того засновані:
Солинка (в бас. верх. Сяна, на угорський гран.).
Лишня (тамже).
Банничка (коло Банниці?)
Собанка (?)
Миків (коло Ослави).
Магориця (?)
Веремієвка (?)
Ославиця (на верх. Ославиці).
Дарів (на верх. Вислоку).

Таким чином протягом якого півстоліття тут, в горах засновано 26 сіл — друге стільки більш меньш, скільки числила ціла Сяніцька королівщина на початку XVI в., і села не малі: 18 сіл з тих заснованих в XVI в., про які дає якісь відомости люстрация, в 1565 р. уже містили в собі 311 господарств і коло 200 розроблених уже ланів; села засновані в 40-х рр. в 1565 р. були вже порядними осадами, по кільканадцять, по двадцять кілька господарств, хоч обставини вимагали від осадників великого накладу праці й витрівалости для розроблення гірського ґрунту: люстрация 1565 р. не раз згадує про „великі й густі лїси", котрі треба було корчувати, аби розробити собі ґрунт, і котрі вимагали великої праці; „хоч там і добре місце для осадження села, зауважає вона про с. Солинку — але лїс там

[1]) Бо до люстрациї 1565 р. вже висидів свободу.
[1]) 1565 лишало ся ще свободи 7 лїт.

великий, і богато медведїв, що нищать добро осадникам, тому там і небогато осїло і мало ще розробили ґрунту“ (с. 285, 287).

Як бачимо, з погляду господарської кольонїзациї Сяніцька королївщина стояла в подібних обставинах як і Перемишльська: вона мала в своїм розпорядженню сьвіжий, не рушаний кольонїзацийний терен, куди відливала надвишка людности з давнїйше засидженої країни. Там приймали радо кождого приходня, хоч би й втїкача, хоч би й злочинця (в люстрациї Сяніцького староства зазначено про с. Волосатку, що там князь осадив тільки двох чоловіків — a obu furtatow, с. 287), і певно зверхність не робила трудности в переходї людей з сїл тої самої королївщини. Тож і в Сяніцькім ми стрічаємо теж явище, яке піднесли в оглядї Перемишльського староства: в північній, давнїйше кольонїзованій частинї староства, в Сяніцькій і Боській волостях простір обробленої землї зростає дуже слабо, число господарств не помножаєть ся, хоч обставини для хлїборобства тут були досить добрі. Люстратор так описує ґрунти староства: „в тім старостві ґрунти дуже добрі й є досить рілї для оранки; на фільварку боським земля майже чорна, тільки поля низькі, отже треба добре пильнувати валів над Вислоком, що часто розливаєть ся; на сяноцьких фільварках по однім боцї Сяну ґрунт дуже добрий на всяке збіже, а на другім боцї не так добрий; люде казали, що урожай там буває дуже добрий, а є й ким робити, бо досить там і сїл добре залюднених (с. 301)“. Але люде, замість творити тут нові господарства, розробляючи гірші ґрунти, або дроблячи давнї таки відливали з сих „добре залюднених сїл“ в гори, в лїси, в сусїдство медведїв, аби там на „суровім кореню“, на дозвіллю осїдати. Порівнюючи описи 1520-х рр. з описями 60-их, ми бачимо, що в північній, засидженій частинї королївщини нові села не закладають ся майже або й зовсїм нї (одно тільки село ми стрічаємо в пізнїйших описах, якого не знаходимо в 20-х рр. — Вінка (Wienkowie, Wienkowcze), але можливо що й воно тільки чомусь було упущене в ранїйших описах); число розроблених ланів як і збільшаєть ся де, то дуже незначно, або й зовсїм не збільшаєть ся, навіть і зменьшаєть ся (наслїдком скуплї); число селянських (тяглих і служебних) господарств не зростає (з сього погляду цифри Сяніцької королївщини ще характеристичнїйші нїж у Перемишльській).

	Л а н и			Господарства		
	1523	1548	1565	1523	1548	1565
Сяніцьке передмістє	12½	11¾	6¾	28	17	16
Дубрівка німецька	7	8	8¼	12	13	12
Дубрівка Руська	5½[1])	10¼	10¼	11	21	21
Посада	16¼	15½	15½	21	18	19
Вільхівці	11½	—	11¼	25	21	22
Половці	4	—	4	6	6	6
Терепча	16¾	17¼	18	26	26	28
Чертіж	7	7½	7⅝	14	14	14
Костарівці	11¾	13	13½	19	21	22
Новосільці	24½[3])	23¾	23¾+2½	54	53	49+5
Просік	14⅞	12⅞	12½	24	24	24
Щавне	9½[4])	10	11	21	19	19
Тирава сольна	8½	8⅜	7¾	23	22	25
	149⅝	153½[5])	152⅝	284	275	282
Вороблик	10⅞	9½	10	25	24	23
Одрехова	—	—	—	53	53	55
Гочів	42¾	42¾	43⅔	66	65	66
Іскриня	9⅔	9¾	9⅔	27	26	26
Коростенко Війтівське	26½	27⅝	26¾	56	58	52
Коростенко Підміське	23¼	23⅓	23⅓	43	40	41
Білобереги	20¾	20⅝	21½	47	44	45
Головенка	18	18⅙	18⅙	28	28	30
Суходіл	17⅞	17½	17½	32	28	26
	169⅔	169¼	170½	377	366	364
	319½	322¾	323⅛	661	641	646

Отже бачимо в обох волостях — Сяніцькій і Боській теж саме: протягом 60-и літ (двох поколінь!) число селянських ланів не зростає: в Сяніцькій волости, коли дочислити agri deserti Руської Дубрівки, спадає воно з 156 на 153 і 152, в Боській зро-

[1]) І ще 8⅜ ланів agri deserti при обох Дубрівках.

[2]) Тут теж значить ся 5 порожніх піль, але їх великість не означена.

[3]) І 2½ лани порожні.

[4]) Ся цифра, за браком дат в описи 1523 р., обчислена на підставі цифри поданої в реєстрі 1525 р.

[5]) Аби мати анальоґічну суму для 1548 р., в двох селах для котрих реєстр 1548 р. не дає дат, беру такіж цифри, які дає люстрация 1565 р.

стає на 1 лан тільки; маленький приріст певно був, але він невтралізував ся скуплею селянських ґрунтів, про котру буду говорити низше, і число господарств стоїть на одній мірі, навить трошечки спадає (в Сяніцькій волости на 2, в Боській на 13) — то значить, що селянські ґрунти, ще не перестаючи бути тяглими, в значнійшім числі переходили в руки не-селян (сьвященників, війтів і т. и.), що платили ще з них еквівалент тягла — отже явище теж анальоґічне зі скуплею. Свобідних — новооселих ми не знаходимо зовсїм в північних селах королївщини, вони з'являють ся тільки в підгірських селах, що самі, як ми бачили, були новооселими. Натомісь, як і в Перемищинї, помножаєть ся в північних селах катеґория малоземельних — загородників. Формуєть ся отся верства в 50-х рр. XVI в.: в описах 1523 р. ми їх знаходимо тільки в Посадї (2) і Заболотю (7), в описи 1548 р. тільки в Вороблику (6), аж в описи 1558 р. стає їх більше, як то видко з низше поданого:

	Загородників:	
	1558	1565
Посада	—	4
Дубрівка Нїмецька	—	1
— Руська	—	4
Чертїж	—	3
Просїк	?[1])	—
Костарівцї	8	7
Межибродє	—	4
Тирава	11	16
Боcько	3	17
Вороблик	6	10
Одрехова	8	8
	36	74

Як бачимо, число загородників за 7 лїт, від 1558 до 1565 р. подвоїло ся. В 1565 р. число загородників становило вже 11% загального числа селянських господарств. Причину сього явища я пояснив при Перемишльськім старостві, де ми бачили його ще в ширших розмірах (загородники там дали 26% загального числа селянських господарств): тим часом як заможнїйші приходнї йшли в гори копати лїс, незаможні осїдали в давнїх селах в ролї загородників (в сю катеґорию мусїли попадати також і декотрі зубожілі селяне тих сел або господарі скуплених ґрун-

[1]) Опись згадує про обовязки загородників при сїм селї, але не дає нїяких відомостей про них.

тів). В підгірських селах загородників нема зовсім, як і в Перемищині.

При однаковім числї господарств і однаковім просторі орної землї великість селянського ґрунта мусїла в середнїм зіставати ся однаковою протягом усього часу; надвишка людности мусїла виходити з села, або переходити в категорию загородників; скупля земель тягнула за собою зменьшенне господарств.

Росклад ґрунтів і відносини до людности під час люстрациї 1565 р. буде видно з сеї таблиці:

Сяніцький ключ	Лани[1])	господарства	свобідні	загородники
Сяніцьке передм.	$6^{3}/_{4}$	16	—	—
Посада	$15^{1}/_{2}$	19	—	4
Дубрівка Нїмецька	$8^{1}/_{4}$	12	—	1
— Руська	$10^{1}/_{4}$	21	—	4
Вінківцї	2	4	—	—
Вільхівцї	$11^{1}/_{4}$	22	—	—
Терепча	$17^{3}/_{4}$	28	—	3[2])
Чертїж	$7^{5}/_{8}$	14	—	3
Заболотє	$2^{1}/_{2}$	5	—	—
Половцї	4	6	—	—
Просїк	$12^{1}/_{2}$	24	—	—
Новосїльцї	$25^{3}/_{4}$	54	—	—
Костарівцї	$13^{1}/_{3}$	22	—	5+2
Межиброде	$6^{1}/_{2}$	13	—	4 огородн.
Тирава	$7^{2}/_{3}$	25	—	16
	152	285	—	42
Боський ключ				
Босько	$10^{1}/_{4}$	82	—	17
Вороблик	10	23	—	10
Гочів	$43^{2}/_{3}$	66	—	—
Іскриня	$9^{1}/_{3}$	26	—	—
Головенка	$18^{1}/_{6}$	30	—	—
Білобереги	20	45	—	—
Суходіл	$17^{1}/_{3}$	26	—	—
Коростенко Війт.	$26^{3}/_{4}$	52	—	—
— Підміське	$23^{1}/_{3}$	41	—	—
	179	291	—	27
Суровиця	$20^{1}/_{2}$	21	13	—
Мощанець	13	17	—	—
Куляшне	$14^{5}/_{8}$	23	—	—
Щавне	$9^{1}/_{2}$	19	—	—
Туринсько	$20^{1}/_{2}$	31	—	—
Чистогорб	$9^{1}/_{2}$	13	6	—
Репеда	22	28	—	—
Лупків	$15^{1}/_{2}$	22	—	—
Смольник	27	38	—	—
Команча	$11^{3}/_{4}$	19	—	—
Яворник	8	12	6	—
Мигова	$17^{1}/_{2}$	24	—	—
	$179^{1}/_{2}$	267	25	—
	$510^{1}/_{2}$	843	25	66

[1]) Подані тут цифри подекуди трошки низші від поданих в таблиці на с. 6, бо тут я потручував з поданих люстрациєю цифр участки, які ще хоч уважали ся тяглими, не були уже в руках селян — аби вичислити можливо докладно великість сїльських ґрунтів.

[2]) Слуги, мабуть безземельні, бо не написано про їх ґрунти нїчого.

Отже пересічна великість сїлянського ґрунта в обох волостях — Сяніцькій і Боській була однакова: трохи більше півлана (коло 0,6); в підгірських селах середня великість трохи більше (коло 0,7): нові села в середині XVI в. займали переважно по $^3/_4$ лани на господарство, инодї й по лану. Великість ґрунтів тут була більш меньш однакова, тим часом як в північних селах вона вагаєть ся дуже значно між поодинокими селами або й в тім самім селї: маємо цїлі малоземельні села як Тирава або ще більше Боську, де люде сидять всї на вісїмках, з другого боку маємо й села з дуже ріжнородними участками, почавши від одного прута ($^1/_{12}$ лана) і до цїлого лана, а навить і трохи вище, нпр.:

	$^1/_6$ і меньше	$^1/_4$	$^1/_3$	$^1/_2$	$^3/_4$	1 л. і більше
Дубрівка Нїмецька	—	2	—	2	5	3
Посада	—	2	—	4	—	13
Терепча	—	2	—	15	8	3
Іскриня	7	2	4	9	3	—
Білобереги	9	8	1	17	3	4

і т. и.

як з другого боку маємо такі села, де селяне сидять на півланах переважно або й виключно (нпр. Дубрівка Руська, Половцї, Межибродє, Вільхівцї, Новосїльцї, Заболотє й т. и.), так що в Сяніцькім, як і в Перемищинї, можна приймати для давнїйших сел півлановий участок як нормальний (хоч тут ся норма й не дає себе знати так виразно як у Перемищинї).

Рілї всюди, або майже всюди маємо вже поміряні; самий термін дворище (давнїйші описи перекладають його словом curia, замість звичайного area) уживаєть ся досить рідко (в люстрациї 1565 р. нпр. с. 266, 369); одиноке село, де наче-б були непоміряні дворища — се Одрехова: всї описи не подають великости ґрунтів на міру (люстрация теж тільки дуже загально говорить про меньші й більші ґрунти); судячи по подимному (по 1 гр. з дворища), вони, видко, прирівнювали ся до півланів.

На закінченнє сього розділа мушу сказати дещо про згадувану вже кілька скуплю селянських ґрунтів. Се явище було досить розповсюднене в Сяноччині — в селах королівських і шляхотських скупали землї від князїв часом за добровільною угодою, часом примусиво, на підставі випрошеного у короля привилею (для королівських сїл), або й силоміць заберали ґрунти від селян. Люстраторам 1565 р. се кинуло ся в очі, й вони уважно нотують такі факти, часом кладучи особливий натиск на ті кривди людям і шкоди королївського скарбу, які при тім дїяли ся. Так зазначаючи, що в с. Сяніцькім Передмістю шляхтичі, переважно старостинські слуги, „скупили“ новійшими часами 4 лани від селян, вони подають при тім такі замітки:

„Служебники нинїшнього старости скупили в нинїшнїм роцї трох селян: так Змійовский скупив Мартина Карика і Войцєха прозвищем Ідова, не без розливу слїз; а вони були обидва дуже добрими господарями, на тих рілях уродили ся й постаріли ся, і були під ними півтора виміряні лани рілї, з котрих вони платили чинш і тягло (zacziag) відробляли правильно, пильнїйше від иньших, як то казали про них люде. За сї лани Зьмійовский казав, що їх дарував йому король, увільнивши від права і власти міста і від плачення всяких податків. Тим осирочено убогих людей, котрих маєтність передано кому иньшому, а тягло та чинш має з тих ґрунтів пропасти — се й. к. милость зволить розсудити по своїй волї.

„Також і шл. П. Відавский, служебник старости, скупив за королївським дозволом Івана Чудла, селянина заможного, з лану рілї, а кметь просив, аби його зіставлено на ґрунтї, і ревізори обидві сторони відіслали до короля“.

Підсумовуючи доходи села, та ще раз підносячи шкоду в доходах від скуплї (очевидно, вони на сю сторону уважали своїм обовязком класти натиск, зрідка позволяючи собі забавити ся в сентіментальність про хлопську кривду) — ревізори зауважають: „коли так будуть що року скуповувати по кількох селян, то таким чином далї їх небогато й у старостві зістанеть ся“ (с. 532—3).

Тойже старостинський служебник Відавский, що скупив собі лан ґрунту в Сяноцькім Передмістю, при люстрациї с. Половців показав свїжо випрошений від короля привилей на солтиство в сїм селї, „з тим що буде йому вільно скуповувати там селян, скільки схоче, а ті ґрунти прилучати до солтиства“ — як ба-

чимо декотрі шляхтичі спеціяльно звертали ся до роблення собі маєточків з скуплених від селян ґрунтів (с. 242).

В с. Коростенку Війтівськім шл. Мисловский, слуга сяніцького замку, скупив від трох селян $1^1/_{12}$ лана za ich dobrowolnym spuszczeniem, і випросив на них привилей, що увільняв їх від тягла, для заснування на них другого солтиства, priori non derogando scultetiae (отже очевидно з зовсїм номінальним титулом війта, в ролї маленького півпривілєґіованого дїдича) — с. 261.

В Репедї війт скупив одного селянина, що сидів на $^3/_4$ лана (с. 278).

В с. Одреховій „солтис недавнїми часами, не знати яким правом, відібрав ґрунти від двох селян, що сидїли на цїлих дворищах, і прилучив їх до своїх ґрунтів“ (с. 267).

В с. Мощенцї солтис теж „відібрав кілька участків тяглої землї від селян і прилучив до свого фільварка“ (с. 270).

Подібне дїяло ся й по шляхетських селах: поясняючи, чому цифра подимного (що платило ся з лану тільки селянської землї) з шляхотських сїл зменьшила ся в порівнянню з попереднїми часами, ревізори кажуть: „сяніцький староста справедливо пояснив се тим, що шляхта, розмноживши ся, зігнала чимало селян з ґрунтів, забераючи їх на фільварки для свого прожитку, і так тепер убуло подимного з $20^1/_8$ ланів“ (с. 290).

III.

Переходимо до селянських обовязків і почнемо від господарств тяглих. Вказівки описей 1523 і 1548 р. й люстрациї дають нам можливість виріжнити, в переважній більшости, села ріжних „прав“ руського, нїмецького й волоського права зовсїм певно. І так селами руського права опись 1525 р. називає отсї села:

Вільхівець — Костарівцї
Половцї — Босько

До них треба додати ще Дубрівку Руську, Добру (але ся стоїть зовсїм на осібній стопі), мабуть Тираву Сільну (устрій її зовсїм не подібний до сїл нїмецького права), може ще Вороблик (де нема слїдів нїмецького права).

Селами нїмецького права в реєстрі 1523 р. названі:

Сяніцьке передмістє — Чертіж
Дубрівка Нїмецька — Новосїльцї
Посада — Просїк
Терепча

До них з усякою правдоподібністю можна дочислити ще:
Гочів,
Коростенко Війтівське,
Коростенко Підміське, (сї три й залюднені були в значній мірі нїмецькими кольонїстами),
Білобереги,
Головенку,
Суходіл — бо сї села мали привілєґіовані війтівства, і мабуть
Іскриню, бо там селяне були зовсїм так само оподатковані як у Гочеві.

Підгірські села, в числї 29, всї були безперечно засаджені на волоському праві; переважна більшість з них виразно названі такими в описах 1548 і 1565 р.[1]), бракує виразнїйших вказівок тільки для Лупкова і 8 найновійших сїл, сумарично вичислених в люстрації 1565 р. (с. 287), але не може бути навить непевности, з огляду на всї иньші відомости, що й вони були теж засаджені на волоському праві, як і иньші „підгірські села".

В дальшім оглядї ми будемо памятати про приналежність сїл до сих „прав", не забуваючи при тім і того, що в XVI в., як я підносив нераз в попереднїх статях, рїжниця „нїмецького" й „руського права" сильно вже затерта.

Насамперед порівняємо податки сїл рїжних катеґорий 1565 р. з податками 1523 (про панщину описи 20-х рр. не подають відомостей і се не позволяє перевести повного порівняння). От кілька сїл рїжних катеґорий (цифри без близшого пояснення означають грошї, маленькою цифрою в горі означено частини гроша):

---

[1]) В інвентарі 1548 р. вичислені як волоські отсї: Щавне, Репеда, Туринсько, Команча, Смольник, Куляшне, Одрехова, в люстрації 1565 р. названі волоськими іще отсї: Яворник, Манівка, Чистогорб, Мигова; Должиця, Мощанець. Суровиця вказують на свою приналежність до волоського права повинностями. Про Щавне реєстр 1523 р. каже: Valachi incolunt, sed iure theutonico utuntur (імена сих „Волохів" одначе майже всї чисто руські), але в інв. 1546 р. і в люстр. 1565 р. воно зветь ся волоським.

Села руського права:

Босько 1523 „з півмірка“ чиншу 7 стації 8 куниці 12 подимного і иньш. 1^{13} списного 1^{4} пшениці $1^{1}/_{2}$ кір. вівса 2 кір. коноплі 1 мір. кур. 1
— 1565 6 8 12 1^{13} — $^{1}/_{2}$ 3 1 5

отже зміни невеликі.

Вільхівець 1523 з лану чиншу 12—16 стації $6^{1}/_{3}$ за лиску декотрі 8 vaccale 3^{3} курку дають лише декотрі, почта не згадана
— 1565 20 6 всї 8 списного 21+ з господарства 8 гр. почти і 1 курка

тут бачимо досить значний зріст оподаткування.

Костарівцї 1523 з лану чиншу 24 стації 16 ахтельового 4+ з господ. $2^{3}/_{4}$ к. вівса і 1 кур. etc.
— 1565 24 16 ахтельового й ин. 6 $2^{1}/_{4}$ 2 кур. etc.

ріжниця тільки в хлїбній данинї, можливо, що тут є помилка.

Половцї 1523 з лану чиншу 12 ахтельового 1 курка 1 вівса 1 корець
— 1565 12 2 1 нема

знесена хлїбна данина мабуть нагороджена була на панщинї, що була в сїм селї в 1565 р. дуже значна.

Села нїмецького права беру на вирівки в ріжних ґрупах, при дрібних перемінах вони задержують загальну великість оподаткування незмінною:

Посада 1523 з лану чиншу 20 стації 30^{4} подимного 2 vaccale 4^{13} вівса 4 кір. + з господ. $^{1}/_{2}$ кір. і 2 курки = 94
— 1565 58 списного 6 3 1 2 = 94

Гочів 1523 з лану чиншу 48 стації 17 подимного 2 обідного 3 нема вівса 4 кір. курей 2 = 104
— 1565 48 $17^{1}/_{3}$ 2 3 сокірного 2^{15} 3+ з господ. $^{1}/_{2}$ кір. 2 = 103^{3}

Терепча 1523 з лану чиншу 13^{13} стації 18^{12} подимного коло 1+ з господ. вівса $^{3}/_{4}$ кір. 2 кур. і яйця = $33^{2}+8^{1}/_{2}$
— 1565 14 стації, списного, ахт., под. 20^{4} $^{1}/_{2}$ 2 кур. і яйця — $34^{4}+7$

Волоських сел маємо в 1523 р. тільки три:

Одрехова 1523 з дворища чиншу 16^{7} сири 2 і 2 попруги, баранів 3 подимного 1
— 1565 16^{7} [1]) в грошах 5 в грошах 21 (= $1^{1}/_{2}$ барана) овес і иньше = 11 гр.

Щавне 1523 з лану чиншу 20 4 сири і 4 попруги ягнят 6 стації 4 под. 2
— 1565 78 нема ягнят 2 4 2

Сировиця 1523 з лану чиншу 12 гр. сир 1 ягня 1 (= 17 гр.)
— 1565 30 под. 2

великість оподаткування та сама, але продукти пастушого господарства перекладають ся на гроші.

---

[1]) Чиншу властиво 11^{7} та caseorum gr. 5.

Як бачимо з сих порівнянь, висота оподаткування трималася досить рівно, найбільше змін помічаємо у селах руського права, що й само собою зрозуміле (див. статю про Перемишльське староство, с. 13 і далі).

Так само й між собою села руського права найбільше різнили ся в оподаткованню; порівнюючи відомости 1565 р., не знаходимо між ними й двох сіл з однаковим або бодай однаково високим оподаткованнєм; одно, що можна вказати в них спільного — се сильно розвинена панщина, і значні ріжниці між податками ріжних сіл можна розуміти там, що вони невтралізували ся до певної міри неоднаковою панщиною.

Свій огляд сіл руського права я пічну власне двома такими найнизше оподаткованими:

В с. Половцях, де сидїли переважно на півланах, давали з лану 12 гр. чиншу, по 1 курці і 1 гр. „ахтельового“, разом 24 гр. тільки, але за те селяне „повинні що дня робити в замку що буде треба, також мусять зганяти до замку або до фільварків баранів і свиней, що беруть (як данину) на полонинах“.

В с. Тираві Сільній платили з лану (а сидїли на чвертях, півтора чвертях і вісїмках) по 16 гр. чиншу і списного по 6 ден. тільки, але окрім того давали з господарства овес і курку = 5 гр., що для чверть-ланових господарств підносило на 20, а для вісїмок навить на 40 гр. Селяне оден день косили і оден гребли до року, а окрім того були обовязані до тяжкої роботи в місцевій жупі „що і коли їм скажуть“.

Дубрівка Руська, де сидїли майже всї на півланах, мала 20-и гр. чинш з лану, але окрім того стациї $24^{2}/_{3}$ гр., подимне 2 гр. і „коровячі“ (vaccalium) 4 гр. = 50[1]), списне 4 шел.; „почта“ з господарства (= 7 гр.), підіймала се до 64 гр. з лану. Робили що дня „що скажуть“.

Вільхівцї, де сидїли також на півланах, мали також 20-и гр. чинш, стациї 6 гр., за те „списного“ 21 гр. і 8 гр. „за лиску“; за почту з господарства давали овес, курей, яйця, хлїб (= 8 гр.), і се підносило податок з лана до 7 гр.; стация, подимне і ахтельове платило ся громадою разом, і на лан припадало коло 5 гр.; окрім того давали „бортне“ $3^{1}/_{2}$ гр., але тільки декотрі; про панщину люстрация не згадує, але з реєстра

[1]) Складові частини сумаричної плати, поданої в люстрациї 1565 р., виказує реєстр 1523 р.

1558 р. знаємо, що тут „обовязані були що дня відбувати роботи, які їм накажуть замкові урядники“.

У Костарівцях, де сидїли на півланах і трох чвертках, чинш був 24-грошевий, до того стациї 16 гр., ахтельове і подимне по 2 гр., кури і яйця, разом 52 гр., але з господарства давали значну хлїбну данину: $1^1/_2$ кірці вівса „вічового“ (avenae iudicii), $^1/_2$ кірця „великодного“, та почту — овес, кури, яйця, хлїб, разом з господарства 21 гр.; для півланових господарств (а їх була більшість) се підносило суму оплат з лана до 94 гр. Селяне роблять що дня „що їм скажуть“.

В Вороблику селяне сидїли на половинах і третинах лана, головна вага в оподаткованню лежала на хлїбній данині, й вона підіймала податки до дуже значної висоти, не зовсїм однакової для півланових, третинних і чвертьланових господарств: сума грошових оплат з третини виносила з чверти 7^6, 12^6 гр., з півлана 13^8, вартість хлїбної данини, з иньшими натуралїями 53^{12} з чверти, 58^4 з третини і 83^6 з півлана; таким чином чвертьлановий господар (платив оден тільки) оплачував з лану 206^3, півланові господарі платили з лану $193^1/_2$ гр., а третинні — $211^1/_2$; окрім того давали свинячу десятину (вона пересїчно давали до 50 гр. на господарство, 136 на лан!), так що середня оплата з лану сягала 340 гр.; селяне робили „що скажуть“ (реєстр 1558 р.).

Великі трудности дає с. Боське; люстрация каже, що селяне сидїли всї однаково „на півчвертях лану, як вони се звуть“, так само називає їх реєстр 1558 р (иньші звуть просто „півмірками“ — pulmiarek). З такого господарства платили по 32 гр. грошевих оплат (дуже рїжнородних — 6 гр. чиншу, 8 гр. стациї, 3 гр. бортного, 12 гр. за куницю, 1^4 списного, 1 подимного, $^1/_2$ гр. війтового, (scabinalium), 0^4 ахтельового) і дуже значну хлїбну данину (1 корець пшеницї, 3 к. вівса й дрібнїйші натуралїї), вартости 45 гр., разом 90 гр. з господарства, окрім того давали десятину від свиней і двадцятину від овець, що пересїчно давало на господарство близько золотий (28 гр.).

Коли приймати, що господарства сї були на вісїмках, як кажуть описи, ми-б дістали для лану незвичайно високу цифру 944 гр.! Але навить прийнявши тут помилку й припустивши, що господарства були півланові (вони платили по 1 гр. подимного, значить більше як півланові у всякім разї не могли бути), ми дістанемо дуже

поважну цифру 236 гр. При тім панщина була дуже значна: „селяне обовязані відбувати роботу що дня, коли, що і скільки раз їм скажуть“ (реєстр 1558 р.).

Переходячи до сіл нїмецького права, ми мусимо піднести, що між ними не бачимо таких великих ріжниць в оподаткованню; з невеликими виїмками вони укладають ся в кілька ґруп з однаковими податками, панщина унормована певним числом днів і значно меньша нїж по селах „руського права“. Окрім сіл, про котрі знаємо певно, що вони належали до нїмецького права, се все можна сказати також про три села, про котрі не маємо таких виразних вказівок, але на сій підставі прилучимо теж до сеї категорії — се Межибродє, Заболотє й Вінки.

Найнизше оподатковане було село Терепча: тут платили з лану 34 гр. ріжних податків, і з господарства давали натуралії („почту“) вартости 7 гр., для півланових се давало 48 гр. з господарства разом, для чвертьланових (а їх було в селї досить) підіймало до 62 гр. Панщину робили два днї на тиждень.

Село Межибродє платило з лана подібну суму грошевих оплат — 32 гр., але окрім того натуралії = 1 гр. (господарства всї були півланові), так що загальна сума з лану виносила 60 гр. Панщина в 1565 р. була двохденна (на тиждень); реєстр 1558 р. вправдї пише, що селяне „обовязані відбувати роботи, які їм накажуть урядники сяніцького замку“, але се мусить бути помилка, бо знижку панщини досить трудно припустити, а податки й у 1558 р. були такіж як і в 1565.

Ґрупа сіл коло Кросна — Коростенко Підміське, Головенка, Білобереги й Суходіл мали однакові податки й панщину: платили з лану 36 гр. чиншу, 19^6 стациї, 1^6 списного, 2 подимного, разом = 58, (в Коростенку списного було тільки 0^4, так що загальна сума була о 1 гр. низша), з господарства давали почти $^1/_2$ кірця вівса і 2 курей; за панщину косили 3 днї на рік і робили в потребі коло короснянського млина — поправляли гати й т. и. Але при великій ріжнородности між селянськими ґрунтами, що вагали ся між ланом і $^1/_{12}$ (прутом), або навить $^1/_{24}$ лана (півпрутом), ся нїби то одностайність на практицї була дуже не одностайною завдяки тій почтї = 10 гр. з господарства: для ланових господарств вона = 10 гр., для двухпрутових = 60, для прутових 120 гр.!, а таких двухпрутових і меньших господарств було кількандцять, а між ними 2 півпрутових.

Дуже близько стояли до сього податки с. Просїка і Новоселець, що хоч лежали не в сусїдстві, мали майже однакові податки: 40 гр. чиншу, стациї 17^{12} з лану, подимне, ахтельове і списне = 4 до 5 гр.; окрім того з господарства давали овес і кури, вартости 8 до 10 гр.; панщина була теж подібна: по дню на тиждень і окрім того мали направляти гать у млинї при потребі. І тут неоднаковість ґрунтів (переважно були півланові, але були і $^3/_4$ і $^1/_4$) давали в оподаткованню ріжницю на 25 гр. (74—99).

Однакові податки мали також села Заболотє й Вінки: платили 48 грошевий чинш і давали овес і иньші натуралїї вартости 23 гр.; з господарства давали почту (овес, кури, яйця) вартости 11 гр., але господарства були однакові — півланові, так що оподаткованнє було однакове = 93 гр. з лану. Панщина була не однакова: в Вінках селяне були обовязані до специяльних робіт: возили сїно й збіже в жнива на рік, засївали на фільварку, мали їздити з фірами зо три милї, орати не обовязані, але иньші роботи, які їм накажуть, мають робити. В Заболотю два цїлі днї тижнево і робота коло гати, або при спустї ставу; реєстр 1558 р. при сїм селї додає цїкаве поясненнє: панщинні днї рахують ся від сходу до заходу сонця (a primo diluculo usque ad occasum solis), а коли не стануть до роботи зі сьвітом (prima luce), мають робити тиждень що дня.

Обовязки одної ґрупи сїл коло Коросна ми вже бачили; тепер з черги треба сказати про другу, що мала обовязки значно вищі — се Гочів, Іскриня й Коростенко Війтівське або Вишнє; тут платили з лану 48 гр. чинш, 17^6 стациї, давали хлїбну дань (овес, вартости 24 гр.), иньші дрібні оплати (списне, подимне, обідне, сокірне) виносили 6—8 гр. („обідне“ вагало ся в ріжних селах); з господарства давали почту (= 10 гр.): при неоднаковости ґрунтів (від $^1/_{24}$ до лану) се знову робило значну ріжницю — від 10 до 120 гр. і навить 240 гр. Панщини мали — кілька день роботи в жнива (в Коростенку 3 днї, в Гочеві й Іскринї — 9) і специяльні роботи: в Коростенку люде малу дати до тартака 18 брусів, але від коли сей обовязок перейшов на підгірські села, вони відкупали се грошима, платячи 8 гр. від бруса (се на господарство давало коло 2 гр., на лан коло 4 гр.); в Гочеві й Іскринї мали висилати фіри — возити материял на будову Сяніцького замку (в Гочеві 12 фір,

в Іскрині 5, так що припадала фіра на 5 більше меньше господарств.

Три села в околицях Сянока мали теж більш меньш однакові обовязки — Сяніцьке передмістє, Посада, Дубрівка Нїмецька; до них зближаєть ся ще Чертїж, але він має меньші податки й значно більшу панщину. Платили тут з лану 20 гр. чиншу, 30 гр. стациї, дрібних оплат (списне, подимне, ахтельове, vaccale) 11—16 гр., давали хлїбну дань — „лїсний“ овес (= 24 гр.); окрім того давали з господарства овес і курей (= 6—7 гр.). Панщини мали три днї до року і деякі специяльні роботи (в Сяніцькім передмістю — возили збіже до фільварку, вапно і пісок до замкової роботи, і два вози дерева з кождого лану на Різдво, в Посадї і Дубрівцї окрім того ще возили дерево, спущене з гірських сел, до тартака і направляли гати коло млина); сю панщину люстратори рахують на гривну грошей (с. 233, 234).

В Чертїжу не було хлїбної данини, натомість була трехденна панщина на тиждень (trzi dni czale w tidzien). Неоднаковість ґрунтів і тут робила деяку ріжницю (хоч не так дуже значну): в Посадї переважали господарства на цїлих ланах, але були й чвертки, в Сяніцькім Передмістю і Чертежі господарства півланові, в Дубрівцї — трехчверткові, так що виходила ріжниця на 6—24 гр. з лану.

Для лекшого перегляду подаю села руського й нїмецького права в одній таблицї (на с. 19) в порядку висоти їх податків.

Приглядаючи ся до сеї таблички, ми приходимо до ось яких виводів:

1. Однаковість чи неоднаковість оподаткованя не залежали від ґеоґрафічного сусїдства чи віддаленя; напр. села з околицї Сянока одні належать до низше, другі — до вище оподаткованих; одна ґрупа сїл з під Коростенка ріжнить ся від другої податками о $1^1/_2$ рази.

2. Села руського права займають скрайнї місця в сїй скалї (стрічаючи ся й по середині); таких скрайностей між селами нїмецького права не бачимо.

3. Ріжницї в оподаткованню поодиноких сїл дуже великі, значно бїльші нїж у сусїднїй Перемищинї (таких високо оподаткованих ланів у Перемищинї не було): сума податку в найвище оподаткованих перевисшала в 7—8 раз податок найнизше оподаткованих, навить полишивши на боцї такі скрайнї явища як

Села руського й нїмецького права 1565 р.[1]).

	чинш	хлібна дань	инші датки	почта	від худоби	разом	панщина
*Половцї	12		2			14	що дня
*Тирава Сільна	16		0^6	20—40		36—56	роботи в жнивні і 2 днї річно в полї
Лодинка	16		2^6	26		44	3 днї тижнево
Терепча	14		20^4	14—28		48—62	2 днї тижнево
Межиброде	32+	8	$6^1/_2$	7		60	теж
*Дубрівка Руська	20		30^4	14(—28)		64—78	що дня
Чертїж	20		41	14—18		75—79	3 днї тижнево
*Вільхівцї	20		41	16(—32)	$3^1/_2$ декотрі	$76—95^1/_2$	що дня
Коростенко Підм.			21^{19}			77	
Головенка	36		22^{12}	10—20—240		78—298	3 днї до року й роботи коло млина
Білобереги							
Суходіл							
Просїк	40		$22^2/_3$	16—32		78—94	1 д. тижнево й гать
Новосільцї	40		$21^2/_3$	20—40		79—99	
Заболотє	48	16	7	22		93	1 день тижнево специяльні роботи
Вінки							
*Костарівцї	45^3		7	42(—84)		94—146	що дня
Коростенко Вийт.			$23^1/_2$	10—20—40		115—135	3 днї до року й специяльні роботи (=4 гр.)
Гочів	48	24	25^3	10—20—30		117—127	9 д. до року й фіри
Іскрина			$25^1/_2$	10—20(—160)		117—257	
Дубрівка Нїмец.			43	6—12—24		119—131	3 д. річно й спец. роботи, =48 гр.
Посада	20	24	44	6—12—24		120—132	
Сяніцьке Передм.			46	12(—24)		122—134	
*Вороблик	5^4	154	34^6		136	322	що скажуть
	5^{12}	164	36^9			342	
	16^6	162	37^6			351	

[1]) В сій табличцї всї податки обчислені для лану; через те Боcько, котрого цифри при переводї на лан виходять занадто сумнївними,

Босько з одного боку, а Половці або Сільну Тиряву з другої, де низький чинш винагорожував ся сильною роботою. Середній чинш дасть 80 до 100 гр. з лану для півланових господарств (подібно як у Перемищині); дрібнійші господарства, завдяки істнованню оплат з господарств, часто оплачували більше, часом навить дуже значно (в виїмкових випадках 1½, 2, 3 рази більше).

4. Панщина тільки до певної міри і то не скрізь вирівнює ріжниці в оподаткованню. Так поминаючи села руського права, ми бачимо певне степенованнє панщини, в противности до степенования оплат: 3 днї тижнево при оплатї коло 40 гр., 2 днї при оплатах 50—60 гр., 1 день при оплатах 80—90 гр., кілька день до року при оплатах вищих; але й тут нема повної консеквенції (Чертіж має завелику панщину, Коростенко, Підмійське з подібними — розмірно за малу). Села-ж руського права становлять повну аномалію: найвище оподатковані села, як Вороблик і навить Босько мають таку панщину як: „що скажуть“, або щоденну.

Села волоського права і тут, як і в Перемищинї, визначали ся далеко більшою одностайністю в оподаткованню і взагалї в обовязках. Над звичайною нормою оподаткования підіймають ся тільки два села давнійшої дати: Одрехова (осадчий прив. 1420 р.) і Щавне (1470).

В Одреховій давали з дворища 43 до 50[7] гр. (відповідно до неоднакової їх великости); ся оплата, як видко з давнійших реєстрів, зложила ся з таких складових частин: чиншу 16[7], подимного 1, за сири і попруги 5 гр., плата за баранів 21 гр., вона заступила давнійшу данину — по три барани з дворища, але не дорівнювала їй, натомість з'явила ся данина з господар-

---

не заведено сюди; натомість виказано с. Лодинку, що під час 1565 р. не входила в склад староства, бо незадовго перед тим віддано її в державу. Зьвіздкою (*) означено села руського права. В рубриці чинша + означає, що чинш показано разом з иньшими оплатами, які не можна було виріжнити. В рубриці „почти“ виказано всї взагалї податки, що давали ся не з лана, а з господарства, а тут переведені на лан; нормою узято півланове господарство; там де в селї виступають й инакші господарства, подано кілька цифр; з них передостатня все належить до півланових, остатня до найдрібнійших, означаючи maximum податку з лану; де тих дрібнійших дуже мало, там ся остатня цифра взята в скобки; де є ще й третя (від кінця) цифра, вона вказує minimum податку з лану — з більших господарств.

ства — овес, кури і т. л. (= 10 гр.). Але що тутешні дворища були по всякій правдоподібности меньші від ланів, мабуть півланові, тож для переводу на лани сї суми треба би побільшити, мабуть у двоє; се дало-б з лану (= 2 дворищ), разом з невеликою стацією, що платили цілою громадою, 108—123 гр. У Щавнім давали з дворища 78 гр. чиншу, що заступив початковий меньший чинш (20 гр.) і продукти пастушого господарства (сири, попруги, 4 ягнят), по 2 баранця, і се разом з дрібнійшими оплатами давало 105 гр. з лану. Окрім того в обох селах давали двадцятину від овець і десятину від свиней; за панщину спускали кождий господар по одному брусу до тартака, стерегли митні шляхи, а в Щавнім ще мали достачити дерево на замкові будови — сї обовязки повторяють ся і в иньших селах волоського права.

Иньші села волоського права мають дуже одностайне оподаткованнє: чинш 30—42 гр. з лану, 2 гр. подимного, часом дрібні натуралії (сир, попруги, пструги), „вічового“ (або „на збір“, iuducium инакше звало ся се „празничним“ (с. 277)) з цілої громади ріжні датки (заяцї, сарна, або грошева оплата) вартости 48—60 гр.[1]) подекуди „воєнщина“ — „як би була воєнна потреба“ мали дати з лану 8—12 гр. (с. 271, 282); пасічники давали специяльну дань. Окрім того, як уже було згадано вище, давали двадцятину від овець і десятину від свиней (певної, наперед означеної данини худобою від дворища, яку ми бачили в Перемищинї, тут не було нїде, з виїмком тільки с. Щавного), а за панщину постачали дерево і часом відбували иньші роботи: звичайно кождий господар був обовязаний вирубати й спустити рікою оден брус до королївського тартака і окрім того постачати дерево для замкової будови (часто се заступало ся обовязком спустити другий брус на рік — для замкової потреби); в кількох селах до сього прилучаєть ся обовязок — три днї робити на замковім фільварку під час жнив (в с. Куляшнім обовязані були „робити з иньшими селами на сяніцьких фільварках, поки не буде покінчено з усяким збіжем“) або обовязок переловлювати перемитників, стерегти лїси й пасовиска. Близше росклад податків і їх відміни буде видно з сеї таблички:

[1]) Люстрация (на с. 270) поясняє се так: в селї раз до року правлять суд або віче, на котре повинний приїхати підстароста або иньший хто, кого пішле староста; солтис з селянами „підіймають“ його (себто приймають своїм коштом), а окрім того громада має дати до двору трох заяців, а солтис четвертого, і замість серни 36 гр.

Села волоського права 1565 р.:

	чинш	хлібна дань	иньші датки	разом	вівці	свині	разом з усім	панщина
Сировиця	30		4½	34½	5	35	74½	2 бруси
Смольник	34		4	38	22⅔	42⅔	101⅓	2 бруси і 3 дні теж
Команча	34		5	39	5	21	65	
Мигова	34		5	39	6	13	58	
Лупків	34		5	39	6	37	82	возять дерево і 3 дні роблять теж
Чистогорб	34		6	40	11½	60	109½	
Должиця) Манівка)	30		13	43	по	ві		
Туринсько	38		5	43	7½	40	90½	2 бруси і 3 дні
Мощанець	40		5½	45½	4	62	111½	1 брус, дерево на будову і стережуть
Репеда	42		4½	46½	4	52	102½	1 брус і дерево
Куляшне	40		10	50	17	74⅓	141⅓	1 брус, роблять у жнива і стережуть
Яворник	30		33	63	по	ве		
Щавне	78		27	105	2	52	159	1 брус, дерево і стережуть
Одріхова	86—100[14]	16	6—13½	108 130	8	71	187—209	1 брус і стережуть

Села в сій табличці ідуть в порядку висоти оплат від лану — так би сказати ґрунтового податку, бо дань від овець і свиней була вже податком доходовом[1]). Що до чиншу села поділяють ся на кілька ґруп: з чиншом 30, 34 і 40 грошевим, поза котрими зістають ся тільки два села; маленьку ріжницю (1—2 гр.) при однаковім чиншу робить розклад вічевого на неоднакові числа ланів; більші ріжниці роблять в ґрунтових податках побічні додатки: в Яворнику се роблять сири, попруги й пструги, в Должиці й Манівці сири й попруги, в Куляшнім пструги. Але і з сими відмінами загальна сума всяких оплат з лану вагаєть ся, як бачимо, між 34 і 63 гр., виключивши ті два вище оподатковані старі села — Щавне і Одріхову; середня оплата виносить 40—50 гр., отже значно низше ніж у Перемишльськім, де середня оплата з лану виносить 80—90 гр. Податок від худоби в ся-

[1]) Я переложив її на лани, аби можна було порівняти загальну суму оплат з лана з сяніцькими селами иньших прав і з волоськими селами Перемищини. Цифри тільки приблизні, бо люстрация виказує число штук худоби, вже без війтівської части — (1/3 в однїх селах, 1/6 в других), сю частину я додавав до вартости данини, але її війт брав мабуть в штуках, з якимсь приблизним рахунком, нам близше незвісним.

ніцьких селах теж низший ніж у перемишльських, де з лану давали два барани і дві свині, що для полекші заступало ся грошевою платою = 93 гр.: в сяніцьких селах, як бачимо з таблички, дань від худоби пересічно на лан давала 26—92 гр. (с. Мигову полишаю на боці, бо то було село недавно осаджене), а в середнім 40—70 гр. В загальнім рахунку пересічна сума оплат з лану в сяніцьких селах волоського права вагаєть ся між 60 і 200 гр., середня оплата дасть 80—100 гр., як і в сяніцьких селах нїмецького права, тільки при тім панщина в селах волоського права була значно низша: тимчасом як найнизшу панщину нїмецького права люстратор оцїнював на 48 гр., середня панщина волоських сел була не більше 24 гр., судячи по тому, що в Коростенку Війтівськім замість одного бруса платили по 8 гр. При тім таких великих ріжниць в оподаткованню, як в селах руського права, в волоських селах не було, а й дань від худоби далеко рівномірнїйше відповідала спроможности поодиноких господарств.

Так як і в Перемищинї, хоч і не в такій мірі, і в сяніцьких селах волоського права пастуше господарство, що мало бути основою господарства волоських осад, представляєть ся слабо. Маючи перед очима табличку податків, ми можемо легко визнати ся, скільки штук худоби припадало на лан: треба знати тільки, що 3 гр. з лану відповідають більш-меньш 3 штукам овець на лан, а 5 гр. — однїй свинї (бо вівця цїнила ся на 15 гр., а свиня на 45), а маючи відносини числа ланів до числа господарств на с. 8, можна знати, скільки припадало худоби на господарство, і так припадало на господарство:

	овець	свиней	
в Сировицї коло	6	7	(господарства пересічно ланові).
„ Смольнику	23	6	(¾ ланові)
„ Команчі	4	3	(⅔)
„ Лупкові	5	5	(⅔)
„ Чистогорбі	11	9	(¾)
„ Туринську	3	5	(⅔)
„ Мощанцї	3	8	(⅔)
„ Репедї	3	8	(¾)
„ Куляшнїм	15	10	(⅔)
„ Щавнім	1	5	(½)
„ Одріховій	4	7	(½)

Як бачимо, тільки в трох селах може бути мова бодай про якісь овечі стада; свині й тут, завдяки своїй цінї, в господарстві грали далеко важнійшу ролю нїж вівцї.

IV.

Категорию сільських слуг ми стрічаємо в чотирох селах: Вільхівцях, Новосїльцях, Боську й Терепчі, й окрім того маємо цїле колись служебне село — Добру. Одначе добрянські слуги вже встигли вибити ся на більш привілєйоване становище — явище, яке бачили ми в с. Негребцї Перемишльського повіта. Такі факти переходу слуг-бояр в вищу верству належать до рідших в порівнянню із звичайним переходом їх в категорию тяглих селян, і з сього погляду й історія добрянських слуг, предків голосної в наших часах фамілії Добрянських, звертала на себе увагу дослїдників[1]). Сю історию переказує люстрация 1565 р.: 1402 р. сей ґрунт надано улицьким слугам з обовязком висилати трох коней на замкову службу; під сею службою розуміло ся виповнюваннє всяких старостинських поручень: село висилало по черзї трох слуг, що перебували в замку тягом, возили листи, їздили виберати десятину від худоби, пильнували селян на панщинї; так оповідали, по словам люстратора, самі Добряне. З часом вони умовили ся, що будуть замість сього служебного обовязка платити з села 10 гривен (16 зл.), тільки на війну їздити мають разом з иньшими „земянами й шляхтичами польськими“, кождий з свого господарства; на решті на Пьотрковськім соймі 1565 р. вони здобули собі привилей, що увільняв їх від тієї оплати 10 гривен і признавав за ними тільки обовязок посилати чотирох кінних вояків під час загального шляхетського походу. Сї остатнї полекші люстратори 1565 р., очевидно, уважали неоправданими, і звертали на се увагу правительства, але таки титулують добрянських слуг „земянами“.

В Вільхівцях і Новосїльцях для слуг нормою було платити по гривні з півлану (вони сидїли на півланах, як і переважна більшість иньших господарів у сих селах), у Вільхівцях давали, очевидно, також і почту, 8 гр. з господарства, як і иньші; декотрі слуги в сїм селї мали знижку й платили меньше як гривну. З люстрациї 1523 р. довідуємо ся, що тодї в Вільхівцях кілька

[1]) Линниченко Черты изъ исторіи сословій с. 68—9 (с. 69—71 укр. видання).

слуг зовсім не давало чиншу, тільки по ½ гр. ахтельового: троє з них були обовязані „їздити в далекі дороги, куди їх посилає староста, одначе коштом старости“, четвертий возив що тижня сіль з тиравської жупи до замку, пятий був возним; в 1565 р. таких привілєґіованих слуг уже тут не було. Нормальним чиншом в обох селах гривна була і в 1523 р., в Вільхівцях декотрі мали знижку. В 1565 р. було слуг у Вільхівцях 13, у Новосільцях 5; цїкаво, що се останнє село було нїмецького права; може бути, що слуги зацїлїли тут ще з часів руського права. Обовязки вільховецьких слуг люстрация описує так: „повинні їздити з листами, куди їм скажуть, також з старостою і підстаростою повинні їздити на угорську границю або куди їм скажуть; з писарем вони повинні їздити зберати плату за пашу і данину свинячу і овечу“ — се звичайний обовязок слуг. Їх чинш (48 гр.) вищий від чиншу тяглих півланових господарств обох сих сїл (38—39): очевидно, служба слуг уважала ся лекшою від панщини тяглих господарів, і вищий чинш мав се зрівноважити.

В Боську 1565 р. було 12 слуг, всї вони сидїли на вісїмках, як і иньші господарі[1]), платили такий майже грошевий чинш як і тяглі (30^{13}, отже о 1 гр. меньше), але хлїбну данину давали меньшу ($2^{1}/_{2}$ кирцї вівса, разом з иньшими натуралїями = 24 гр., тим часом як данина тяглих = 45 гр.); коли зауважити ще, що панщина в Боську була велика (щоденна), то треба признати, що слуги стояли тут в порівнянню з тяглими в привілєґіованому становищу. Давнїйше (1523) вони давали трохи меньшу данину (2 кирцї вівса, а не $2^{1}/_{2}$), але тодї й тяглі давали меньше (2 а не 3); між ними був тодї (1523, і ще в 1558 р.) слуга, що не платив нїчого, як і декотрі вільховецькі: „бо їздить в далекі дороги, коштом старости“, поясняє реєстр 1523 р., „обовязаний до воєнних походів із старостою“, толкує реєстр 1558 р. Таких привілєґіованих слуг в 1565 р. вже не було.

В Терепчі було троє слуг: „їх звуть лїсним, вони не дають нїчого, тільки стережуть лїсів і їздять, куди їм кажуть“, але се були, мабуть, малоземельні господарі, щось як загородники.

[1]) Було властиво 10 на вісїмках, та двох братів разом сидїли на чвертцї.

V.

На останку мусимо сказати ще про загородників. Як ми бачили вже, в 60-х рр. вони були досить численною верствою, коло 11% всеї сільської людности в селах руського й нїмецького права; в „підгірських селах“ волоського права їх не було зовсїм, як і в Перемищинї, тільки в Одреховій, селї волоського права, але не підгірськім і дуже давнїм, вони теж були.

Економічне становище сього сільського пролєтаріата було неоднакове: в одних селах вони мали „по трохи рілї“, отже становили категорию малоземельних рільників, в иньших мали тільки обійстя і живили ся городництвом, ремеслом або заробництвом. Се впливало й на їх оподаткованнє, взагалї дуже ріжнородне.

Загородників першої категорії — господарів-рільників на меньших ґрунтах — ми бачимо в Посадї, Костарівцях, Боську, Вороблику, Тираві Сільній і Одреховій; вони платять чинш і дають дань натуралїями не однаково — очевидно в залежности від великости своїх ґрунтів. Так в Посадї два загородники давали „з обшарів“ по 2 колоди вівса = 64 гр. (таку дань ми бачимо і в описи 1523 р.), тим часом як иньші два дають датки вартости тільки 6 гр. В Костарівцях всї однаково давали чинш, подимне й яйця, разом $7\frac{1}{2}$ гр., а овес давали відповідно до великости поля 1 до 3 маци, вартости 2—6 гр., або чинші — оден 12, а друга загородничка 80 гр.! В Вороблику одні давали чинш, овес і курей, иньші вівса не давали, чинш був теж не однаковий, і загальна сума оплат вагаєть ся між 15 і 45 гр., чим часом як найбільша звичайна оплата = 20 гр. В Одреховій давали тільки чинш, але не однаковий: 7, 14 і 21 гр. В Тираві Сільній поруч з загородниками, що давали тільки курей, стрічаємо двох, що давали і овес = $6\frac{1}{2}$ гр. Нарештї в Боську загородники з своїх огородів відбували панщину („роблять до двора, що їм скажуть“), а з полей (s przimiarkow albo sthuk rozdzielonich miernie, ktore na łąkach maią) платять по 15 гр. з кождого, а мають їх переважно по два, отже платять по 30 гр., а оден 60 гр. (за чотири); оден же знову не має такої луки, а платить „з обшару“ 4 гр., так що тут оплати знову йдуть від 4 до 60 гр. Як бачимо, сума загородницьких оплат вагаєть ся дуже сильно — від 4 до $87\frac{1}{2}$ гр.!

З чистим пролєтаріатом маємо, очевидно, до дїла в Дубрівцї Нїмецькій, Чертежі і Тираві Сільній (12 загородників з 16-ох) —

сї загородники дають тілько по двоє курей (= 2 гр.), і більше про нїякі обовязки їх не згадуєть ся.

В Дубрівцї Руській загородники давали теж по 2 курей, але окрім того були „повинні робити всякі роботи коло городів“. Панщину саму лише робили „з городів“ в Межибродю: „роблять на замковім фільварку пішу роботу, яку їм скажуть“; про такий же обовязок загородників згадує опись 1558 р. при с. Просїки. Панщина для загородників, як ми бачили, була також у Боську.

Скала, 17 (30). V. 1900.

М. Грушевський.

2004

Зирб
ПРОВЕРЕНО
С/Ф. 1987
В-1029
В 1.029
4

М. ГРУШЕВСЬКИЙ.

РОЗВІДКИ й МАТЕРИЯЛИ
ДО ІСТОРИЇ УКРАЇНИ-РУСИ.

IV.

Відбитки з „Записок Наукового Товариства імени Шевченка“ з р. 1898—1900 і „Жерел до істориї України-Руси“ т. III.

У ЛЬВОВІ 1902.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З ДРУКАРНЇ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарського.